

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

XXVII. ÉVFOLYAM. ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK BUDAPEST, 1912.
HARMADIK FÜZET. KÖZLÖNYE MÁRCIUS HÓ

SZERKESZTI: DÉKÁNY MIHÁLY, BUDAPEST, VII. STEFÁNIA-UT 16. SZÁM.

Tanítóképzés.

Meghívó.

A Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének
1912. április 1-én és 2-án Kiskunfélegyházán tartandó

XII. rendes közgyűlésére.

A közgyűlés lefolyása:

1. nap. 1912. március 31-én.

Megérkezés Kiskunfélegyházára. (Az elnökség és a budapesti tagok indulása Budapest, nyugoti pályaudvarról d. e. 8 óra 15 perckor, érkezés Félegyházára 10 óra 33 perckor.) Elszállásolás.

D. u. 6 órakor *előértekezés* az állami tanítóképző-intézetben.
Este 8 órakor ismerkedés.

2. nap, április 1-én.

D. e. 9 órától *közgyűlés* a városháza közgyűlési termében.

Tárgysorozat:

1. Elnöki megnyitó. Tartja dr. Baló József egyesületi elnök.
2. Üdvözlések.
3. Emlékbeszéd megboldogult *Sebestyén Gyula* szakfelügyelőről. Tartja Hodossy Béla, a sárospataki tanítóképző-intézet igazgatója.
4. Tanítóképzésünk jövője. Felolvassa dr. Fináczy Ernő, udvar tanácsos, egyetemi tanár, tiszteleti tag.

Szünet.

5. Szaktanári tanácskozások 6 szakosztályban.

I. Kísérleti pedagógia.

Elnök: Nagy László,
Előadó: Quint József,
Fegyző: Kandrai Géza.

IV. Rajz.

Elnök: Gál Imre,
Előadó: Éber Sándor,
Fegyző: Tscheik Ernő.

II. Németnyelv.

Elnök: Szöllősi István,
Előadó: dr. Novy Ferenc,
Fegyző: Braun Angela.

V. Kézimunka (Slöjd).

Elnök: Krik Jenő,
Előadó: Bergmann József,
Fegyző: Diviaczky Rezső.¹⁾

III. Fizikai gyakorlatok.

Elnök: Kovács Béla,
Előadó: Dékány Mihály,
Fegyző: Kiss A. József.

VI. Testgyakorlat.

Elnök: Párvy Endre,
Előadó: Marczelly Kornél,
Fegyző: Fuchsné Eitner
 Ludmilla.

D. u. 2 órakor bankett. — Este 6 órakor hangverseny.

3. nap, április 2-án.

D. e. 9 órától közgyűlés a városháza közgyűlési termében.

Tárgysorozat:

1. Megnyitás. Pénztárvizsgáló, tisztujtó, kandidáló, szavazatszedő stb. bizottságok kiküldése.
  2. a) Az új Tanterv és Utasítások legfőbb elveinek a méltatása és mikénti megvalósításuknak a módozatai. Előadó: Lechniczky Gyula.
 b) Az új Tanterv és Utasítások a gyakorlati kiképzés szempontjából. Előadó: Balogh Kálmán.
  3. Jelentés a szociológia tanítására hozott temesvári közgyűlés megállapodásának a végrehajtásáról. Előadó: Snasel Ferenc.
  4. Elvi jelentőségű előterjesztések. A választmányi üléseken és az előértekezleten bejelentett s a közgyűlés elé való indítványok előterjesztése.
  5. A pénztárvizsgáló bizottság jelentése.
  6. Főtitkári jelentés.
  7. Tisztujtás.
  8. A közgyűlés bezárása.
- Budapest, január hó.

Az elnökség.

¹⁾ Diviaczky Rezső egy tanmenetszerű slöjd kiállítást rendez.

A hangverseny műsora.

1. Kurucdalok. Előadja a helybeli állami tanítóképző énekkara.
2. Liszt. Rigolettó Parafrase. Zongorán előadja Héger Lujza, budapesti II. kerületi állami tanítónőképző-intézeti tanár.
3. Kurucnóták. Tárogatón előadja Laszczik Ernő, nagyváradi róm. kath. tanítóképző-intézeti tanár.
4. Palágyi Lajos. Újabb költeményeiből. Előadja a köllő, budapesti II. kerületi állami tanítónőképző-intézeti tanár.
5. Mendelsohn. Trio. Előadják: Palotayné Békey Józsa, budapesti II. kerületi áll. tanítónőképző-intézeti tanár (hegedű), Héger Lujza (zongora) és Horvay Ede, budapesti I. kerületi állami tanítóképző-intézeti tanár (gordonka).
6. a) Paganini. XII. Sonate (Andante és Allegro).
 b) Greisinger. OP, 88. Magyar ábránd (Békey Józsnak ajánlva).
 c) Herzfeld. Magyar tánc. 3. szám.
 Hegedűn előadja Palotayné Békey Józsa.
7. Himnusz. Énekli a közönség.

* * *

Belépti díj személyenkint 3 korona.

Az új Tanterv és Utasítások legfőbb elveinek a méltatása és mikénti megvalósításuknak a módozatai.

Tételek oly nagy feladatot ró reám, hogy előre is bocsánatot kérek, ha nem felelek meg minden kérdésre, és ha sok helyütt vázlat-szerű lesz a feleletem. Az utasítás érdekes fejtegetései gondolatindítók és nagymértékben ösztönöznek a további következtetések levonására. Gyakran egy-egy szavával oly nagyszerű perspektívát tár fel, hogy évek munkásságára lesz szükség, hogy ennek megfelelőleg alakítsuk át tanítóképzésünket. Örömmel, sőt büszkeséggel, vettük kezünkbe az új Tantervet és Utasítást, mely nemcsak évtizedes küzdelmünknek letéteményese és a további fejlődés biztos bázisa, de mindennél több: egy nagyszabású alkotás, mely a modern és a magyar tanítóképzés gondolatainak és elveinek kincsesára. Abból az álláspontból megítélve, melyet a külföldi viszonyok ismerete, a tanítói hivatás, lélektani, ethikai és szociológiai szempontból való átgondolása nekünk biztosít, őszinte nagybecsüléssel kell adózni alkotójának, ki a szerteágazó vélemények tömkelegéből, a sokféle ágazó gondolatfűzés lehetőségeiből, ki tudta ragadni a lényegest és szigorú következtetésséggel fejtette ki a szakszerűség gondolatát, mely a tanítóképzés sikeres munkájának legfőbb feltétele.

Feladatunknak megfelelőleg állapítsuk meg az Utasítás legfőbb elveit, vizsgáljuk tartalmát, érvényességi körét. Sajátságos nehézséget okoz e feladat, mert nehéz egy élő szerves alkotást analizálni, nehéz annak logikusságát szemléltetni, mikor szabatos, kristálytisztta volta a mű tényleges olvasásánál domborodik ki legjobban.

Nehéz itt elkerülni azt, hogy a gondolatokat ne azokkal a világos okfejtésekkel adjuk, melyek legpregnansabb kifejezéseiket az Utasítás mondataiban találják és azért nehogy ismétlésbe bocsátkozzunk, az Utasítás tartalmát tudottnak és jelenlevőnek gondoljuk és az elvnek teljes tartalmára próbálunk rávilágítani, levonva azon további következtetéseket is, melyek a jövő munkásságunk útjait is megjelölik.

Egyesek talán feleslegesnek látják e foglalkozást. Hiszen ez elvek szépen vannak megírva az Utasításban. Azonban ezek elfelejtik, hogy a felfogás minden embernél más és más. Nem mindenkinek beszélnek az elvek. Nem mindenkinek mondják ugyanazt.

Hogy mit lát meg valaki az Utasításban, azt uralkodó képzetköre, tudása vagyis álláspontja határozza meg és esetről-esetre az újonnan szerzett részlettapasztalatokból leszűrődő szempontok. Ez okozza, hogy nem elégséges az általános elveket ismerni, de szükséges még az is, hogy ennek mi az egész tartalmát kimutassuk, kifejtsük azokat az összes következményeket, melyek a mindennapi részletmunkánál is irányítólag hatnak. Általános elvek tartalmát és összes következményeit kifejtteni sokkal fáradságosabb munka, mintsem gondolnók, azonban nagyon gyümölcsöző. Csak ily, a részletkérdéseket is kidolgozó munka mellett érhetjük el azt, hogy az Utasítás intencióinak eleget teszünk és biztosíthatjuk működésünk összhangját és igazi sikerét. Midőn az elvek tartalmát kutatjuk, akkor teremtő, alkotó munkát végez a lélek. A lélek sajátos működése nyilvánul abban, hogy minden elemzésnél mindig új vonatkozásokra bukkanunk és minden összetevés ilyenkor teremtő tevékenység. (Wundt-féle lelki törvények szerint.) Azért tisztában lehetünk már előre is, hogy minél többféle álláspontból indulunk neki az Utasítás elveinek a kifejtéséhez, annál gazdagabb és változatosabb tartalmat fogunk találni. E munka, mint minden alkotó munka, megkívánja a folytonos inventiót, a lélek kitaró, szeretetteljes, zavartalan elmélyedését.

Most, midőn megkezdjük az analízis munkát, arra kérem a Tisztelt Hallgatóságot, ajándékozzon meg gondolkozó figyelmével. Az idő rövideje okozza, hogy egyes dolgokra csak ráutalok, melyeket már más helyen is próbáltam kifejtetni. (Lásd: „Alkotó munkára való nevelés” című könyvet, Athenaeum kiadás. A következőkben A. m.-mel idézve.)

1. Az Utasítás első pontja megállapítja a tanítóképzés szakiskola jellegét és a szakszerűség elvét mondja ki a következővel: *„A maga módja szerint minden tárgy” (hozzátehetjük minden nevelő-oktatói eljárás) „a hivatásszerű tanítóképzést szolgálja, s olyan tárgynak, (vagy nevelői oktatói tevékenységnek) amely ezt a szolgálatot nem teljesíti nincs helye a tanítóképzés rendszerében.”* A tanítóképzésnek egy célja van: a tanítói személyiséget¹⁾ kiképezni. E nagy cél csak szigorú következetes tervszerű eljárással érhető el. A szakszerűség elve a legfőbb, legelső alapelv, mely minden további tevékenységet logikusan meghatároz. Ez alapelv megadja az értékelés mértékét is. Feladatunk a szakszerűség elvének minden téren reális tartal-

¹⁾ Lásd A. m. 211. 1., A tanítói személyiség fogalma.

mat adni. Ez elv összes következményeinek levonása sokkal nagyobb feladat, mint gondolnók. Következmenyei messzebbre és mélyebbre hatolnak, mint sejtenők. *Fővönk kifejlődése, munkánk sikere attól függ, mennyire fogjuk tudni egyesült erővel az összes következményeket levonni és működésünket ezeknek alárendelni.* Bár ez általános elvet mindenki elfogadja, mégis előre látható, hogy sokan fognak idegenkedni a részletes következményektől. Éppen azért elfogulatlanságot kérünk a következőkhöz.

2. A szakszerűség elvének első következményét az Utasítás 2. pontja a koncentráció elvében látja: Minden tanár „állandóan figyelemmel legyen a népiskolai vonatkozásokra” és a 3. pont szerint: „A képzőintézet tanítási rendjének uralkodó gondolata az, hogy lehetőleg *minden eszköz* felhasználásával miképen vezesse be a leendő tanítót a népiskolai tanítás módszerébe és gyakorlatába.” E gondolat kimondja azt:

a) *Koncentráció legyen az anyagban.* Bármely ismeretnyújtásnál élére állítjuk a pedagógiai vonatkozásokat. Már e téren is sok a tenni valónk

b) *Koncentráció legyen az alaki képzés terén,* vagyis mindenütt a tanítói és nevelői készségeket kell kiképezni. A tanítói lelki típus, a tanítás és neveléshez szükséges gyakorlati cselekvő készségek kifejlesztése teszi itt a koncentráció legfőbb tárgyát. A koncentráció ez utóbbi követelménye talán még fontosabb, mint az előbbi. Mert értsük meg jól a dolgot, nem elég a megfelelő elméleti ismeretet nyújtani a növendékeknek, de elengedhetlen még az is, hogy mi a szükséges és célszerű cselekvő készségeket is kifejlesszük. A régi tanítóképzés abban a nagy hibában szenvedett, hogy megelégedett az elméleti ismeretek átadásával és a megfelelő gyakorlati cselekvő készségekkel nem törődött. Nagyszerű neveléstani elveket tudott elmondani a tanítójelölt, *de azok irányító, célszerű tettekre hajló energiákká nem alakultak át.* Pedig „az ismeretszerzés a munkánknak csak a kezdő stádiuma,” mondja nagyon találóan az Utasítás. (62. l. 14. p.)

A potenciális energia nélküli holt tudás volt minden régi sikertelenség kútforrása. A jövő tanítóképzése van hivatva e legfőbb bajt teljesen megszüntetni.

Miképen?

3. Tudjuk, hogy a növendék mily kevés időt tölt a gyakorlóiskolában. Nagyon kevés a pedagógiai órák száma is és azért az egész képzői munkásság olyan legyen, mely a tanítói cselekvő

készségek kifejlesztésére alkalmas. A növendék a képzőbe való lépésekor a legfogékonyabb korban kerül bele egy munkaközösségbe. Ezerféle hatás zúdul ő reá, melyet tudatosan átdolgozni és kontrollálni nem tud. Ezek formálják, meghatározzák érzületét, cselekvő készségét. *A munkaközösségek folytonos, élettelses hatása nagyobb minden tudatos tanításnál.* Az itt szerzett önkénytelen és tudatosan fel nem dolgozott immanens tapasztalatok adják meg azt az alapot, melyből tanítói egyénisége kialakul. E szellemi közösségben születnek meg azok a szerves alkotások, minők a növendék általános gondolatiránya, felfogásmódja, szokása, erkölcsi jelleme, melyek a szellemi közösség összvonatkozásaiból és összhatásaiból a Wundt-féle teremtmő szintézis elve szerint keletkeznek. *Az itt szerzett hatásokat és a megfelelő tanulást mással nem is tudjuk pótolni.* (Vesd össze az első tanulási törvénnyel. A. m. 40. l.) Kiváló gondot fogunk arra fordítani, hogy itt e munkaközösségben oly szellemi légkör vegye körül, „hogy idegen hatások vagy ellenkező példák meg ne zavarják“, esetleg már előre el ne rontsák azokat az okulásokat, melyeket pedagógiailag értékesített tanításokon a tanítóképzés legintenzívebb és legbensőbb műhelyéből: a gyakorló iskolából szerzett.

A szigorú következetesség folyama az Utasításnak az az elve, mely kimondja: *„A tanítás az egész vonalon egységes és oly módszer szerint történjék, amely összhangzásban van a népiskolai tanítás módjával.“* Ez elvet az alaki képzés törvénye is megerősíti, mely szerint bármely gyakorlás és képzésnél más lelki funkciók csak oly mértékben gyakorlódhatnak, amily mértékben hasonlóak e lelki funkciók a gyakorlott funkciókhoz. (Vesd össze A. m. 114. l.) Mi lehet a tartalma e kissé általánosan megfogalmazott elvnek. Nem jelentheti azt, hogy elemi módon tanítsunk, nem azt, hogy módszeres eljárásunk kópiája legyen a népiskolai tanítói eljárásnak. Jelenti, hogy tudatosan kiépítsük tanítási eljárásunkat olyanná, hogy a növendéket oly hatások vegyék körül, melyeknek analógiáit a népiskolában alkalmazni fogja. Jelenti, hogy tudatosan domborítsuk ki tanítási módszerünk azon oldalait, melyek a népiskolai módszerrel azonosak. Jelenti azt, hogy ha a növendékünk lelki típusának sok tekintetben való ellentétessége eltéréseket követel, mi azért ne feledkezzünk a hatások oly kombinálásáról, hogy azért végső eredménye mindig a tanítói cselekvő gyakorlatik észségek kifejlesztése legyen. *A jó tanító lelki típus képzése lebeg mindig szemünk előtt, ki tárgyas típusú konkrét, egyes tárgyakhoz kapcsolódó,*

erősen kifejlődött cselekvő ösztönözökkel ellátott legyen. Így maradt összhangban típusa a gyermek típusával, melyet Meumann a konkrétizmus szóval jelöl. Vigyázni fogunk, hogy a szavak könnyű kapcsolata ne tereljen el bennünket valamely tétel szemléltetésétől. Hogy a képzőben semmiféle tanításunk ne tévedjen el a terméketlen általánosítás ködébe, de a tárgyalás konkrétesítéséhez járuljon hozzá mindig azzal, hogy álláspontját pontosan körülhatárolja és hogy megfelelő gyakorlati szempontokkal, a körülötte levő valóságban feltalálható tapasztalatokkal kapcsolja össze. A legmagasabb tudományos elvontságok tárgyalása esetén is éreztetni kell a gyakorlati vonatkozásokat és tudni kell saját hivatása s élete körében előfordulókra nézve következtetéseket levonni.

Mi ez elveknek első következménye.

4. *„Minden tanítás a tanárnak és az osztálynak közös, egyseges, meg nem bontható cselekvése.”* — Küzdeni kell a tanítás mehanizálása ellen, mely a receptivitásra és terméketlen passivitásra szorítja a növendéket. Ehelyett fel kell használni a tanulók öntevékenységet, mely minden előrehaladásnak alapja. Fejlessze ki a tanítás a leendő tanító önálló, gondolkozó képességét. „Fő a kezdeményező szellem kifejlődése” — mondja nagyon helyesen a népiskolai tanterv utasítása. A szokásos kérdve kifejtő eljárás nem felel meg teljesen e követelménynek. Számos hibája van. Nem fejleszti ki az önkéntes gondolat, ösztönzés és gondolat-indítási készséget. Pedig a tanítás intuitív alkotó művészet. Ez megkívánja a tanító spontán erőit. Az ötletesség, a leleményesség, a talpraesettség csak akkor fejlődhetik ki, ha minden órán teret adunk a kifejlődéshez. A kérdve-kifejtő eljárást ugyan sokszor nem kerülhetjük el. De értékesebb lesz előttünk, ha a növendék maga kérdez és maga kezdi kifejteni a kérdést. Ez önkérdő-kifejtő eljárás fogja a leendő tanítót minden órán a népiskolában használt kérdve-kifejtő művészeti készségek kifejlesztésére nevelni. „A tanár feladata ennek a munkának vezetése, irányítása, felügyelete a célkitűzéstől az eredmény összefoglalásáig.”

A célkitűzés probléma alakjában lesz megadva. *„E probléma a tanuló lelkiletéhez szóljon, legyen meg neki a gondolatindító, gondolatébresztő hatása és lehetőleg önkérdő-önkifejtő módon megoldható.”*

Ily tanítás által fog minden óra hozzájárulni ahhoz, hogy a tanítóképző a népiskolai heurisztikus módszer szakiskolájává váljék.

5. A problémából kiinduló önkérdő-önkifejtő tanítás természetesen csak úgy sikerülhet, ha a tanulók valóságos tapasztalat kö-

rébe beleesik, ha „az életükből indul ki, hogy azután végső eredményeiben is az életbe kapcsolódják.“ A tanulók még hiányos tapasztalatait kiegészíti a szemléletszerzés. Ez teszi lehetővé a heurisztikai tanalak további folytonos használatát és megőrzi a tanárt az előadói tanalak kevesebb értékű használatától. A módszer fejlődése azt követeli, hogy minden új tudást csak a szemléletből merítse a növendék. *„A szemléltetést tágabb értelemben és a maga kifogyhatatlan gazdagságában kell követelni utasítással együtt.* És melyik a legteljesebb, a leggazdagabb szemléltetést nyújtó tanítási módszer? Melyik módszer vonta le a szemléltető elv legvégső konzekvenciáját is? *A munkatanítás!* E szigorú következtetés elől nem térhetünk ki. Mikor valamit kénytelenek vagyunk összeállítani vagy szétbontani, akkor szemléljük az illető tárgyat legjobban. A munka a legintenzívebb, a legtökéletesebb szemléltetések sorozata. Joggal ráutalnak arra is, hogy mily kevés értelemképző hatása van az olyan szemléletnek, mely az egészet nyújtja. Több értéke van az oly szemléltetésnek, mely csak az elengedhetetlen, elemi részlet-tapasztalatokat bocsájtja rendelkezésre és ezekből kell önálló munkával megalkotni az új egészet. Ez alkotó munka alkalmával gyakorlódnak be azok az alkotó készségek, melyek az életben oly elengedhetetlenek. Hisz az élet is csak részlet-tapasztalatokat nyújt, hiányzik ott az a vezető gyámkodó, tanítói kéz, mely mindent összeszedett és nekünk csak szépen kellett lemásolni az egészet. Ily másoló, gépies munka nem önállósítható, ily módon való előre haladás nem fejtheti ki a szükséges erőket.

A gyermek szellemi fejlődését tanulmányozva a cselekvő szemléltetés elvének horderejét felismerhetjük. A legutolsó idők értékes, módszeres haladását ez elvnek köszönjük. Ez elv végső konzekvenciáját és kifejlődését a munkaiskolákban kapja. Itt a gépies, másoló munka a nélkülözhetetlen minimumra redukálendő.

Az alkotó munkára való nevelés a reform jelszava, mely a produktív teremtmény energiát nagyra növeszti. Tudjuk, e gondolat nemcsak jelszó marad, hanem bámulatos haladás és sohasem látott forrongás előidézője lett.

Minden iskolafaj megreformálja módszerét az alkotó munkára való nevelés elve szerint. Mindenütt érzik, hogy az iskolai képzés hiányosságának egyik főoka a verbálizmus túltengése, az egyoldalú elfogadó intellektualizmus, az aktivitás hiánya. Pedig az élet tőlünk tetteket kíván. Mit ér az enciklopedikus felhalmazott tudás, mit érnek a legszebb elvek, ha nincs meg ezeknek a tettekre hajtó energiája.

Mit ér a legszebb ismeret, ha az élet új kérdés elé állít s mi nem tudunk reá felelni? Az alkotó cselekvő készségeinktől függ minden előrehaladásunk. E gondolat súlya, mély igazsága adja meg az alkotó munkára való nevelés elvének nagy pedagógiai eszmeforradalmat felidéző jelentőségét.

A tanítóképzők sem zárkozhatnak el e gondolatok jelentőségétől. Sőt fokozott mértékben kell magunkévá tenni az elvet. Mert hiszen itt minden ismeretnek, amit a növendéknek adunk, az a célja, hogy az majdan őt célszerű, tanítói cselekvésekre készítse. E tanítói cselekvések pedig sablonosak nem lehetnek, a sablon a nevelő oktatásnál öl. Mindig az új helyzetnek megfelelőleg kell eljárni. A tanító cselekvései az alkotó művészethez tartoznak. *Ez alkotó művészet cselekvő készségeit fogja kifejleszteni az a tanítóképzői oktatás, mely az alkotó munkatanítás elve által van áthatva és az alkotó intuitív művészethez az alapot fogja megadni az a munkaközösség, melyben minden szerzett immanens tapasztalat összhangban van a hivatás követelményeivel.*

Tekintve a pedagógia nagy haladását *heurisztikus elv*nek is nevezhetjük az alkotó munkára való nevelés elvét. Mintegy szebb jövőt hirdető szózat, úgy szólnak hozzánk az elv gondolatai. Hol eddig kinlódtunk, mert a reprodukálás és megkötöttség kényszerének oly nehezen tudott engedelmesskedni a saját törvényei szerint élő ifju természet, most egyéni természetének megfelelőbb, szabadabb érvényesülési kört jelölünk ki az ifjui törekvéseknek. Nem mi szabjuk meg a sablont, melyben mint prokrusztészagyba beleszorítjuk a fejlődő egyéniséget, de az ifju maga jelöli meg nekünk a haladás új útjait. A fejlődés meglep változatosságával és ifjui alkotó teremtő képességeinek eredeti megnyílatkozásával.

Heurisztikus elv ez nemcsak a tanulók munkásságára nézve, de talán még inkább a tanárok számára.

Új lehetőségeket tár fel a tanári tevékenység számára minden téren. Szabadabb, örömteljesebb, teremtő tevékenység váltja fel a megszokott, szürke, mindennapos munkát. Új módszertani eljárások, új szempontok, új vezető, irányító eszmék nagy számát kínálja az alkotó munkára való nevelés pedagógiája. A dolgozni és haladni kívánó, kutató pedagógus válogathat belőlük. Ott, hol eddig a megtanult mesterség gépiessége már-már unalmával rémített, ott az új eszmék új teremtő tevékenységi kedvet ébresztettek. És a teremtés s alkotás lehetőségei oly nagyok és a feladatok oly sokfélék. A vezető elv oly termékeny. A meddő fáradozást felváltja az alko-

tásokban gazdag korszak. Mert meg van már találva a fejlődés útja, meg van alapítva az előrehaladás módszere és a biztos haladás eszközei. Csak kitartás és munkára való készség kell.

A tanítóképzés terén is még sok a tennivaló. Még nincs megalkotva a tanítóképzés külön pedagógiája. Az utasítás s egyéb külföldi idevágó szakmunkák biztató kezdetnek mutatkoznak. Az alkotó munkára való nevelés gondolatának termékenyítő hatása éreztetni fogja itt is minden tárgy kebelében és meg fogja indítani azt a fejlődést, mely az Utasítás elvének érvényesülésében látja célját.

Az alkotó munkára való nevelés elve az emberiség fejlődésének megfelelőleg elsősorban a nevelő kézimunka körén belül érezteti hatását. Már a cselekvő szemléltetés elvénél hangsúlyoztuk a kéz nagy szerepét a szellemi fejlődés körül. A gyermek konkrétizmusának megfelelőleg a kézimunka megbecsülhetetlen nevelői eszköznek bizonyult az összes értelmi tevékenység kiképzésénél. A szemléltetés gondolatának évszázados fejlődése csúcspontját érte el a munkatanításban és azért minden tárgy igyekszik ennek megfelelőleg átdolgozódni. A reális tárgyak szemléltetési anyagukat kapják az anyagi környezetből, a természetből. Ezt az anyagot dolgozza fel kezével a gyermek úgy, hogy értelme könnyen, szinte játszi módon kifejlődhet.

A gyermek sokáig jól érzi magát e kézzelfogható világban. Otthonos és kedves neki a naiv gondolkodás, a játszi babrálgatás és a kis feltaláló felfedezői versenyző munkálkodás. De sajnos idővel e színes és kézzelfogható világot el kell a gyermeknek hagyni. A szellemi tudományok egyenrangúak a reálisakkal. A szellemi alkotások ismerete is elengedhetetlen. Honnan meríti ekkor a szemléltetés az anyagot?

Legelső forrás az önmegfigyelés. E nélkül elapad a másik: a szellemi környezet. Fokozott jelentősége van e szemléletszerzésnek a tanítóképzőben. *Csak a gazdag és kifejlett önismeret lesz a gyermek helyes megismerésének és megfigyelésének alapja. Csak, ha először önmagán figyelte meg a didaktikai és nevelői tevékenységek hatását, csak akkor fogja tudni megítélni a gyermekeken tett hatást.* Feltétlenül szükséges az is, hogy az önnevelés előzze meg a mások nevelését. A növendéknél kezdetben csak az önnevelés iránt lehet felkelteni a közvetlen érdeklődést. E tények útmutatását kell követni a szellemi tudományok szakszerűbbé való tételénél.

A képző alsó osztályaiban a tudatos önmegfigyelés és az

önnevelés fogja a növendéket a hivatására előkészíteni. Ezt kiegészíti társainak és a munkaközösség hatásának megfigyelése önmagára és másokra nézve. Minél jobban önállósodik és kifejlődik a növendék, annál inkább fog bekövetkezni célszerű vezetés mellett, hogy a gyermek nevelése fogja teljesen lekötni a közvetlen érdeklődését. Itt az ideje, hogy ezen régi és igaz tételeket a gyakorlatban átültessük. Komolyan hozzá kell látni a munkához, a szellemi tudományokat a gondolatoknak megfelelőleg átdolgozni. Rendszeres szempont sorozatot kell adni a növendék kezéhez, hogy hogyan szerezhetők meg a szemléletek, a tapasztalatok az önmegfigyelésből, a szellemi környezetből. Forrásmunkákat, történeti kútforrásokot kell rendelkezésre bocsátani, melyek a tapasztalatait kiegészítik és a távolabbi és ritkább jelenségeket is szemléltetik. A történetnél ép úgy, mint a többi szellemi tudománynál a szemlétszerzésről kell gondoskodni és ennek a tanításban való szerves beleillesztése által megvalósíthatjuk itt is a kutató, heurisztikus tanítási eljárást. Mindezzel kénytelenek vagyunk, ha nem akarjuk a kényelmes előadói módszerrel az alkotó funkciókat e fontos terrenumon paragon hevertetni. Hogy az átalakulás lehetséges, azt külföldi példák mutatják. Nagyon kíváncsiak volna, ha e téren nálunk is megindulna a reformmozgalom, mert nemcsak az Utasítás elveiből következik ez, de a szakszerűség legsürgetőbb követelménye is.

6. A tanárnak és az osztálynak együttes cselekvése, az önkérdő-önkifejtő módszer „*az ismételések fokozott jelentőségére*” utal. A tanuló a szemléletből szerzi ugyan az új problémához az új tapasztalati anyagot, de minden probléma megfejtése ezer szállal fűződik a régi ismerethez. A multon szerzett képzetköre, vagyis az álláspontja az, mely alapján helyesen felfogja az új ismeretet, a multban szerzett készségek képesítik, hogy ő az új anyaggal most önállóan megbirkózik. A mult ismeretével és cselekvő készségeivel rendelkezni kell tudni, hogy meg tudja most találni az új kérdésekre a választ és megszerezni az új tudást, mely hivatása által megkövetelt intuitív alkotó tanítás művésszé képesítse. És tudjuk, hogy ily alkotó munkához más tudás szükséges, mint az a régi tudás, mely hibátlan reprodukálás a készségek automatikus biztonságával dicsekedett csupán. A kizárólagos gépies tudás a letűnt korok iskolájának ideálja lehetett ugyan, de az ujkor az alkotó képesség követelésével felhasználhatóbb tudást keres. Tudja azt ugyan, hogy az alapvető képességek elsajátításánál a gépies tudás ugyan elengedhetetlen, de nem kevésbé hangsúlyozza, hogy kizá-

rólágos gépies tudás vagy túlságosan egyformán becsiszolt gondolat-szokások az alkotó készségek halálát jelentik. Az alkotó képesség megkivánja a tudás bizonyos labilitását, megkivánja, hogy tudjunk vele rendelkezni tetszés szerint, úgy, hogy kiragadjuk a megszokott láncolatból és azt új célunknak megfelelőleg új módon társítjuk és *a tudás minden eleme a teremtő kombináló képzelet elemévé válhas-son. Ily tudás biztosítható oly ismétlés által, minőt az utasítás nagyon helyesen követel, hogy „a feldolgozott anyagot mindig más-más szempont szerint csoportosítsuk és az új rendezéshez képest ki-egészítsük, több oldalról megvilágítsuk és a rokon tárgyakkal kap-csoljuk.* Harcoljunk tehát az Utasítással együtt a gépies tanulás ellen és az alkotó funkciók természetes működésének megfelelőbb tudást sürgessünk. Különben a lélek tulajdonsága is az, hogy min-den anyagot, amit felvesz, azt az újbóli analízisnél új vonatkozá-sokkal gazdagabbá teszi, és a követő szintézisnél új elemeket teremt, melyek az eredeti lelki képzetben nem voltak jelen (Wundt-féle lelki törvények értelmében).

Az analízis után a szintézis túlnyomó. Egységre törekszik a lélek is a működésében. *Egységes, illetőleg egy érdeklődési kör fej-leszti ki a lélek alkotó képességeit. Sok érdeklődési kör a lélek erőit megosztja.* A régi képzőnek nagy hibája volt az, hogy minden tanár a maga szakja számára kívánta az ifjú érdeklődését teljesen lekötöni. Helytelen volna azt is követelni, hogy ne érdeklődjék az egyes szakok iránt. A középiskolai tanuló és tanítóképzői növendék is érdeklődhetik ugyanazon tárgy iránt és mégis nagyon különböző az álláspont és szempont, mely a felfogást, az érdeklődést és érté-kelest vezetik. Érdeklődhetik pl. mind a kettő Mátyás király iránt. De míg a megismerés, megértés és áttevés munkájával a közép-iskolai tanuló érdeklődése ki van elégítve, addig ez a képzői növen-déknél csak kezdeti stádium volt, mert ezután kezd csak a hivatása által vezetett érdeklődés igazán fellépni azon kérdések iránt, hogy miképen hatott ő reá e nagy király alakja, miképen hathat a gyer-meknél, mily módon fogja ezt a gyermek számára feldolgozni, hogy a célnak megfelelő eredményt elérje stb.

Sajátos és nehéz feladat annak a keresztülvitele, hogy a növendék bármely szaktárggyal is szívesen foglalkozzék, abban elmélyedjen teljesen, hogy az új ismeretet teljesen magáévá tegye és azután megint mintegy felülemelkedjék és az új álláspontból, új szemüvegen nézze és eszköznek tekintse csak, mellyel a jövő-ben dolgozni fog, melyet most elsősorban az önnevelésre vonatkozó

hatásból értékel és később a gyermeknevelés szempontjából. De nehéz dolog a tanár számára is folyton szem előtt tartani a pedagógiai vonatkozásokat. Minden lelkes tanár beledolgozza magát saját szakjában, érdeklődési körét és gondolkodását teljesen fogva tartja e szak. Nem igen tudja magát alávetni annak a gondolatnak, hogy mind az a szép és értékes tudás, melynek ő az intézetben a szószólója, nem annyira önmagáért, mint inkább azon vonatkozásokért van, melyek tanítói hivatásból sarjadnak, hogy azon elvek, melyek a tárgy tanításánál vezetik, alá kell rendelni a tanítóképzés pedagógiai elveinek. Pedig képzése miatt tőle ez utóbbi elvek meg lehetőségen idegenek. Szakképzése miatt a szaktudása és annak érdeklődési köre vált nála élő hussá és vérré. Nehezen tud megbarátkozni azzal a gondolattal is, hogy munkásságának értékelése nem a szaktudás területéből kiinduló szempontokból történik, hanem azon egyetemes szempont által, hogy mennyiben tudott hozzájárulni ahhoz, hogy a tanítóképző a népiskolai módszer szakiskolája legyen és a tanítói lelki típus s tanítói személyiség kiképzésében mennyiben vette ki részét.

Ime mily sok természetes nehézségbe ütközik a szakszerűség követelménye. Még sok kemény küzdelemre van kilátás, míg e szigorú következtetések előtt minden ember meghajlik.

A növendéknek tehát csak egy érdeklődési köre van és ez a hivatásának a pedagógiája és ez egységes érdeklődési körén belül fejlődhetik nagyra az az élénk tettekre hajtó érdeklődés, s érzület, mely a tanítói személyiség folytonos fejlődését biztosítja. Az erre való eszmélés a közművelődési tárgyaknál sokszor nagy nehézségbe fog ütközni. A részletmunkánál az új tárgy nehézségei megkívánják, hogy elmélyedjünk benne, de az összefoglaló és áttekintő ismétlések alkalmával fogjuk „a rokon tárgyakkal és különösen a pedagógiával a kapcsolatokat keresni, fogunk arra törekedni, hogy a tanítóképzést tudatossá tegyük. *Az összefoglaló ismétlések lesznek azok a mozzanatok, melyekben a tanár és a növendék is mintegy ráesszmél, hogy ők tanítóképzőkben vannak.*

7. Ha minden órán történő ismétlés által az egész tudás folyton jelenlevő és készséges és ha gazdag és alapos szemlélet a kikutatandó tudáshoz az elengedhetetlen új tapasztalatokat szolgáltatja, akkor lehetségessé válik sokszor az is, hogy a tananyagot az órán tanulja meg a növendék. Minden esetben keresztül vinni azt, hogy ily, úgynevezett *elsőfajú tanulás* alapján tudja a növendék a leckéjét, nem sikerülhet egy könnyen. Nagyon sok nehézségbe

ütözik e követelmény keresztülvitele, hogy mily feltételektől függ e megtanulás, azt most itt hosszasan nem fejthetem ki. Könyvemben megpróbáltam egy pár ily feltételt kideríteni. (Lásd 140. l.) Jó azonban, hogy e követelmény benne van az Utasításban, mert a módszer kifejlesztésének a célját jelöli meg ez az ideális követelmény. Ha még most egyelőre azt ritkán érhetjük is el, bizonyos, hogy a tananyag jövő átalakulásával és a módszerünk haladásával e célt is mind szélesebb körben, mind általánosabban fogjuk elérni.

8. A tanár munkájának sikere a tanuló egyéniség szellemi világának ismeretétől függ. Az Utasítás is ajánlja a „*tervszerű megfigyelést*.” E téren is sok teendő vár reánk. Eddig a teljesen ösztönszerű megfigyelés vezetett bennünket, de tudatos pedagógiai képzésünk nem elégedhetik meg ezzel, ki kell dolgoznunk az ifjúság rendszeres tanulmányozásának tudományát. A gyermektanulmány már szépen fejlődik, de az ifjúság megismerésére még alig van valami kidolgozva. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy tagjaink közül többen vezető szerepet játszanak a Magyar Gyermektanulmányi Társaságban, azért legcélszerűbben tudnók e kérdést e Társasággal karöltve megoldani.

9. Nemcsak megismerni kell a tanulót, de szükséges az Utasítás szerint, hogy a viszony a tanár és tanítvány között „*meghittséggé fokozódjék*.” A tanító személyiség legyen! A tanító már a képzőben is önállósodjék bizonyos mértékben. Hogy mennyi új intézkedést és eljárást kívánnak az Utasítás e gondolatai, azt megint nem tudom itt teljesen kifejteni, csak utalok rá. (Lásd A. m. 213.) Egy-két gondolatot jegyzek csak ide fel. A tanító igazságérzetének kifejlesztése végett bevonandó a tanuló az osztályozásba. Megfelelő neveléssel elérjük, hogy felállíthatjuk a tanár osztályozása számára is a kritériumot. A tanár csak akkor ítéli meg igazságosan a növendéket, ha az ő véleménye összhangban van a tanulóéval. A tanulók erkölcsi jellemének nevelésénél legnagyobb sikerre vezettek a tanulói köztársaságok, melyekkel a külföldön oly nagy sikert értek el. Gondolatainkat következő tételben foglaljuk össze. (Lásd A. m. 219. l.)

„*A tanító személyiséggé való nevelése leginkább csak önnevelés és autonomia útján lehetséges. Az okos bizalom és bizonyos szabadság célravezetőbb nevelési tényező, mint a kényszerengedelmesség, kikényszerített tekintélytartás, kényszerszokások és kevésrebecsülés. A tanítóképzőben oly intézmények létesítendők, melyek a tanuló önálló, önrendelkező, önkormányzó erények gyakorlására, fejlesztésére alkalmasak.*

10. Szerényen meghúzódik a többi érdekes gondolat között az Utasítás következő része: „A képzőintézeti tanítás illetén való berendezése mellett szinte egybeolvad a gyakorlóiskolai képzéssel. A képzőintézeti növendék első próbálkozása a gyakorlóiskolai tanításban alig is egyéb, mint annak, amit eddigi tanulmányai során magán tapasztalt, úgyszólván végigélt, átvitele a gyakorlóiskola zsenge tanulóira. Ahogy addig őt tanították, úgy tanított ő másokat. Csak alkalmazkodnia kell a környezetéhez.” A tanítóképzői tanítás végcéljának ezen optimista felfogása kissé eltakarja azon nagy nehézségeket, melyekbe bele fog ütközni e végcél elérése. E cél felé haladó törekvéseket már érintettem. A szakszerűség összes követelményeinek a levonása ide fog vezetni. De még hosszú az út. Még rengeteg sok a tennivaló. E célból szükséges, hogy a képzés minden vonatkozásában tudatos legyen, *„hogy a növendék érezze és tudja haladását az önállóság felé”* és *„hogy tudatossá téve megnyíassák előtte a haladás útját.”*

Minden tanításunk pedagógiai mintatanítás. A tanár módszeres eljárását kell, hogy értékelni és megérteni tudja a növendék. Még a legegyszerűbb tanítási eljárást is tudatossá tegyük. Megbeszéljük a növendékekkel, hogy mit tehetünk, mily lélektani, didaktikai okok készítették bennünket erre. Részt engedünk a növendéknek a tanítás didaktikai kidolgozásánál is, például: Egy elvontabb vonatkozás megértése egyeseknek nehézséget okoz, megkérdezzük mily sémával lehetne ezt legcélszerűbben szemléletessé tenni stb.

Kettős munkája van tehát minden tanárnak. Tanítja:

1. a maga tárgyát úgy, ahogy ezt a növendék lelkülete az adott helyzet, a tárgy természete, a tanítás foka megkívánja;

2. állandóan tudatában van annak, hogy tanítása mintatanítás a növendékek előtt, *melyet nemcsak tárgyi szempontból, de didaktikai és nevelési szempontból kell értékesíteni, azáltal, hogy a tanítás a növendék gyakorlati tanítói cselekvő készségeket fejleszt és azáltal, hogy ezen munkáját tudatossá teszi a növendékek előtt.*

E kettős feladat az, mely világosan és határozottan megkülönbözteti a tanítóképzői tanárt minden más iskola tanárától.

Kettős nehézséggel is kell küzdeni a tanárnak. Nem könnyű feladat alapos lélektani és didaktikai megoldását adni a módszeres eljárásunknak. Mélyreható analízáló képességet, sok gyakorlatot és nagy pedagógiai tudást követel. Nehézséget okoz e kérdés azért is, mert a tanítóképzés problémái alig vannak a mai kor pedagógiai és lélektani ismeretek alapján kidolgozva.

11. Igaza van az Utasításnak, midőn írja: „*Az a munka, mit a tanítóképzőintézet a tanterv követelményeinek az ifjú lelkekbe való oltásával végez, a szó legszorosabb értelmében vett nevelő munka.*” E gondolatban fejezi ki a legvilágosabban, a leghatározottabban azt, hogy az ismeretszerzés csak egyik része a munkának, „csak kezdő stádium.”

A fenti fejtegetések reávilágítanak arra a szellemes és eredeti gondolatra, arra a találó meghatározásra, hogy a *tanítóképzés a népiskolai módszer szakiskolája*. A népiskola legjellemzőbb módszere a cselekvő szemléltetés. Minden órán fogjuk tudatosan nevelni a növendék ebbeli készségeit és ekkor válik a *tanítóképző a cselekvő, szemléltető készségeknek az iskolájává.*

Egy másik követelmény a népiskolában, hogy a tanító ismerje a gyermeket, tudja az összes tárgyakat belehelyezni a gyermek érdeklődési körébe. Hogy miképen járjon el a tanító, azt *pedagógiai tapintata* súgja meg neki. Minden órán fogja ezt a tanár mintatanítása és pedagógiailag értékesített módszeres eljárássá fejleszteni. *A növendék önmegfigyelése és az önnevelés helyes szokása a növendék figyelő és hatásokra beállított volta kellő éles világításban fogja a pedagógiai hatásokat a pedagógiai tapintat kialakulása számára értékesíteni.* Így válik a *képző a pedagógiai tapintat nevelő iskolájává.*

A képzői tanítás minden óráján uralkodik az önkérdő-kifejtő eljárás. Ez által válik a *képző az önkérdő-önkifejtő cselekvő készségek kifejlesztésének szakiskolájává.* De mindezen törekvések összefonódnak egy célban a tanítói *intuitív alkotó cselekvő készségek kifejlesztésében.*

A cselekvő szemléltetési készségek a reális tárgyak alkotó munkatanításánál fejlődnek ki.

A szellemi tudományoknál a forrásokig, a kútforráshoz és a belső tapasztalatokból fölépülő kutató, alkotó munka megadja a szükséges széles háttérrel a pedagógiai tapintat egyéniséghez alkalmazkodó, egyéniséget megértő kifejlesztéséhez.

A produktív, teremtő, alkotó tevékenységek folytonos gyakorlása megtanítja a tanítójelöltet arra a leleményességre, a találékonyságra, mely alkotó művészetéhez elengedhetlen, mely nemcsak az önkérdő-kifejtő módszer használatában fog érvényesülni, hanem minden nevelői ténykedésében.

Igy hatja át az alkotó munkára való nevelés gondolata az összes tevékenységünket, életet, új tartalmat, új kincset adva min-

den elvnek. Ez elv érvényesülése esetén lesznek a tanítóképzők tényleg oly munkaközösségek, melyekben a tanítói személyiség ki-fejlődhetik.

* * *

Evvel be is fejeztem tételelem fejtegetését. Tudom, hogy nagyon vázaltszerű e fejtegetésem, de az anyag úgy nő az ember keze között, hogy tulajdonképpen egy könyvvel kellene felelni a felmerült kérdésekre és talán az sem volna elég, minthogy egy ember munkássága nem is merítheti ki az összes idevágó problémák fejtegetését.

Hogy a jövő feladatainak megfelelhessünk, pedagógiai munkánk szervezéséhez kell hozzáfognunk.

Elsősorban ki kell fejteni vezető elveink teljes tartalmát. De ez nem elég. Könnyű szép elveket felállítani, könnyű azt is mondani, hogy minden tanítás mintatanítás legyen, de hogy mindezen elvek az életbe is átmenjenek, ahhoz igen sok pedagógiai részletmunkára van szükség. Hozza mindenki napfényre a maga eszméit, hogy így az együttes haladás, együttes tanulás által a pedagógiai munkaközösség ösztönző hatása is érvényesüljön. Minden tantárgy keretében és a pedagógia minden kérdésénél az újabb korban nagszerű reform mozgalom észlelhető. Ezek eredményeit kell nálunk is átültetni. Ha egy-egy tanárnak a felmerülő problémákra a feleletet sokféle könyvből kell összböngészni, vagy keresztül kell magát dolgozni a szakmunkák nagy tömegén, vagy sokféle hazai s külföldi folyóiratból kell a szükséges anyagot összehordani, akkor bizony a fejlődés ép a munka túlságos nagysága és fáradsága miatt nehezen fog megindulni. Vidéken e munkát végezni a rendelkezésre álló eszközök elégtelensége miatt szinte önfeláldozást kíván. Éppen azért, ha komolyan hozzá akarunk látni a munkához, a munkafelosztás elvét kell követni. Sok részmunkára van szükség, hogy ebből azután minden tantárgy módszerét a kor színvonalának megfelelőleg kiépítsük. *Ki kell dolgozni minden tárgy számára azokat az alapvető módszeres segédkönyveket és vezérkönyveket, melyek a további fejlődés lehetőségét megnyitják előttünk.* Ily módszeres segéd- és vezérkönyvek nélkül nem igen tartjuk lehetségesnek azt, hogy az Utasítás által követelt elvek érvényesüljenek a köznap munká minden fázisaiban és hogy a munkálkodás színvonala elérje mindenütt azt a magas fejlődési pontot, melyet a modern és nemzeti tanítóképzés eszméje elénkbe tűz.

Pedagógiai munkánk szervezése céljából már felállítottuk a

szakértekezleteket. De ezek munkájának a folytonosságát kell biztosítani azért, hogy a szakértekezletek vezetői: a *szakelnök* és szakjegyző ne csak az ülés tartamára választassék meg, hanem megválasztásuk az egész ciklusra szóljon. Ők képviselik e szakot a választmányban. E *szakképviselő* gondoskodik a szakértekezlet határozatainak a végrehajtásáról, őre a folytonos szakmunkának.

A szakelnök kötelessége az évi tervszerű munkaprogramról gondoskodni, azon 3—4 előadóról, kik a választmányban az illető szak fontos kérdéseit napirenden tartják és megoldani kívánják. A szakelnök beszámol a választmánynak a végzett munkáról és a tervéről. Ismerteti a szakbavágó hazai és külföldi reformmozgalmakat és azt az álláspontot, melyet a szak velük szemben elfoglal.

A szakjegyző támogatja a szakelnököt munkájában. Kötelessége az, hogy évenként egyszer-kétszer a Magyar Tanítóképzőben ismertesse a szakirodalmat, a megfelelő népiskolai, pedagógiai könyveket, figyelembevée a külföldön megjelent legjelesebb munkákat is.

E szakképviselőnek volna az a kötelessége is, hogy a hazai középiskola vagy más iskolafajnál felmerülő szakbavágó mozgalmakról tudomást szerezve, velük az érintkezést megkeresse.

Ez volna a szakképviselő intézményének a terve, mely hivatva volna a megindítandó pedagógiai munkát szervezni. Elsietett volna talán egyszerre az összes szakok számára ily képviselőről gondoskodni, egyelőre csak azoknál a szakoknál létesítendő, melyeknél az új Tanterv és Utasítások a legélenkebb munkálkodást követeli, így pl. a pedagógiai, a természettudományi (biológiai és fizikai gyakorlatok miatt) a matematikai és kézimunka szaknál. Különben minden szakértekezlet határozza el, hogy szükségesnek látja-e a szakképviselőt és a szak folytonos munkájának a szervezését.

Az intenzív pedagógiai munkásság számára kell egy állandó otthont is szervezni. Ez lehetne a *tanítóképzés országos pedagógiai szemináriuma*. A tanítóképzés pedagógiai szemináriuma létesítése egészen új feladat. Nem azonosítható sem a tanítói pedagógiai szemináriummal, mely Weszely Ödön kezdeményezésére Budapesten most legutóbb létesült, sem az egyetem pedagógiai szemináriumával, mely a középiskolai tanárok igényeit tartja szem előtt. A tanítóképzői tanárképzés egészen, új különös feladatot kíván. E szeminárium volna műhelye, kohója az összes tanítóképzői pedagógiai kérdéseknek. Kapcsolatban vele meg lehetne oldani a tanítóképzői tanárok számára rendezendő szüneti kurzusokat. E szeminárium

lehetne műhelye a tanítóképzői tanári generáció szakszerű kiképzésének.

A pedagógiai szeminárium okvetlenül a tanítóképzővel kapcsolandó és a képzői növendék tervszerű megfigyelésével és a tanítóképzői pedagógia tervszerű kiépítésével foglalkozna. Ily szeminárium vezetője illetőleg vezetői csak tanítóképző tanárok lehetnek. Mert mindazokat a problémákat, melyek a gyakorlati életből sarjadnak és a gyakorlati élet számára kívánják a megoldást, azt nem is ismerheti más, csak olyan ember, ki a tanítóképzés külön életével megismerkedett, kinek lelkülete, pedagógiai felfogása a tanítóképzés gyakorlati problémáival való megbirkózás közben fejlődött ki.

Mindkét javasolt intézményt: a szakképviselőt és a pedagógiai szemináriumot egyszerre életbeléptetni bajosan lehet. A fokozatos fejlődés útján lehet e téren is legtöbbet elérni.

Mindezen új teendőkhez a minisztérium támogatását is ki kellene kérni memorandum alakjában. E memorandumban rá kellene utalni először azon nagy feladatokra, melyeket az új Tanterv és Utasítások élénkbe tűz. Ráutalni az új teendőkre, melyek oly nagy számban kívánják elsősorban az elméleti tisztázódást. E teendők legnagyobb része új, eredeti teremtő munkásságot kívánnak. Alkotó munkásságot a tanároktól. Ezt pedig nem lehet parancsszóra végezni. Ahhoz zavartalan, hosszú időig tartó folytonos, kitartó munkásság szükséges.

Egy alkotásokban gazdag korszak előidézése előtt állunk. Ehhez fűződik a tanítóképzés reorganizációja. A tanítóképzés vezetősege meg fogja találni

1. azon *motivumokat*, melyekkel a tanárság zömében oly nagy számban heverő energiákat a teremtő munkásság érdekében egész hatásképességük kifejtésére bírja és

2. kérjük biztosítani az alkotás számára azt a hosszabb időre szóló zavartalanságot, mely alatt az a kiválasztott, kinek gondolatai vannak valamely fontos kérdés kidolgozása körül, az a kidolgozás idejére szabadságotlatnék és ez által a hosszabb elmélyedés és a folytonosság az alkotás számára biztosítva volna. Ez alkotási időszak összekötendő külföldre való kiküldetéssel, hogy idegen szellemi közösségek és idegen gondolatvilágok ösztönző hatásának kiteve legyen.

Ezek volnának azok a gondolatok, melyek egy intenzivebb munkálkodás érdekében megfontolni szükségesnek látszanak. Megvalósításuk talán nem is fog ütközni nagy nehézségbe, mert ez csak a már meglévőnek továbbfejlesztése.

(Sárospatak.)

Lechnitzky Gyula.

Az új Tanterv és Utasítások a gyakorlati kiképzés szempontjából.

Ha a nyugat művelt nemzeteinek tanítóképzését hazánk tanítóképzésével összehasonlítjuk, nagy különbségeket találhatunk ugyan, különösen a részletekben, a külső keretek azonban majdnem mindenütt ugyanazok. Míg ugyanis az egyik nemzetnél a büszke, ellenmondást nem tűrő sovinizmus állapítja meg a képzés mikéntjét, a másikonál a technikai ügyességeknek szinte féktelenségig menő gyakorlata dominál, ismét másoknál a sportszerűség érvényesül, mert fajrokonai közötti elhelyezkedésük, békés fejlődésük s az ennek nyomán kifejlődött műveltségük, ipari és kereskedelmi előrehaladottságuk; szociális felfogásuk és szükségletük immár bizonyos egyoldalúságot is megtűr, addig a rokontalan, szláv és germán elemek közé ékelt, a nyugat védelmében évszázadokat végig küzdő nemzetünk tanítóképzésének, éppen különös helyzetüknél fogva, ugyszólván egyetemlegesen magába kell ölelnie mindazon nemzetfenntartó irányokat, melyeket egy élni akaró, élni tudó nép mindenirányu, harmonikus fejlődése megkíván. A nemzeti létfennmaradásnak egyetemleges feltételei oly harmonikus összehatást kívánnak meg tanítóképzésünktől, hogy neveltjei, kik a tömegek szellemi és anyagi javait vannak hivatva munkálni, mint egész emberek, különösen, mint egész tanítók kerüljenek ki az élet küzdő téreire.

Hála az isteni gondviselésnek, nemzeti munkánk őrszemei, irányítói, széles látókörrrel, nagy körültekintéssel munkálják hivatásos képzésünket. Fényesen igazolja ezt tanítóképző-iniézeteink új Tanterve és különösen az azt kísérő Utasítások, melyek, mint a magyar tanítóképzés történetének korszakot jelentő határkövei, szinte elemi erővel törnek maguknak utat a fejlődés és egyetemleges előrehaladás felé.

A németek nagynevű tanítójának, Diesterwegnek ama irányító gondolata: a tanítóképzés középpontjának a gyakorlati kiképzésnek kell lennie, szinte a sikerült probléma-megoldás nagyszerű hatásával, megelégedettségével munkál a lelkekben, midőn olvasuk: „A tanítóképző-intézet szakiskola... olyan szakiskola, melynek tanítási rendjében a közműveltségi tárgyak ép oly lényegesen hozzátartoznak a hivatásszerű kiképzéshez, mint a pedagógiai tárgyak és a tanítói gyakorlat.

Még a közelmúltban nálunk is, a legtöbb nemzet tanítóképző-intézeti tanterve ma is a tanerők munkájának és a tantárgyak anyagának egyoldalú felparcellázásával igyekezett és igyekszik a cél felé, addig, az új Tanterv, azzal, hogy a képzőnél működő összes tanerőket a hivatásszerű tanítóképzés szolgálatába állítja és azt a tárgyat, mely ezt a szolgálatot nem teljesíti, a képzés rendszeréből egyenesen kizárja: a gyakorlati kiképzést egy egységes, közös, minden tanerő szeretett gyermekévé avatja; így óhajtván elérni a legmagasabb, ideális célt: a modern, minden ízében magyar, igazi tanítói személyiség eszményét!

Mindnyájan egyért s egy az egyetemesért: a gyakorlati kiképzésért olyan elv s gyakorlati eszmény, mely minden téren, de különösen a tanítóképzés terén a legnagyobb akadályokon át is utat tör, a legnehezebb problémákon is győzedelmeskedett a múltban is, és győzedelmeskedik a jelenben is, különösen akkor, ha a ható tényezők igazi szeretettel, erős akarattal, megfelelő szaktudással, tapintattal töltik be hivatásukat.

Önérzettel mondhatjuk, hogy tanítóképzésünk színvonala, a Tanterv és tantervi Utasítások nézőpontjából tekintve, egy mindenben modern, a kor és célszerűség; az elmélet és gyakorlat harmoniáját lényegébe ölelő magaslaton áll. Ez azonban nem jelenti és nem jelentheti azt, hogy immár megállapodhatunk, mert hiszen a célnál vagyunk; mert egy intézmény, mely a különböző korok kikristályosodott életnézeteit, szükségleteit van hivatva megtestesíteni, kielégíteni, valóra váltani, befejezett sohasem lehet! A tanítóképző-intézet pedig oly intézmény, mely a nemzetet tevő tömegek vágyait, boldogulását, szellemi, erkölcsi világnézetét, anyagi javait van hivatva, a belőle kikerült tanítók által arra a magaslatra emelni, melyen bizvást megállhatja a helyét a nemzetek versenyében; éppen ezen lényegét tevő körülménynél fogva különbözvén minden más közintézettől, — befejezett intézmény sohasem lehet. Különbözik is a külső keretek belső, konkrét tartalom nélkül vajmi keveset érnek!

Azon nagy nemzeti és általános célok, melyeknek virágkora a tanítóképző-intézetek munkájától várja az új eget és új földet, a végcél tekintve, röviden e néhány szóban fejezhetők ki: hatalmas külső és belső tapasztalatokkal rendelkező, finom pedagógiai tapintattal, találékonysággal, ötletességgel; kiváló gyakorlati érzékkel megáldott s eme kiváló tulajdonságokat hivatása érdekében hasznosan értékesíteni tudó tanító!

Ime az eszmény! Az alfa és omega!

Lássuk már, hogy tantervünk keretein belül mit tettünk eddig, továbbá mit lehet és kell tennünk a jövőben ama tanítói eszmény megvalósítása, életre keltése érdekében?

A) A tulajdonképeni gyakorlati kiképzés munkája.

1. Pedagógiai szemléletszerzés (hospitálás).

Ha őszinték akarunk lenni, kendőzés nélkül be kell vallanunk, hogy a gyakorlati készségek, a tanítói arravalóság kritériumait tevő mozzanatok átadásában eljárásunk eleddig inkább csak *rátanítás* és nem *nevelés* volt. Pedig a helyes irányú nevelés csodákat művelhet.

Ott van az ugynevezett hospitálás. Csináltuk és csináltattuk azon nemesebb érzésből fakadó szándékkal, hogy növendékeinket jövő élethivatásukra előkészítsük. Növendékeinket betűrendben, egyenként, ismételten és naponként beküldöttük a gyakorlóiskolába. Adtunk nekik megfigyelési szempontokat sémyszerűleg — de nem mondtuk meg miképen kell valamit megfigyelni. Adtunk nekik szempontokat — de nem mondtuk meg, nem értettük meg velők, hogy miért figyeljék meg a tényeket. Adtunk nekik szempontokat — de nem kerestük, vajjon lelkihatásokat váltott-e ki énjükből a szemlélet? vajjon volt-e, ami cselekvésre indította legyen őket; nem kerestük, vajjon a cselekvésre nyertek-e szabad folyást? Csak hospitáltak és újra hospitáltak s diákos nyelven szólva „kifogtak“ egy-egy nehezebb, nem szeretem órát, talán éppen egy német lelkét. S bizony a legtöbbször unottan, kedvetlenül ültek a gyakorlóiskolában, a kényelem puha párnáin.

Hogy a szemléletszerzés gyümölcsözővé váljék, nevelnünk kell az ifjakat a tanítói pályára. Első sorban fel kell keltelnünk a növendékben jövő élethivatása iránti érdeklődését és pedig a lehető legkorábban.

A tanítói pályára induló 14—15 éves ifju a pálya lényegéről édes-keveset tud, annak nehézségei, sokoldalu igénye, másoldalról előnyei, édes örömeket szülő gyönyörűségei előtte ismeretlen, rejtett dolgok, melyekről sejtése sincsen. Személyes előnyök, társadalmi felelősség, a szokás olyan hatalma alatt eddig nem állott, mely az érdeklődést benne felkelthette volna. Ezen az uton tehát nem sokra megyünk. Ismeretes azonban, hogy a legtöbb tárgy,

dolog akkor válik érdekessé, ha egy másikkal társítjuk, mely iránt már van bizonyos foku érdeklődés. A két társított dolog egymásba fonódik, az értékes rész saját tulajdonságát átruházza az egészre, mely által az érdeklődés általánossá lesz. Eme lelkipolyamat már több reménnyel kecsegtet, próbáljuk meg céljaink elérésére felhasználni. Nincs olyan ifju, kinek lelkében gyermekkorának eseményeiből néhány mozzanat ne élne. Talán egy sincs, aki szorongással ne vonultatná el lelki szemei előtt az iskolába való első lépésének élénk benyomásait s iskolai életéből egyik-másik jelenetet. Alig van közöttük, ki tanítójára, mint gyermekkorának egyedüli tekintélyére vissza ne gondolna, annak jóságos bánásmódja vagy éppen igaztalansága ne élne lelkében. Mennyi ilyen s ezekhez hasonló emlék-képzet szunnyad az ifju lelkében, ki tudná azt megmondani? Együttal mennyi, a növendék énjében meglevő érdekes képzet áll az érdeklődést felkeltő tanár rendelkezésére, csak éppen kapcsolni, társítani kell tudni a tanítói hivatás még érdek nélküli képzeteivel. A képzettársítások sokfélesége folytán, melybe egy érdekes képzet bejuthat, nincsen határa, valóban végtelen. *Szükségesnek találom a képzőintézetbe lépő ifjak érdeklődésének felkeltése céljából, hogy a korábban szerzett idevonatkozó képzetek összegyűjlessenek s azok a hivatás még érdeknélküli képzeteivel asszociáltassanak. Az így nyert asszociáció által indított cselekvési vágy kielégítése a hospitálások idején nyerjen kielégítést.*

Mindazon hatás, mely alakítólag nem hat, elveszettnek tekinthető, mert semmiben sem járul hozzá a képességek megszerzéséhez, sőt még a gondolkodást sem segíti elő. Ha valamely hatás a már meglevő hatások között meg akar maradni, tevékenységünk egész körébe bele kell illeszkednie. *Meg kell értetni a növendékkel, hogy mit, miért és hogyan kell megfigyelnie,* mert csak így fog a nyert hatás az érzet formájában tevékeny lenni s onnan a tudatba visszatérni s magával a benyomással kapcsolódni. Csak így lehet állandó, céltudatos, a gyakorlatra hasznos a hospitálás.

A hospitálások alkalmával bizonyos szempontokat, megfigyelési anyagot szoktunk a növendékeknek adni. Ez idáig helyes. Gondoskodnunk kell azonban arról is, hogy a növendékek ne csak úgy vaktában, esetlegesen figyeljék meg a látottakat; a dolgok szemlélete ne maradjon magára hagyott szemlélet, mert unalmassá, közönyössé teszi a növendéket, hanem készítsük elő gondosan őket a helyes szemléletre. Majd a szemlélet befejezése után kérjük számon az eredményt, vagyis, mint fentebb mondtam, tegyük

tudatossá a szemlélet eredményét, mert csak így lehet hasznosítani a gyakorlati életre azokat. *Ebből a célból kívánatos, hogy legalább az I. és II. éves növendékekkel havonként egy órában a végzett hospitálások eredményét az egész osztállyal megbeszéljük, részben a következő hónapi megfigyelések szempontjait, célját, mikéntjét előkészítsük.* Ez az egy óra a pedagógiai órák valamelyikén történjék, melyen a gyakorlóiskolai tanító is jelen van. A megbeszélések eredményeit, a megfigyelés szempontjait minden tanuló bejegyzi a gyakorlóiskolai füzetébe. Mindenestre hasznosabb lesz az így közösen leszűrődött eredmény feljegyzése, mint a most vaktában, innen-onnan összeirt, hiányos, lényegyet nélkülöző dolgozat szerkesztése. Az önállóságra nevelés nem a magárahagyottságban áll.

2. Tanmenet, anyagrészlet, a résznek az egészbe illeszkedése.

Általában sokat szeretünk az életre, a gyakorlatra bízni: „Majd megtanulja az életben!” „Majd eligazítja a gyakorlat!” mindennapi kifejezések. Hiszen igaz, az élet nagy tanító mester, mely sok mindenre megtanít, mégis hányan vannak, akik nem tudnak élni és csodálatos, hogy nem is annyira az élehetetlenségük az oka, hanem, mert nem tanította élni őket senki! Hja! élni tudni nagy művészet s nem is olyan könnyű, mint amilyennek szeretjük hinni. Tanítsuk meg növendégeinket helyesen élni, mert az sem utolsó önvallomás, melyet ifju tanítóink szájából annyiszor hallunk: „Bizony azt sem tudtam, mikor az iskolából kikerültem, hol kezdjem!” „Vértezzük körül őket minden eshetőségre, hogy biztos lépésekkel haladhassanak az élet szövevényes útjain.

Ott van a helyi tanmenetek kérdése, mellyel annyi más pedagógiai kérdés összefügg. Eddig megelégedtünk azzal, hogy utasítással adtuk: „Tanulmányozzák a növendékek behatóan!” Hát helyes, tanulmányozzák! De hogyan? Adtunk-e erre feleletet? Bizony nem! Valamit tanulmányozni nem kis dolog, nagy elmélyedést, bő tárgyismeretet, erős logikai elvonást, széleskörű tapasztalatot igényel. Olyat tanulmányozni már, amihez sem elegendő tárgyi sem módszeres ismeretünk nincsen, egyenesen képtelenség. Ez elé a képtelenség elé állítani növendégeinket legalább is módszertani bottlás. Lám, a képzőintézeti helyi tanmenetek elkészítésére kerek két esztendő van szánva, pedig befejezett tanerők egész gárdája áll bőséges tapasztalatokkal az alkotás munkájára. Mennyivel nehezebb dolga van a tapasztalatlan növendéknek, ki az egészsből csak

egy-egy parányi részletet lát, s a részletekben lappangó ismeretanyag apró-cseprő szálait, összeköttetést, kapcsolást nem is sejtí. Olyan ős erdő az ránézve, melyben iránytű nélkül csak eltévedni, csetleni-botlani lehet, de eredményes munkát végezni egyelőre képtelen.

A próba-tanítások idején egy-egy kiszakított anyagrészlettel kell megküzdnie, a legtöbb esetben még azt sem tudja honnan jön és hová megy s az általánosságok utvesztőjében ödög s az egész kérdést a sablon keresztfájára feszíti, bizonyára azért, mert nem látja az egészet.

A növendékek munkájának megkönnyítése s a lehető legnagyobb tájékozottság megszerzése céljából létesítsünk a III. és IV. o. számára *gyakorlati pedagógiai szemináriumokat*. Ezen szemináriumok anyagát azok a gyakorlati életre fontos kérdések képeznék, melyeket összefoglalásul, utravalóképpen adnánk a növendékeknek. Az időt minden hó első pedagógiai, vagy előkészítési órájára lehetne tenni. Vezetnék a pedagógia tanára és a gyakorlóiskola tanítója. A megbeszélések tárgya lehetne pl. a helyi tanmenetben való jártasság megszereztetése a következő módon: a helyi tanmenet egy-egy havi tananyagának részletes megbeszélése, mellyel kapcsolatban szóba kerülhetnének a különböző tárgyak közötti kapcsolatok, az egyes tantárgyaknak, s a belőlük felvett tananyagnak az évszakokhoz, a helyi körülményekhez való alkalmazása. A tananyagnak, az egész tantárgy egyik részeként való elhelyezkedése. A nekik tanítási célból kiadott anyagrészletnek a többi anyaghoz való viszonya, az évi tanmenetben való helye, mely alkalommal látná a növendék mi az előzmény, mi a következmény s így mit és hogyan kell neki végeznie, hogy zökkenés és fennakadás nélkül folyhasson a tanítás és nevelés munkája. Bő alkalmul szolgálna ezen eljárás ez osztályok hospitálásának irányítására, tartalmasabbá, értékesebbé tételére. Megismernék a népiskolai anyagot részleteiben, mely óriási nyereség volna. Mondanom sem kell, hogy a tananyagfelosztás (tanmenet) előre a növendékek kezébe adandó a tantárgyakban való körületekintés céljából. Meg vagyok róla győződve, hogy ezen eljárással életteljessé válna a gyakorlati kiképzés ezen része, s a növendék arra a magaslatra emelkednék, melyről munkájának terét beláthatná, mely nélkül eredményes munkát nem végezhet. Számtalan tárgya lehetne még e szemináriumi megbeszéléseknek, azok felsorolását azonban az idő rövidsége miatt ez alkalommal kénytelen vagyok mellőzni.

3. Önképzőkörök, pedagógiai körök.

Minden tanítóképzőben van egy szerv, mely bevallottan is, ténylegesen is a képzőintézeti növendékek képzését célozza: ez az úgynevezett önképzőkör. Érzem is, tudom is, nagy szükség van erre, mert ha helyes irányban vezetetik, az önállóságra való nevelésnek egyik leghatalmasabb eszközévé válhatik s a jövő tanítói életnek kifejezőjévé magasztosulhat. Sietek azonban leszögezni, hogy mivel önképzőköreink majdnem teljesen a középiskolai önképzőkörök mintájára vannak szervezve, teljesen ugyanazon berendezkedéssel és munkakörrel, nem szolgálják azt a célt, melyet szolgálniuk kellene.

Hatalmas deklamációk áradata, töméntelen kín-rím köteg, egy-egy nagyon is parciális érdekű és értékű, az ifju kor hevülékeny temperamentumával szavak tömkelegébe fojtott érzelem-chaos hömpölyög ki belőle. A bírálatok sokszor egyoldalú megnyilatkozásai, a képzelt nagyságok felmagasztalása, vagy szubjektív érzelmek általi sárba tiprása hányszor vezetnek a meddő szalmacséplés sivár, letarolt mezejére... az Isten tudja csak! És hogy miért? Ki tudná azt megmondani!

Tanítóképző-intézetben vagyunk. Növendékeink tanítók lesznek, kiknek legszebb feladata azon nemes erények megszerzése, melyekre a haza leendő tanítójának szüksége van. Vajjon nem helyesebb, nem hasznosabb volna-e, ha növendékeink a sok szerelmi ábrándozás helyett, mely annyi titkon és nyilván elhulló verejték kisajtolásával versformába ömlik, egy-egy módszeres kérdés megoldására fordíthatnák? Vajjon nem üdvösebb volna-e, ha az ifju kor gazdag érzelmi és kedélyállapota oly tevékenységi körbe tereltetnék, melyben az egész életre kiható nemes tanítói versenynek vethetné meg alapját? Elvégre is hány erény számba menő jó tulajdonságunk köszöni létét a szokásnak!

Nem azt mondom ezekkel, hogy koravén, morózus kedélyű szakembereket neveljünk. Az ifju kor üdeségének, a virágkor szinompás bájainak rajta kell maradni a növendéken, hanem azt nyomatékosan bátor vagyok hangsúlyozni, hogy a tanítóképzés végcélja, a tanítói arravalóság kérdése. Nem is a lényegyet akarom megváltoztatni, midőn azt indítványozom, hogy *a mai önképzőkörök pedagógiai körökké alakíttassanak*, hanem az eszközöket kívánom helyesebben megválasztani és a célt másképpen kitűzni.

A célt nem is én, hanem az új Tanterv a következőképen

tűzi ki: „A tanítóképző-intézet a népiskolai tanítói módszer szakiskolája.“ Szakemberré csak az lehet, akit szakszerűen képeznek, s aki maga is szakszerű dolgokkal foglalkozik és pedig nemcsak a tanterem falain belül, hanem az önképzés csendes óráiban is.

Mily tág tér nyílna a pedagógiai körökben a tanítói arravalóság megszerzésére, egyes módszertani vagy neveléstani kérdés megbeszélése, a szemléltetési eszközök mikénti elkészítése, beszerzése, használati módja; különböző tanítási problémák megoldása; a tanítói spontán erények — minők a leleményesség, ötletesség stb. módjának elsajátítása; egy-egy tanítói ünnepi beszéd megírása és elmondása stb. stb. által. Tudjuk, hogy növendékeink a magánjelenetek ellejtésében, éppen mert talán érzékileg a legtöbbször csiklandozók, mennyi igyekezetet tanúsítanak, míg a népiskolai kedves, naiv költemények átérzésében, elszavalásában a legtöbbször mily gyarlók, továbbá a gyermek értelmi és érzelmi lelkivilágának megfelelő elbeszélések reprodukciójában mennyire laposak: bő alkalom nyílna ezeknek helyes begyakorlására is. Sem az irodalom, sem annak külső formája, sem lényegi tartalma mellőzést egyáltalában nem szenvedne, csak éppen a tárgya volna a növendék hivatásának megfelelő. Ennek istápolása kötelesség.

De eltekintve mindentől, hogyan egyeztethető össze a mostani önképzőkörök tárgyi és ténybeli munkaköre tanítóképzésünk mai irányával, azzal az iránnyal, mely azt mondja: „A tanítóképző minden tárgya — tehát szerve is — a hivatásszerű tanítóképzést szolgálja; olyan tárgynak — szerintem szervnek sem — mely ezt a szolgálatot nem teljesíti, a tanítóképzés rendszerében nincs helye!?

Azon intézetben, melyben minden ténykedésnek a szakszerű képzés szolgálatában kell állania, az önképzés szerve sem lehet kivétel, azért a siker reményének teljes meggyőződésével óhajtom és kívánom, hogy *a mai önképzőkörök pedagógiai körökké alakíttassanak a fentebb körvonalozott célokkal.* E körök vezetői a pedagógia tanárai legyenek! A gyakorlati pedagógiai szemináriumok órák bő anyagot nyerne e kör munkásságából.

4. Tanításra való előkészítés.

Az élet követelménye, hogy önállóságra neveljünk. Ha ez a követelmény áll az egyetemesre, még inkább állania kell a gyakorlati kiképzésre. Önállóság a felfogásban, az eszközök helyes meg-

választásában és használatában elismerésre méltó ékességei a tanítónak. Nincs valami rettenetesebb kép, mint a kisebb és nagyobb tekintélyek hatalma alatt álló tanítónak önállóságnélküli majmolása. A szolgai utánpótlás itt, ahol az életteljesség hatalmas tényezőinek egymásrahatásukban kell megnyilvánulniok, értektelen munka, követője közönséges gépmember, valóságos automata. A tanítónak gazdag lelkitartalommal kell rendelkeznie, mely önállóságát első sorban biztosítja. Önállóságra csak úgy nevelhetünk, ha korán rászoktatjuk növendékeinket, hogy hivatásuk érdekében minél többet és szívesen foglalkozzanak. Jó segítség lesz az önállóság megszerzésének utjai egyengetésére a gyakorlati pedagógiai szemináriumok óráin és a pedagógiai körökben szerzett tapasztalat, melyek után már csak a tevékenységi kört kell megszerezni a cselekvési vágy kielégítésére. Bő alkalom nyílik erre a tanításra való előkészítésekben.

A tanításokra való előkészítés, — ismeretem szerint — úgy történik a legtöbb képzőben, hogy a szaktanár, a gyakorlóiskolai tanító, meg a pedagógia tanára, az előkészítő órán, tárgyi, gyakorlati és módszeres utasításokat adnak a növendéknek, melyek figyelembe vételével tervezetet és részletes tanítási dolgozatot készít a jelölt.

A legtöbb ember általában szereti a kényelmet és szívesen engedi át a végzendő munka nehezebb részét másnak. Hát az a szegény, tárgyi és módszeres ismeretekben szűkölködő tanuló hogyan szeretné a nehézségek másra hárítását?! Ámde a tanítónak nem szabad kényelmes embernek lenni! Az imént említett előkészítési eljárás a kényelemszeretet megszokásának valóságos melegágya. A gyermek is szívesen elengedi a mosdást. A növendéknek semmi gondja semmire, talán még a kitűzött tárgynak anyagát sem olvassa el, nemhogy a keresztülvitel módozataira gondolna; hiszen ott vannak az ő jó tanárai, majd megmondják azok, mit és hogyan végezzen! Miért fáradna ő!? Azért történik aztán meg nap-nap mellett, hogy a növendék a már ezerszer és ezerszer hallott elemi kérdésekben sem restel egyik-másik tanárához utasításért, felvilágosításért folyamodni. Hogyan! Hiszen az kényelmesebb!

Szükségesnek és célravezetőbbnek tartom azért, ha az előkészítések dolgában a következőképpen járunk el: *A növendék a havonként előre megkapott anyagrészletet önerejéből kidolgozza s a szükséges segédeszközökkel együtt az előkészítési órára magával hozza. Az olyan tárgyakat, melyek kézügyességet kívánnak, előre*

elkészíti, melyen egyéni felfogása is kidomborodik. Ezzel az eljárással kénytelen a kapott anyagrészletet áttanulmányozni, annak elhelyezkedését a tanmenetben megkeresni, a tárgy természetéhez képest a módszeres eljárást, a használandó taneszközök összegyűjtését, azok mikénti felhasználását és kezelését lelkében átgyúrni; általában tárgyában elmélyedni, mely bizonyára hathatós eszköze az önállósulásnak.

Az a vélemény szegezhető ez eljárással szemben, hogy az nem annyira előkészítés, mint inkább a növendék előkészítése. Nem baj, hogy így van. Hiszen az a cél, hogy a növendék a maga erejéből szerezzen impulzusokat. A munkával szerzett vagyon egyénileg is értékesebb, mint az öröklött.

Hogy itt-ott csetlik-botlik a növendék, szintén nem baj, hiszen magunk is olykor-olykor mennyi küzdelem árán jutunk egy-egy értékes tapasztalathoz. A küzdelem acélozza tette az izmokat!

Következik az előkészítés. *A növendék felolvassa előre elkészített dolgozatát, bemutatja a keresztülvitel módzatait, az eszközöket, melyeket használni akar stb. A jelen levő tanárok a hibákat javítják, a helytelen felfogást, a netán megnyilatkozó egyéni önállóságot eláruló módzatot szeretetteljesen, mindig meggyőzéssel és semmiképen sem rideg visszautasítással helyre igazítják. A tanalak, a kérdések minden fázisát végig tekintik. Az előkészítésbe az egész osztály minden növendékét az alkalomhoz képest belevonják, oly módon, hogy a tanítás elkészítése közös munka eredménye legyen. A tekintély hatalma itt hátra szorul, az érvek döntenek, melyek előtt mindenki meghajol.*

Hogy az előkészítésnek ez a módja annál sikeresebb legyen, a tanév elején a gyakorlóiskolai tanító néhány gyakorlatilag keresztül vitt előkészületet mutasson be.

Meg vagyok győződve, hogy az előkészítések ezen módja az önállóságra való nevelésnek hatalmas rugója, annnyival inkább is, mert Patakon már is jól bevált.

5. Próbatanítások.

Bár a népiskola különböző tárgyait mind egyenlőképpen és a megkülönböztetés kizárásával kell tanítani, a tanítás keresztülvihetősége, a kezdő gyakorlatlan növendékre nézve nem egyenlő nehézségű. Sok függ attól, hogy a tárgy megvilágítására mennyiben használhat közvetlen, külső szemléletet, vagy mennyiben szorul

belső szemléletre; továbbá mennyire esik a tanítónövendék ismeretvilágába, s mennyit kell én-jéből átformálni, átalakítani a gyermek lelkében. Éppen ezért, különösen a tanítások bevezetésekor, az első próbálkozások idején erre is tekintettel kell lennünk.

Tantervünk a harmadévesek próbatanításainak tárgyait a következő sorrendben állapítja meg: beszéd- és értelemgyakorlat, írás, olvasás, számtan. Hogy a próbálkozások alkalmával a tantárgyak ezen sorrendjét kívánja megtartatni, az Utasításokban (68. lapon) között következő rendelkezés erősíti meg: „Az oktatástan tanítását úgy kell a tanárnak beosztani, hogy mire a harmadik hónapban a gyakorlati tanítások megindulnak, legalább a beszéd- és értelemgyakorlatok anyagának módszeres feldolgozásával elkészüljön.”

Bármily egyszerű anyaggal dolgozik is a beszéd- és értelemgyakorlat, mint a tanítói arravalóságnak próbaköve, nagy gyakorlatot, bőséges tapasztalatot; a gyermek házi nevelésének, szokásainak, ismeretkörének, felfogásának nagymérvű ismeretét, tanulmányozását tételezi fel. A kérdések és feleletek folyékony egymásra következője, ez által a tanítás logikai előbbre vitele, a még gyakorlatlan tanítónövendéket sokszor legyőzhetetlen akadályok elé állítja. Különösen a tanév elején még csak külső támpontok sem állanak a tanuló rendelkezésére s csaknem kizárólag belső én-jére kell támaszkodnia, arra az én-re, mely még tartalmilag sem, gyakorlati készségekben sem áll azon a fokon, hogy nem várt esetben magát feltalálja. A beszéd- és értelemgyakorlatok tanítása közben történhetik meg leghamarabb, melynél mindenesetre még elkészülni sem lehet, hogy egy-egy élénkebb temperamentumu és képzeletű gyerek úgy kiüti a tanítónövendéket még az előre tervezett útból is, hogy alig-alig, vagy egyáltalában vissza sem tud térni a rendes mederbe. Ezen eshetőség, míg egyrészt önbizalmatlanságot kelthet a növendékben, másrészt a beszéd- és értelemgyakorlatok tanításának értékét csökkenti előtte. Ezt, mint tanítói fellépésének első benyomását magával vivén az életbe is, a beszéd- és értelemgyakorlatok tanítását, mint kényszer-munkát végzi s vagy a régi hitelt veszített sablonba téved, vagy egyáltalában, mint szükséges rosszat tekinti és nem fordít rá semmi gondot.

Ezzel szemben az írás-, olvasás- és számtanításnál, különösen a népiskolai három alsó osztályban — ahova a Tanterv is helyezi — a tanítási fokozatoknak úgy lélektani, mint logikai fokozatai meg lehetőségen kikristályosodottak, melyek alig szenvedhetnek változást, továbbá a szemléletnek annyi gyakorlati alkalma áll rendelkezésre,

hogy az esetleges, nem várt feleletet külső eszközökkel is könnyen és természetes módon helyreigazíthatja a növendék. Ezen megszívlelendő indokokból kifolyólag *javasolom, hogy a harmadévesek számára egyébként helyesen kijelölt tantárgyak tanítási sorában a beszéd- és értelemgyakorlatok az utolsó helyre téessenek.* Ez a tanterv lényegének nem megváltoztatását, csak célszerűbb keresztülvitelét célozza. Annak kiemelése mellett, hogy a növendékek az egész iskolasereg fegyelmzésébe, a csendes foglalkozások kiosztásába és számonkérésébe fokozatosan, legalább a folytatólagos tanítások megkezdésének idejére bevonassanak, még csak a folytatólagos tanításokra vonatkozólag kívánok néhány megjegyzést tenni.

Sajnálattal vagyok kénytelen konstatálni, hogy a Tanterv kívánta berendezkedés mellett, a folytatólagos tanításokat, melyeknek pedig a különböző anyagrészletek egybekapcsolásának helyes keresztülvitele szempontjából oly szép és hatékony gyakorlati jelentőségük van, az osztatlan hat osztályú iskolában, mint aminő a legtöbb gyakorlóiskola, csak azon tantárgyakból vihető keresztül, melyek a népiskolai tantervben heti egy órával szerepelnek. Úgyde, hacsak ezen tantárgyakból (természetrajz, természettan, gazdaságtan, ének, rajz, kézimunka, torna) tartatunk folytatólagos tanítást, a tantárgyak java része (nyelvtan, kapcsolatban vele a helyesírás, fogalmazás, történet, földrajz, számtan) elesik, pedig ezek egyikénél, másikánál majdnem fontosabb a folytatólagosság begyakorlása, mint amazoknál.

A folytatólagos tanítások gyakorlása szükséges, és pedig minden növendékre nézve szükséges. A kötelesség gyakorlását a kiválóság jutalmazására nem szabad fordítani.

A kérdést úgy lehet megoldani, ha a folytatólagos tanítások egynémelyike a gyakorlóiskolai tanító jelenlétében történik meg. A növendék érdeke lévén a fődolog, ilyen kivételek nem bolygatják föl a rendszert.

B) A szaktanárok munkája a gyakorlati kiképzés szolgálatában.

A tantervi utasítások mondják: „Kétségtelen, hogy a képzőintézet növendékei a gyakorlóiskola küszöbén át lépnek ki az életbe, s hogy a képzőintézet munkásságának minden szála itt, a gyakorlóiskolában fut össze.” Tovább mondja: „De az is bizonyos, hogy a gyakorlóiskola sikerének alapfeltétele, a közműveltségi és pedagógiai tárgyak képzőintézeti tanítása.” Tantervünk az oktatástant, különösbbe pedig a módszertant állítja, a hivatásszerű kiképzés érde-

kének szempontjából, a pedagógiai tárgyak középpontjába. Ezek a nagyjelentőségű intézkedések azt magyarázzák, hogy a közműveltségi tárgyakat nem pusztán önmagukért, hanem a gyakorlati kiképzés tartalmi lényegéért tanítjuk. Úgyde az utóbbi tény azt is magában foglalja, hogy a közműveltségi tárgyak tanárai folyton figyelemmel tartoznak lenni a népiskolai vonatkozásokra. Az a tény pedig, hogy foglalkozniok kell a népiskolai anyag módszeres feldolgozásával, e feldolgozás közben demonstrációképen az osztályban, vagy mintatanításul a gyakorlóiskolában tanításokat kell tartaniok: ténylegesen gyakorlóiskolai tanítókká teszi őket, kiknek tanítási anyaguk feldolgozása közben állandóan és folytonosan figyelemmel kell lenniök azon nehézségekre, mellyel tárgyük tanítása közben a növendék találkozhatik, s e nehézségek elhárításán minden eszközzel munkálkodniok kell.

Lássuk, mit tehetnek és mit kell a szaktanároknak ez irányban tenniök.

1. A módszer. A pedagógia tanára.

A tanítás módszere, tudvalevőleg a tanító és tanítvány közös szellemi munkájának szabályozója lévén, a tárgybeli összefüggésnek vonatkozásba kell kerülnie a tanuló egész szellemi tartalmával s így természetesen befolyással van összes pszichikai működésére, gondolkodására, képzeletére és cselekvésére is. A különböző elvek egységbe foglalásai a didaktikai elveket szolgáltatják. Ezen elvek alapján, a tanítási tárgy által megszabott utak, eljárási módok megállapíthatók; de egyáltalában nem, vagy csak relative szabhatók meg a tanítási módszerben azon szubjektív elemek, melyek a tanulók egyéniségétől, diszpozíciójától függenek. Ez az a pont, ahol az igazi tanító következik, ki egy pillanat alatt át tudja tekinteni a képzelhető eredmények mindenikét, a sok közül ki tudja választani a legcélravezetőbbet. Itt lesz a tanító munkája művészetté, — ha ért hozzá; vagy itt süllyed a mesteremberkedés silány kontárává — ha nincs arravalósága.

A didaktikai elvek, melyek a tanítás tárgyában birják okukat, sémák, melyeknek folytonos, egyforma használata mechanikussá, sablonossá válik s azzá teszi a tanítást is, mely pedig minden életteljességet kívánó összetett munka végrehajtásánál kerülendő, de százszorosan kerülendő a tanításnál!

Valljuk meg őszintén, hogy gyakorlati kiképzésünkben a módszertani elvek, szabályok átadásában, megszilárdításában meglege-

tősen a sablonba tévedtünk, mely pedig megköti a szabad elhatározást, az egyénnek, személyiségnek kialakulását. Gondoljunk vissza, keresik-e képzőintézeti növendékeink a tárgy természetében rejlő különbségeket, melyek sokszor lényegük kritériumai? Nem látjuk-e az egyformaságot és hogy miként huzzák a formális fokok, a külső tanmenet kaptafájára az összes rokon tárgyak módszeres beosztását? Nem látjuk-e miként vonszolják, tépik, szaggatják darabokra a tanítási egységek összeillő, egybevágó darabjait a külsőért, a formáért?

Bizony így van!

Hogy ezt elkerülhessük, *mutassunk előbb magunk példát, majd növendékeinkkel készíttessünk minél több tárgyon és anyag-részleten lehetőleg sok példát a didaktikai elvek helyes, okos és változatos alkalmazására. Mutassuk meg, hogy ugyanazon tárgy feldolgozása sokféleképpen történhetik a külső és belső körülményeknek megfelelően. Ebbeli munkánk legyen tervszerű, melyben a tanári karnak minden tagja, de különösen a pedagógia tanára vegye ki részét. Szépen belefér. e részlet a pedagógiai problémák megoldásának keretébe. Minden ilyen probléma megoldást irjanak be a növendékek gyakorlóiskolai füzetjükbe, jó útbaigazítójuk lesz az az életben.*

Még hátrább vagyunk a tanulók szubjektív érzéseiből származó azon tanítói spotán elhatározások elsajátíttatása terén, melyek tervszerűsége nem számíthatnak, melyek a hangulatok, érzelmek, a szellemi munka közösségéből fakadnak, melyek nélkül sivár, kietlen, egyhangu pusztasággá alacsonyodik a legszebb munka, — a tanítás!

Ezen tanítói erények megszereztetésére a gyakorlóiskolai tanító van hivatva, ki a hospitálások idején, még külön alkalom felhasználásával is tartozik a tanításában előforduló elemekre, azok kiváltására s alkalmazására rámutatni.

2. A magyar nyelv és irodalom.

A tanterv a magyar nyelv és irodalom népiskolai tantervének és utasításának ismertetését a harmadik évfolyam végére teszi, holott a III. évfolyambelieknek a tanév november havától, a magyar nyelv és irodalom egy részéből (olvasmánytárgyalás) már próbatanítást kell tartaniok. A növendékek munkájának megkönnyítése céljából kívánatos, hogy a magyar nyelv és irodalom ezen részének népis-

kolai módszeres feldolgozása, néhány jobb népiskolai olvasókönyv ismertetése s a szaktanár demonstratív példájának bemutatása a tanév elejére tétessék. Igaz ugyan, hogy a módszertan tanára szintén tárgyalja azon pedagógiai elveket, amelyek logikai és lélektani alapokon nyugszanak, de a próba-tanítás keresztülvitelénél a legelső pillanattól fogva szüksége van a növendéknek a tárgy természetében rejlő sajátságok ismeretére és érvényesítésére is, melyeknek megvilágítását a tanterv (67. l.) a szaktanár munka és ismeretkörébe utalja. A módszeres feldolgozásnak tanév elejére tévése egyébként sem járhat nehézséggel, mert a növendékek ekkorra mindazon tárgyi ismerettel rendelkeznek, melyek a dolog lényegének a megértéséhez szükségesek, különösen nem akkor, ha tudjuk, hogy a módszertan tanára erre az időre a módszertani általános elveket elvégezte.

Nagy nehézséget okoz a növendéknek a népiskolai olvasókönyvekbe felvett költeményeknek szabatos, szép, gördülékeny, kifejező elszavalása és az olvasmányban előforduló szó-, tárgy- és gondolatértelmezések eszközlése. Bár gyakran szemlél a növendék ilyet a gyakorlóiskolában, mégis *szükségesnek tartom, hogy a magyar nyelv és irodalom tanára, az olvasásra szánt órákon a népiskolai költemények felolvastatásában, elszavaltatásában, s az értelmzések mikéntjének keresztülvitelében esetleg lejegyeztetésében gyakorolja a növendékeket.*

A nyelvtörvények megértetésére a népiskolai tanterv utasítása, a már tartalmi tekintetben feldolgozott, összefüggő olvasmányokból kívánja a mondatokat szerkesztetni. Leghelyesebben cselekszik a tanító, ha a mondatokat a gyermekekkel közösen szerkeszti meg. A képzőintézeti növendékek a mondatoknak közös munkával való megszerkesztésében meglehetősen ügyetlenséget tanúsítanak, azért *kívánatosnak találom, hogy a magyar nyelv tanára a mondatoknak olvasmányi darabokból való egybeállítását gyakorolja és gyakoroltassa, s a gyűjtött mondatokat a gyakorlóiskolai füzetbe a mondatalkotás kérdéseivel együtt jegyeztesse be.*

3. Történet.

A tanítások egyik leghatalmasabb fegyvere az élőszó s leghelyesebb módja az elbeszélés, mely az olvasmányi darabok epikus formáinál, de különösen a történettanításnál domborodik ki legjobban. A tanító elbeszélésén előmlő melegség tanítványait is fel-

melegíti és lelkesedést gyújt szívükben. Az elbeszélésnek egyszerűnek, természetesenek kell lennie, a dagály gondos kerülésével; világosnak, a tanulók értelmi fokához való alkalmazkodással; azután lelkesnek, hogy a tanulók is érezzék, mily igaz szívvel lelkesedik tanítójuk tárgyáért. Lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy növendékeink az elbeszélés ilyen szempontok szerint való keresztül vitelében mennyire gyarlók, élehetetlenek, pedig a tanítói arravalóságnak fontos tényezője lévén, szükséges, hogy a szaktanár, mindjárt az első évtől kezdve sokszor vegyen alkalmat a népiskolai modorban való elbeszélés gyakorlására. Igen alkalmasnak mutatkozik erre az az alkalom, midőn a szaktanár a magyar nemzet történetével kapcsolatban a hun és magyar mondákat tárgyalja.

4. Alkotmánytan.

Az alkotmánytan tanítását a tanterv a IV. osztályba helyezi, s ugyanezen tárgy gyakorlatát is ez évfolyamra teszi. Mindenesetre nagy körütekintést kíván az alkotmánytan ily körülmények közötti feldolgozása. A gyakorlóiskolai tanítás sikerének alapfeltétele, a közműveltségi tárgyak anyagának ismerete (Tanterv, 55. l.), vagyis a képzőintézeti anyagnyújtásnak meg kell előznie a tanítási próbát. A tanterv ezen tárgy módszeres feldolgozását is a tanév végére teszi. Tárgyi és módszertani ismeretek nélkül azonban semmiképpen sem engedhetjük a növendéket a gyakorlóiskolába, hacsak az önbizalomba velett hitet kockára nem akarjuk tenni, azért ítéletem szerint az lesz a helyes eljárás, ha a képzőintézeti alkotmánytani tanmenetet, az anyagrészletek egymásutánjában is a gyakorlóiskolai tanmenettel szerves kapcsolatba hozzuk, amikor is a képzőintézeti anyagnyújtás mindenkor megelőzheti ugyanazon anyagrész probatanítását. A tárgy demonstratív bemutatásait, részletes módszeres feldolgozásával együtt a tanév elején megkezdve párhuzamosan kell folytatni. Miután e tárgy tanításához valamire való vezérkönyv sem áll rendelkezésre, jó szolgálatot tesz, ha a szaktanár azon szemléleteket s a gyermek tapasztalati körébe eső részleteket, melyek az általánosabbra, elvontabbra vezetnek, összegyűjti s a gyakorlóiskolai füzetbe beiratja a növendékekkel.

5. Földrajz.

A földrajz tanításnál az utaztató módszer keresztül vitele s a térképvázlatok készítése okozza a legnagyobb nehézséget, ezekben sántítanak a növendékek legtöbbször. Nehezen értik meg, hogy vala-

mint a természetes utazás alatt sem különülnek el azon jelenségek, melyek a föld ismeretéhez fűződnek, hanem összefüggésükben szemléljük azokat, úgy a tanítás alatti utaztatás idején sem szabad azokat elkülöníteni. Legyen az utaztatás képzetszerzés, mely képzetek a tanítás további folyamán rendeztetnek. Általában holt, sablonos az utaztatás. Szükségesnek tartom azért, hogy mikor csak alkalom nyílik, a tanár demonstrációképpen, a növendék gyakorlásul minél több utazást tegyen a fentebbi szempontok szerint. A képzői tanterv ugyan nem kívánja, de a gyakorlati kiképzés megköveteli, hogy a növendék sokat rajzoljon és pedig a fali táblára, mert mint tanítónak oda kell rajzolnia. Más dolog a kis méretekben való rajzolás és más a fali táblai.

6. Számtan.

Mivel a harmadévesek már számtant is tanítanak a gyakorlóiskolában, e tantárgy módszeres feldolgozása a tanítás segédeszközeinek ismertetése, a tanár demonstratív bemutatásai a tanév elejére teendők. Annyival inkább is megtehető ez, mert a számtan népiskolai anyagát ekkorra jórészt elvégezték. A szaktanár hasznos munkát végez, ha a logikai fokozatok keretén belül eső számviszonybeli fokozatokra példagyűjteményt készítet a növendékekkel.

7. Rajz, kézimunka.

A rajzolás és kézimunka egyik leghatalmasabb eszköze a tanítás támogatásának, ezek nélkül a tanító félemler. Hogy a növendékek ezen készségeknek hasznát vehessék, nagy gondot kell fordítania a szaktanárnak a leendő tanító gyakorlati igényeire s nem elegendő a rajztanítás képzői anyagát elvégeznie, hanem gyakorolnia kell, és pedig a falitáblán, a népiskolai tárgyak tanításánál előfordulható részleteket.

* * *

Nagyon sokat kell küzdeni a próbatanítások alatt a rossz kérdések ellen. Leküzdésük céljából kívánatos, hogy minden szaktanár, különösen a pedagógia tanára a saját tárgya körében állíttasson össze a növendékekkel kérdés csoportokat. A kérdés-csoportok körének ki kell terjedni a kifejtő, kiegészítő, ismétlési, összefoglaló és vizsgálati kérdésekre.

Régebben a gyakorlati kiképzés csaknem kizárólag a peda-

gógia tanárának és gyakorlóiskola tanítójának kezében volt s bizony nem egyszer megtörtént, hogy az egyik, vagy másik tanerő egyéni vagy tekintélyi tulsulya miatt, a kiképzés majdnem észrevétlenül vagy az elméleti, vagy a pusztán gyakorlati irány felé hajlott s így egyoldaluvá vált.

Ma a gyakorlati kiképzés munkájában minden tanerő részt vesz. És ez így helyes. Csupán arra kell törekedni, hogy a szak-képzettség túlzásai a helyes képzés korlátait keresztül ne üssék. Továbbá, hogy a szaktanárok a gyakorlatban is elérjék a kellő magaslatot s ebbeli ténykedésük a gyakorlóiskolában, annak tanmenetébe illeszkedve történjék. Olyan tanítás, melynek anyagát már a gyakorlóiskolában letárgyalták, amellet, hogy a brillirozás látszatát viseli magán: fikció!!

C) A gyakorlóiskolai tanítók helyzete.

A tanítóképzés sikere a tanári testületek egységes pedagógiai felfogásán és eljárásán kívül főképen a gyakorlóiskola ellátásától, vagyis a gyakorlóiskolai tanító munkájától függ.

Nyílt titok, hogy a tanítók többsége munkájának legközvetlenebb forrásául a gyakorlóiskolai tanítót tekinti. És ez természetes is, mert a leendő tanító tőle látja mindazt, amit majdan neki is végeznie kell az életben. Ha jó volt a minta, jó lett a másolat is. Ez is természetes. Önkénytelenül is felmerül itt az a kérdés, hogy mindig, minden növendék jó mintát látott-e? Legyünk őszinték és valljuk be, hogy nem. És miért? Mert eddig a gyakorlóiskolai tanítók úgy születtek, hogy 5—10 évig tanítóskodtak künn az életben s kitűnő tanítói eredményt mutatva fel, elhivattak ez állásra. Első tekintetre nem látszik ebben semmi természetellenes, sőt ellenkezőleg, a legmegbízhatóbb utnak tetszik. Akaratlanul is fölvetődik azonban az a kérdés: Vajjon avatott szemekkel történt-e a kiválasztás? Vajjon nem játszott-e közbe valamely emberi számítás? De tegyük fel, hogy minden kíváncsi érvényesült a megválasztásban, akkor is újabb kérdések tolnak előtérbe. Vajjon a tanítási ügyességen kívül megvolt-e bennük minden kellék, mely ez állás betöltéséhez elengedhetlenül szükséges? Ezt nem igen lehet megállapítani! Hiszen sokat lehet önszorgalommal tanulni, de hát ki készült közülünk gyakorlóiskolai tanítónak? Ki ment ki az életbe közülünk azzal az előre feltett szándékkal, hogy 5—10 évi eredményes munka után, az akkor anyagilag nem is igen kíváncsatos gyakorló-

iskolai tanítói állásba jut? És ki megy ma, amidőn a fizetés kecsegtetheti ugyan, de oly sok közbevettetés vagyon ez állás és az előző életkörülmények között? Senki. Hányt-vetett az élet bennünket, tanítottunk és dolgoztunk isten-adta lelkesedésből, nem az előmenetelért, a magasabb polcra jutásért, hanem mert lelkünk úgy sugallta; hazánk és nemzetünk igaz szeretete; az emberiség előbbre vitelének vágya úgy diktálta. E munka közben felfedezve elcsalogattak a tanítóképzés műhelyébe. Ily körülmények között be kell vallanunk, hogy az az 1—2 év, amíg hiányos ismereteinket pótoltuk, amíg beleéltük magunkat az új munkakörbe, nevelő-tanítói hatásunk nem lehetett olyan, mint amilyennek az első pillanattól kezdve lennie kellett. Új tanulmányok, új megfigyelések váltak szükségessékké, melyekről sokat beszélhetnének a csendes éjji órák. Pedig abban az időben 25—28 heti órában volt a gyakorlóiskolai tanító elfoglalva.

Sokan szeretik hangoztatni, hogy a tanítónak nem annyira sok tudásra, mint inkább ügyes nevelő-tanító gyakorlatra van szüksége s ezt a mértéket alkalmazzák a gyakorlóiskolai tanítókra is. Bármennyire nem vonható is kétségbe a nevelő-tanítói gyakorlat főlénye a tudás fölött, nem szabad megfeledkeznünk, hogy a tudásnak, az általános műveltségnek lehető magas foka nélkül a gyakorlat, mely művészi tartozik lenni, csak mesterség lesz, erő és tartalom nélkül, mely ellen minden ható tényezővel küzdeni kell. A tanító nem lehet tucat-ember, egy tökéletes gép, mely nem fejt ki alkotó munkát, hanem követ tör. A tanító erős egyéniség tartozik lenni, aki a maga ábrázatát viseli, aki a jóban, szépben, nemesben erős egyéniségével magával ragadja a környezetet s igazán művelőleg hat.

Ha ez áll az összességre, mennyivel inkább állania kell a tanítók tanítóira: a gyakorlóiskolai tanítókra, kik nemcsak az iskola szűk keretek közé szorított világában és a társadalom különböző rétegeiben tartoznak példát nyújtani, hanem a leendő népnevelők kiképzésében is vezérkednek. Ez állás betöltéséhez tehát nem elegendő az 5—10 éves tanítói gyakorlat, hanem igenis a lehető legmagasabb fokú általános műveltségen és gyakorlaton kívül, a pedagógiában tudósoknak kell lenniök, nem azért, hogy a leendő tanítókat szaktudósokká neveljék, hanem mert ez az egyedüli helyes út, melyen a tanítónövendékeket az ügyes tanítói gyakorlat gyönyörűséges mezőire s kies folyóvízeihez vezetheti.

A pedagógia, mint fejlődő tudomány, az elméletben is, a gyakorlatban is, állandó és folytonos tanulmányt igényel, miképen a

tantervi utasítás mondja: a gyakorlóiskolai tanító ne csak a gyakorlatban, hanem az elméletben is olyan tájékozottsággal rendelkezze, mellyel a gyakorlat tudatossá tételéhez a maga részéről is hozzájáruljon.

Ma azonban, midőn a gyakorlóiskola tanítója oly óriási mértékben van elfoglalva, hogy a zizifuszi munka napja soha csak egy pillanatra sem megy le egéről; akinek nincs hétköznapija és vasárnapja, akinek napjai, hetei, hónapjai egy egésszé, az intenzív munka egészévé van összekovácsolva; akinek hétfőjét a következő hétfőtől semmi sem választja el a végtelen munkasorozaton kívül, nagyon kétségessé válik, vajjon jut-e csak egy jottányi energiája is az önképzés munkájára? Tiszteletteljesen bátor vagyok kérdezni: mutathat-e mindig, mindenkor mintát?

Nem folytatom... Tudom, ismerem a feleletet!

A tanítóképzés jól felfogott érdekében azonban, dacára, hogy ezen kérdéssel már foglalkozott a mélyen tisztelt válaszmány, mint e munkának egyik osztályosa mély tisztelettel indítványozom, *hogy a gyakorlóiskolai tanítók képzését s legalább kétosztatú gyakorlóiskola létesítését vegye fel programjába.*

Tisztelt válaszmány! Midőn hosszúra nyult előadásomat befejezem, ki kell jelentenem, hogy a gyakorlati kiképzés kérdésében nem törekedtem teljességre, sem egységesítésre. Céлом csupán az volt, hogy rámutassak azon eszközökre és szervekre, melyek célszerű felhasználása, hitem szerint jobba, életteljesebbé tennék képzésünknek ezen részét. Midőn szíves türelmüket megköszönöm, magamat jóindulatukba ajánlom.

(Sárospatak.)

Balogh Kálmán.

Az új tanterv teljes értékesítésének akadályai.

Az 1911-ben kiadott és most már életbeléptetett két jeles alkotás: a tanítóképesítési szabályzat és az új tanterv arra vannak rendelve, hogy a magyar tanítóképzésben a haladás elvét képviseljék és úgy hiszem, mindünknek meggyőződése szerint azt képviselik is.

A tanítóképesítésnek eddigi abszurd módja eltűnik; a hálót mélyebbre bocsáthatja a jelölt, mint eddig, amellet a munkája könnyebb lesz és a képesítésben a szakjelleg erősebben kidomborodik. Az új tanterv pedig az elsajátítandó ismeretek körét bővíti, a modern viszonyokhoz alkalmazza, a hozzácsatolt utasítás pedig

a feldolgozás módjára ad becses utmutatást és a tanítóképzés anyagát, meg módját az egyedül helyes szempontból: a pedagógiai szakszerűség nézőpontjából igyekszik megmutatni annak a seregnek, amelynek feladata, hogy az új ösvényeken elindulva megindítsa a munkát a cél elérésére, vagyis a tanítóképző tanárságnak.

Új, vagy helyesebben: megújított, megjavított körülmények között történik tehát ezentúl a tanítóképzői munkásság. A tanterv sorai közül a fejlődésnek biztató perspektívája vetődik szemünk elé és abban sokatigéző reménységgel szemlélhetjük a tanítóképzés jövőjének erőteljes kibontakozását.

De én mindamellett úgy látom, hogy nem dőlhetünk teljes odaengedéssel a bizakodó reménység karjaiba, mert nézetem szerint az említett újítások hatásai többféle okból nem érvényesülnek teljesen úgy, amint az kívánatos volna.

Talán a tanárság lesz az akadályozó? Azt hiszem, hogy e kérdésre a komoly, buzgó és hivatását mélyen átérző tanítóképző tanárság multjának tanulságai mondják ki a leghatározottabb nemet.

Nem a tanárság lesz az akadály, hanem rajta kívül álló többféle körülmény, melyek miatt energiájának egy része nem érvényesülhet.

Az első, legáltalánosabb és az új tantervvel csak közvetített tehát távolabbi összeköttetésbe hozható akadályozó körülmény az, hogy az új tantervben kifejezett haladási elv nem érvényesül teljesen, az összes hazai tanítóképzők egész vonalán.

Jól tudom, hogy az új tanterv az állami tanítóképzők részére készült, de nem *csak* azoknak szánta az a fórum, amelynek gondoskodása annak megalkotását elrendelte, hanem az egész tanítóképzésünk vérkeringését akarta vele felfrissíteni. Bizonyítéka ennek az, hogy az új tanterv használata a tanári államsegélyt élvező felekezeti intézetekre is kötelező, sőt a tantervet tartalmazó kötet elején lévő egyik miniszteri felszólítás az összes felekezeti képzők egyházi főhatóságait megkéri, hogy „a tanítóképzés egységessége érdekében” a megfelelő intézkedéseket tegyék meg.

Bizony az volna kívánatos, hogy az új rendet átvennék összes tanítóképzőink, mert csak akkor jöhetne létre olyan észrevehető nagy javulás, amilyennek érdekében az új képesítési, de különösen az új képzési rendszer létrejött. Nincsenek arra nézve adataim, hogy az országnak hetvenen felüli számban levő tanító-, illetőleg tanítónőképzője közül hány marad el az új irányu haladás

mellől, de az bizonyos, hogy ha az új tantervben elhelyezett áldásos hatások hazai tanítóképzésünknek egész területén érvényesülni nem tudnak (amit biztosan lehet állítani), már bizonyos hiányosság támad a haladás kiterjedtsége tekintetében.

Annak, hogy tanítóképzésünk fejlődése teljeskörű és oly irányú lehessen, mint amilyen az új tantervben van megjelölve, a legelső akadály az, hogy annak intézése külön-külön fenntartóhatóság kezében van, mely hatóságok egy része nem tudja, a másik talán nem akarja elviselni a reformokkal járó költségeket, vagy esetleg nem akarja magát a reformot sem.

De ezenkívül egész sora merül fel a gátló körülményeknek még ott is, ahol az új tanterv értelmében folyik a munka. Legkevesebb akadállyal kell megküzdeni természetesen az állami intézeteknek, de azért ezeknek a munkája előtt is ott emelkedik egy erős gát, mely nem engedi meg a kedvezőbb körülmények közt megteremthető eredmény elérését.

Ez a gátló körülmény az a szűk idő-keret, mely a megsza-
porodott anyagot is négy évbe szorítja, mely tehát a tartalom haladásával szemben a maradást képviseli, mely fizikailag lehetetlenné teszi, hogy az új tantervnek minden áldásos elve pszichikailag teljesen érvényesüljön.

Itt természetesen elsősorban a tanulóra kell gondolnunk, még pedig lelkének befogadó és feldolgozó képességére, de különösen ez utóbbira.

A tanuló az új tanterv szerint naponta 6 tanítási órában van elfoglalva. Tehát a napnak $\frac{1}{4}$ része az anyag elfogadásának munkájában telik el. Ha a fennmaradó 18 órából 9-et leszámítunk az alvásra, a lefekvés és felkeléskor felhasznált időmennyiség összege gyanánt, legalább 1 órát az összes napi étkezések idejéül, 1 órát sétálásra, vagy játszásra és 1 órát olyan idő gyanánt, amely egy nap leforgása alatt részletenként itt is, ott is felemésztődik, (mint amilyen pl. az étkezéseknek, vagy tanítási óráknak közvetlenül utána következő idő,) marad a tanítási órákban elfogadott anyag feldolgozására, megemésztésére napi 6 óra. Ha pedig az önképző-köri és otthoni önképzésre (pl. olvasásra), vagy az iskolán kívül eső egyéb művelődésre (színház, irodalmi, művészeti, tudományos előadások), szükséges időt is leszámítjuk, ennyi sem marad. Ebben a 6 órában kell a tanulónak mindenféle dolgával elkészülnie: szöveget tanulni, zenei órákat végigjátszani, sokféle írásbeli dolgait alaposan és szépen elvégezni. Látszólag elég ez az idő, különösen

ha a készülés elmélkedés, elmélyedés nélküli lelki funkcióval történik. De még ezt a 6 órát sem tudja gazdaságosan felhasználni a növendék, mert felaprózódik kisebb szakaszokra; reggeli, ebéd utáni és esti időre. Még ott is, ahol egyfolytában 5 órát tanítanak, marad délutánra 1 óra, mely szinte szétdarabolja a készülődésre szánt időt.

E körülmények elgondolása akaratlanul is eszembe juttatja a cséplőgépet. Gyönyörű nyári napon ott bűg a nagy szérűskertben. Az etető lázas sietséggel dobálja a kévét a dob elé, mert az asztagnak ma el kell fogyni, ha holnap a szomszédban akarnak kezdeni. A szép időt ki kell használni, hogy a gép minél többet kereshessen. Csakhogy ezt a sietséget a gazda fizeti meg, mert a szalma ugyan gyorsan halmozódik kazalba, de a kalászekat csak felében-harmadában verik ki a gép fogai s a magtár csak nem akar telni! Kevés lesz a télre eltehető élet, de meg a gép szerkezete is megszenved a megfeszített munkát.

Ilyenformán jár a tanítóképző növendéke is, mert az iskolában eltöltött idő sok, a készülésre maradó pedig kevés. Ezenfelül ennek a két időszaknak a munkája kölcsönös egymásrahatása sem kedvező, mert a hatórás iskolai munka, bármily tapintattal állítsuk is össze az órarendet, kifárasztja az agyat, tehát az otthoni munka értékét, eredményességét csökkenti. Viszont az otthoni, megszakított időben, fáradt elmével, erőtetett menetben történő készülődés okozta lelkiállapot nem teszi lehetővé a növendék részéről a teljes odaadást a figyelésnél.

Itt felemlíthető még az a körülmény is, (mely tulajdonképen a tanterv bírálatára tartozik), hogy egyik-másik tantárgy is kikivánczik a szűk keretből, nagyobb terjedelem volna kíváncsú részére, de még a meglévő anyagot sem lehet (pl. a magyar történelemtől) a szűk keretben alaposan elvégezni.

De még a jelenlegi szűk keretben is meg lehetne közelíteni bizonyos mértékig a tanítóképzés ideális célját, amelynek képe az új tantervben oly művészi erővel van megrajzolva, ha a tanterven kívül eső gátló akadályok nem zárnák el a haladást, az emelkedés útját, ha a tanítóképzők növendékei a legjobb tehetségűek, a leghivatottabbak közül kerülnének ki, ha összes tanítóképzőinkben ismeretlen dolog lenne a helyiségek, a felszerelések, a tanári létszám elégtelenségének állapota. De jól tudjuk, hogy e kíváncsú állapotok bizony, sajnos, még csak a vágyak birodalmának, nem pedig a valóság országának a tartozékai.

A felekezeti tanítóképzők legnagyobb részében úgy hiszem, sokkal több akakály van az új tanterv céljainak megvalósítása előtt, mint az államiakban. Természetesen itt nem beszélek azokról, amelyek egyáltalán nem alkalmazkodnak az új tantervhez.

De mit csináljanak azok a nem állami intézetek, melyek szeretnének az új tanterv szerint haladni, de fentartóik nem adhatják meg a szükséges ellátást s az állam is csak tanári fizetéskiegészítésre ad nekik segítyt? Ezek igazán a két szék közötti állapot áldásait élvezik. Az újításokkal járó és folyton fokozódó terheket elvállalják, de az annak vitelére szükséges erőt sem a fenntartótól, sem az államtól nem kapják meg. A legsúlyosabb helyzetben tudtommal az evangélikus egyház tanítóképzői vannak, mert ezeknek fentartásához a hívek adófillérei szolgáltatják az alapot, mely ennél fogva bizony gyenge és jelentékeny erősítésre szorul. Már a kétszerakkora református egyház, vagy a nagy egyházi vagyonnal rendelkező katolikus egyház sokkal könnyebben fejlesztheti tanítóképzőit.

- Nézzük most sorban azokat az akadályokat, melyek az ilyen gyenge ellátású felekezeti intézeteknél az új tanterv elveinek megvalósítása tekintetében felmerülnek.

Először is az általános hibák ezeknél fokozottabb mértékben tapasztalhatók, mint az államiakban. Az iskolai elfoglaltság ezekben nagyobb, mert a vallásoktatás és kántorképzés rendszerint több időt vesz igénybe, ezenkívül az egyfolytában való tanítás még úgy sem vihető bennük keresztül, mint az államiakban. Tehát ezekben is megvan az idő szétdaraboltsága s emellett a tanulásra használható időnek fokozottabb rövideje és elégtelensége.

A tanulók átlagának szellemi kvalitása is kedvezőtlenebb ezekben, mint az államiakban, ami nagyon természetes, mert hiszen a tanulási évek tartamára a felekezeti intézeteknek legnagyobb része nem tud olyan kedvezményeket nyújtani a növendékeknek, mint az államiak, meg azért is, mert az állami intézetben tanuló ifjunak több kilátása lehet arra, hogy majd állami alkalmazást nyer, mint a felekezeti képzők növendékeinek, azért aki csak teheti, elsősorban állami intézetbe törekszik. A jelentkezők nagy tömegéből aztán könnyű kiválasztani a kiválóbbakat.

De vannak a felekezeti intézeteknél még különleges akadályok is. Ilyenek: a tanárok elégtelen száma, a helyiségek és felszerelések hiányossága. E hiányok eltüntetése az új tanterv átvételével szükségessé válik. Ezzel pedig együtt jár a fenntartási költségek összegének emelkedése. Már most úgy áll a dolog, hogy a

fenntartó felekezetnek igen sokjában lesz az új tanterv keresztülvitele és a nagy áldozattal szemben az állam csak személyi segítséggel támogatja. De hát ha a fenntartónak sem építkezésre, sem felszerelésre, sem a fenntartási többlet fedezésére nincs pénze, sőt talán új tanári állás szervezéséhez sem tudja előteremteni a meghatározott minimális hozzájárulási összeget, a korpótlékok és lakásbér összegeit sem, vajjon mi lesz akkor? Az, hogy papiroson az új tanterv szerint dolgozik majd az elégtelen tagu tanári kar, tényleg azonban úgy, ahogyan a mostoha körülmények engedik. Megfelelő intézetbeli tanár hiányában óraadókkal igyekeznek majd a hiányokat pótolni, ha ugyan ezeknek az ellátása nem ütközik szintén nehézségekbe. A felszerelés és helyiségek hiánya szintén maga után vonja az oktatási eredmények fogyatékoságát.

Ime, ennyi kedvezőtlen körülmény akadályozza a mesteri módon létrehozott pedagógiai alkotásnak: az új tantervnek értékesítését, pedig annak teljes megvalósulása s áldásainak a magyar tanítóképzés területén való elhíntése és gyümölcsöztetése a népnevelés renaissance-át teremthetné meg a négy folyó és hármás bércei között.

Addig is, míg elérkezik az a jobb kor, mely a tanítóképzés fontos munkájának egyöntetűségét majd lehetővé teszi, szükséges a tanítóképzésnek azon a területén, amely magas közoktatási kormányunk irányító hatásának körébe vonható, megtenni a szükséges intézkedéseket.

Ilyenek gyanánt részemről a következőket bátorodom felsorolni.

1. Hogy az új tanterv megszabta oktatási anyag és a rendelkezésre álló idő közötti kedvezőtlen arány kedvező legyen, *szükséges a négy évfolyamu tanítóképzést ötévfolyamúvá tenni.*

2. Ezzel kapcsolatban természetesen szükséges lesz *az új tantervet*, a benne elhelyezett szép alapelvek érintetlenül hagyásával *a megváltozott kerethez alkalmazni*, ugyancsak *a tanítóképesítő vizsgálati szabályzatot is.*

3. Hogy a felekezeti tanítóképzőknek is kezében legyenek mindazok az eszközök, amelyek nélkül az új tanterv szép intencióinak teljes megvalósítása el sem képzelhető, *gondoskodjék törvényhozásunk oly törvény megalkotásáról, mely lehetővé teszi, hogy az állam a felekezetek válláról levegye a tanítóképzők fenntartási terheinek egy jó részét, építési, fenntartási, felszerelési és esetleg fokozottabb mértékű személyi segély kiutalásával.*

4. Közvetve idetartozik még végül az elemi népiskolai tanítói

állások kívánatossá tételének és az állami, meg felekezeti tanítók ellátási különbsége megszüntetésének immár általánossá vált s elodázhatatlan feltételének a megvalósítása, a tanítói *fizetés méltányos rendezése.*

(Sopron.)

Ihász Ferenc.

A pedagógia tanárainak külföldi tanulmányutja.

Weimar. Thüringia kies vidékén átrobogunk. De egy napra megállunk Weimarban, hogy felkeressük Goethe, Schiller és Liszt emlékeit. Lelkünk visszaszáll a múltba, mikor a weimari kastélyban egy zseniális félisten rendező munkájában gyönyörködünk; mikor Lionardo da Vinci, Quido-Reni, Rafael, Michel Angello, Rubens, Murillo, Dürer, Holbein és Preller festményeivel és kézi rajzaival, Maria Paulowna értékes orosz ajándékaival és eredeti pompeyi emlékekkel gazdagon diszített termeken végig megyünk; mikor kicsiny szobában Schiller drámáinak s Lied der Glocke-jának epizódjait falfestményekben látjuk s egy medaillonon olvassuk e sorokat:

«Mich hält kein Band, mich fesselt keine Schranke,
Frei schwing ich mich durch alle Räume fort.
Mein unermesslich Reich ist der Gedanke
Und mein geflügelt Werkzeug ist das Wort.»

Seretnénk itt megállapodni s buvárkodni e kor emlékei közt. Még fogva tartja a művészet lelkünket, mikor a Goethe-muzeum koponyái és csontvázai, Goethe csigolyaelméletét, a sok fénytani eszköz, színes selymek és színes üvegek, színporgettyük, prizmák és lencsék, képek, melyek mutatják, milyennek látja a színvak a világot, Goethe színelméletét juttatja eszünkbe. Mikroszkópok, fizikai eszközök, kitömött állatok, szárított növények, ásványgyűjtemény mind arról tanuskodnak, hogy a művész és költő természettudós is volt.

A Fürstengruft nyirkos levegője hideg, nem melegíti azt a két érckoporsóba zárt vulkán. A weimari parkban most is meleg napsugár tükröződik az Ilm hullámaiban, most is van virágillat és madárdal a levegőben. Az elmulás melanchóliájával s az örök megifjodás örömével lelkünkben, bucsuztunk Weimartól.

Eisenach. Egy napot töltöttünk Thüringia végvárában, Eisenach-

ban. A Wartburgban Luther és thüringiai szent Erzsébet emlékeit néztük meg s a gyönyörű kilátást élveztük, majd a Hohe-Sonnen át a Drachenschluchtba mentünk. A Drachenschlucht 200—300 m. hosszú, 50—80 cm. széles hasadék völgy, melynek nyirkos falait egészen ellepik a páfrányok, májmohok és moszatok.

Elhagytuk Thüringiát s a sík vidék pirosló kalásztengere között robogtunk tovább Giessenbe.

Giessen. Bár tanulságos az elmúlt két nap is, tanulmányutunk elejtett szárait csak Giessenben szövöm tovább. Giessenben három pszichologussal találkozhattam, Sommerrel, aki egyetemi orvostanár s a poliklinika igazgatója, Groossal és Messerrel, az egyetemi bölcsész fakultás tanáraival.

Sommernek a poliklinikán van laboratoriuma s nála vannak a Gesellschaft für experimentelle Psychologie kísérleti eszközei.

Saját laboratoriumának specialitása a kísérleti asztala, melyen külön kis kapcsolótáblával nyitható, zárható és változtatható két áramkör, tizennégy dugaszkapcsolóval különböző (reakciós, asszociációs, emlékezetmérő, szinkeverő stb.) kísérletekre kis helyen hosszas előkészületek nélkül alkalmazható. Az asztal felett falhoz rögzített tartók vannak, ami szintén sokkal jobb, mint az asztalra állítható állványok, melyek soha sem állanak elég szilárdan.

A poliklinika szerelője Sommer mechanikusa, aki a kísérleti berendezéseket ügyesen felépíti s a kísérletezés közben felmerülő akadályokat elhárítja s így az eszközöket folytonosan tökéletesíti. Az új eszközöket is mind házilag csinálják meg. Sommer gazdag felszereléséből a következő eszközöket említem meg:

1. Reflexmultiplikátor, mely a térdreflexet írja fel. Térdünket mankószerű vastartóra helyezzük s egy ejtőkészülékkel megütjük a négyfejű combizom inát a térdkalács alatt. Az ütés mértéke, a súly nagysága s a távolság szerint változtatható. A bokához kötött zsinórral csigaátvitellel s a mozgást tizszeresére növelő emelővel leírjuk a reflexmozgást forgó kymografionon. Kronoskóp is beiktatható, mely méri a súly ütése és a reflexmozgás megindulása közti időt. A patellareflex jelenségét bemutatathatjuk a klinikákon alkalmazott módszerrel is, mérése és regisztrálása csak a pszichopathológiában szükséges.

2. Ugyancsak sok betegségben a diagnózis megállapításában fontosak azon készülékek, melyek a kéz, a lábak és a homlok izomzatának összetett mozgásait két-három alkotóra bontják s azokat kymografionon regisztrálják. A homlok mozgásait tanulságos

különböző (érzéki figyelésnél és gondolkozásnál) figyelmi jelenségeknél regisztrálni.

3. A pupilla vizsgálatára szolgáló készülék két mozgatható szálból áll, melyeket pontosan a pupilla szélére állítunk be s az áramba kapcsolt reosztáttal változtatjuk az elektromos lámpa erősségét. Figyeljük a pupilla szélének elmozdulását a szálhoz képest, mikor a lámpa fénye erősödik vagy gyöngül.

4. A reakciós kísérletekhez egyszerű látási ingercserélőt és hangkulcsot használ, melyeket volt mechanikusa, Hempel, a giesseni Spöerhase cég tulajdonosa készít.

5. Ugyancsak Hempel készít egyszerű, zajtalan emlékezet-mérőt. Szijáttétellel, kis motor segítségével, egyenletesen hajtanak vízszintes dobot, melyen az ingerszavak vannak. A dob felett ellenkező értelemben forog egy tükör. Ha a látótölcseren nézzük a tükröt, úgy látszik, mintha nyugvó képek tűnnének fel egymás után. Az expozíció ideje tetszés szerint változtatható.

6. A Hipp-féle kronoszkópot minden kísérlet előtt pontos másodpercingával kapcsolják össze s revidiálják az időt.

Sommernél láttam a Gesellschaft für experimentelle Psychologie gyűjteményét. A kísérleti lélektan első giesseni és második würzburgi kongresszusán elhatározták, hogy állandó gyűjteményt állítanak össze a kísérleti eszközökből s azokat különösen iskolai célokra és rendszeres vizsgálatra első sorban a társaság tagjainak, másodsorban nem tagoknak is kikölcsönzik. Ezen gyűjtemény egyfelől arra szolgál, hogy oly iskolák is dolgozhassanak kísérleti eszközökkel, melyeknek azok fedezésére nincs költségük, másodsorban arra való, hogy mindenki, mielőtt valamely eszközt megvásárolna, azt alaposan kipróbálhassa és megismerhesse.

A gyűjteményt vétel útján, szerzők s gyárosok, esetleg magánosok által adományozott eszközökből, mintákból, rajzokból és leírásokból állítják össze. A gyűjtést Sommer a társulat megbízásából végzi. A gyűjtemény kezelésének szabályzata:

1. A gyűjtemény egyelőre Giessenben van elhelyezve.
2. A gyűjtemény készülékekből, mintákból, rajzokból és leírásokból áll
3. A gyűjteményt helyben, vagy kölcsönzés útján máshol is használják.
4. Egyszerre csak egy berendezést s legfeljebb négy hétre kölcsönöznek ki.

5. Tagok ingyen használják az eszközöket s csak a posta-költséget, vagy az esetleges javításokat fizetik.

6. Nem tagok, magánosok vagy intézetek negyedévenként 3 M-ért használhatják a gyűjteményt.

7. A gyűjteményt jelenleg Sommer vezeti Müller (Göttingen) és Schumann (Frankfurt a. M.) közreműködésével.

8. Pénzküldemények a pénztároshoz küldendők (Schumann Frankfurt a. M.).

9. Minden kongresszuson jelentés teendő a gyűjteményről.

10. A gyűjtemény jegyzékét a tagok ingyen, nem tagok 1 M-ért kapják (Giessen, Brühl'sche Druckerei, Schulstrasse).

11. A gyűjteményre vonatkozó levelezés Sommerhez intézendő.

A gyűjtemény jegyzékében szereplő eszközök:

1. A látás élettana és lélektana.

Szinpörgettyük egyenáramhoz és váltóáramhoz, szinkronok, Bougner-féle fotométer, tükrös színkeverő, Bradley-féle optikai csalódások, Zimmermann-féle optikai csalódások táblái, Martius-Metzdorf-féle stereoskopikus alakok, színes papiros, világossági fokozat, Zeiss-féle stereoskop és vetítőkészülék, periméter,¹⁾ Hess-féle ingerlapok.

1. a) Optikai ingerkészülékek.

A Sommer-féle, Römer-féle, Alber-féle, Hempel-féle és Hacklaender-féle optikai ingerkészülék, továbbá a Wundt-, Wirth-, Ach-, Michotte féle készülékek leírása.

1. b) Optikai ingerek.

Müller-Schumann-féle szótagsorozat, Sommer-féle asszociációs szócsoporthoz, Sommer-féle számolási füzetek, Heilbronner-féle figurák, Stern által használt képek (szoba belseje és Millet: kalászszedői).

2. A hallás élettana és lélektana.

Zoth-féle hallásvizsgáló, elektromágneses hangvilla tetszés szerinti rezgésszámmal, Spearman-féle dichord, Stumpf-Schäfer-féle hangtáblák, fonográf.

¹⁾ Ez a periméter egyszerű kézi eszköz, a tanítóképző céljainak megfelelő s olcsón elkészíthető.

2. a) *Hallási ingerek.*

Elektromos csengők s ejtőkészülék, hanginga, tovább a Wundt ütenyező készülékének és Meumann általános kapcsolójának leírása.

3. *A bőrérzetek élettana és lélektana.*

Frey-féle hajeszteziométer, Spearman eszteziométere, Andenino-féle készülék, Miescher melegségmérő, Goldscheider-féle mozgásmérő, Charpentier-féle súlyok.

4. *Reakciós kísérletek.*

Sommer-féle kísérletező asztal, batteriák, Volt- és Ampérmérő, rheostatok, Morse-féle tapogató.

5. *Grafikus készülékek.*

Kymografion, 100 rezgésű elektromágneses hangvilla, különböző jelzők (Deprez stb.), Jaquet-féle kronográf, Marey-féle tambour, Ziehen-féle s Marey-féle sphymográf, Riva-Rocci-féle sphymomanométer, Patrici-féle quanto volumetrico, Sommer pulsofonia és homlok-, légző-, térdreflex-, kéz- és lábmozgás jelző és író-készülékei.

6. *Készülékek bőrelektromossági vizsgálatokhoz.*

Szymansky-féle tükörgalvanométer, Edelmann-féle aranylemez elektroskóp, Braun-féle elekrométer, Ostwald-féle capillaris elektrométer, Einthoven-féle húros galvanométer és rheostat, Sommer-féle bőrelektrodok, Lambrecht-féle polymeter és kompasz, Volkmann-féle Shunt.

7. *Időmérés.*

Ötödmásodperc óra, egyszerű- és Kronecker-féle higanykapcsolós metronom, Hipp-féle kronoszkop és ejtőkészülék, Sommer-féle ellenőrző inga.

8. *Felfogás és emlékezés vizsgálata*

Ranschburg-féle mnemométer, Müller-Schumann-féle szótag-sorozat, † Sommer-féle elbeszélés elmebeteg reprodukciójának vizsgálatához, továbbá Müller-Schuman-féle és Dougall-féle emlékezés-mérő, Müller-Pilzecker-féle és Rupp-féle Trefferapparat, Minemann-féle számoló-készülék, Wirth-, Lippanam, Spindler-Holzer- és Hempel-Rupp-féle emlékezés-mérők leírása.

9. Tájékozódás.

† Sommer-féle vizsgálati iverk.

10. Iskolai tanulmány.

† Sommer-féle vizsgálati iverk.

11. Számolási készség vizsgálata.

Kraepelin-féle számolási füzetek s † Sommer-féle számolási iverk.

12. Asszociáció vizsgálata.

† Sommer-féle asszociációs iverk szócsopottokkal.

13. Kiegészítő képesség vizsgálata.

† Ebbinghaus-féle elbeszélés kihagyásokkal.

Az említett eszközök nagy részének leírását Spindler és Hoyer (Göttingen) árjegyzékében találjuk.

A kereszttel jelölt nyomtatványokat ingyen küldi a giesseni Brühl-féle könyvkereskedés.

Messer a giesseni egyetem pedagógia tanárának laboratoriuában csak néhány az érzékszervek pszichológiájának tanításához használatos eszköz van.

Groos a giesseni egyetem filozófia tanára is foglalkozik pszichológiával s gyermektanulmányozással. Általánosán ismert könyve „Das Seelenleben des Kindes“, melynek az elmúlt évben új kiadása jelent meg; világos áttekintést ad vizsgálati módszeréről. Laboratoriuuma nincs, kísérleteit nem eszközökkel végzi, hanem lélekelemzéssel, megfigyeléssel és inkább a gondolkozás és ítéletalkotás megismerésére törekszik.

Frankfurt a. M. Schumann tanárt már nem találtam Frankfurtban s így Köhler dr. az intézet asszistense kalauzolt. A frankfurti laboratoriuum az eddig látottak közül a legfényesebben felszerelt. Fontosabb eszközei közül a következőket említem:

1. Lippman-féle emlékezésmérő. Óraszerkezet egyenletesen hajtja a szeges kereket, mely ugrásszerűleg kapaszkodik a fogaskerék fogaiba. A fogaskerék tengelyén van a dob is, melyen az ingerszalag forog tetszés szerint változtatható sebességgel. A vetítő készülékkel is bemutathatók az ingerek.

2. A Société des Metronomes de precision Paris cég igen jól használható, lengésközben különböző sebességre beállítható és higanykapcsolókkal ellátott metronomjait használják. A metronom, mint a zenei metronomjaink, minden második, harmadik, negyedik stb. lengésnél csengésre is beállítható.

3. Szinpörgettyűnek nagyobb motort használnak, melynek forgási sebessége menetközben szabályozható. A motorszabályozó külön készülék s bármely motorhoz alkalmazható.

4. Fénytani kísérletekhez úgy állítanak elő abszolút fekete hátteret, hogy 3—4 cm. átmérőjű, 1 m. hosszú kéregpapir hengert, melynek egyik vége nyitott, fekete bársonnyal kibélelünk s a világosság felé tartva belé nézünk.

5. Gyöngyinkongruenciás készülék. Fekete posztóval bevont kéreglemez közepére fehér gyöngyöt rögzítünk s attól sugár irányban fekete cérnát feszítünk ki. Az egyik cérnaszálon az állandó ponttól bizonyos x távolságra toljuk a reáfüzött gyöngyöt s az állandó pontot egy szemmel mereven nézve más cérnaszálon tolunk gyöngyöt, míg az ugyanoly távol esik az állandó ponttól, mint x . Az így nyert új távolságot méréssel összehasonlítjuk az x -el.

6. Seybold kölni cég olyan szinpörgettyűt csinál, melynek főalkatrésze kézzel hajtható, centrifugáló gép. A függélyes tengely végére 20 cm. hosszú, 3—4 cm. sugaru fahengert erősítünk, melyre különböző szinekből összetett hengerpalást huzható. Ha a hengerpalástot (derékszögű négyszög) 4 hegygel felfelé álló 3 cm. alapú sárga színű, egyenszáru háromszögből s négy ennek közeit kitöltő hegygel lefelé álló 3 cm. alapú kék egyenszáru háromszögből összerakom s a palástot gyorsan forgatom, a kék és sárga közt lévő összes színárnyalatot kapom. Így állíthatók elő a különböző teltségű színek is.

7. Az egyensúlyozó érzék és a félkörös ivjáratok vizsgálatához függélyes tengelyen könnyen forgatható karosszéket használnak. A vizsgálati egyén a székbe ül s azt egy ideig forgatják, ha megállítják, a székben ülő ellenkező irányú forgást érez. Ha lehajtott fejjel ülünk a székben s forgatják azt, a megállásnál pedig hirtelen felemeljük a fejünket, úgy érezzük, mintha oldalt dőlnénk.

8. Annak igazolására, hogy a zenei hangok bizonyos magassági területeken bizonyos magánhangzók szerint zöngenek, használnak e célra hangolt hangvillákat. Pl. hallottam egész tiszta i hangvillát, vagy egész könnyen felismerhető u hangot adó sipot. A tonvariátorral állították elő az a hangzót. Ezen vizsgálatokhoz hat-

palackos tronvariatort használnak, melynek minden egyes palackja víznyomásmérővel van ellátva.

9. A Marbe által alkalmazott kormozó írást használják hangtani vizsgálatokhoz. A hangvilla rezgéseit gummihártya közvetítésével acetylén lánghoz vezetjük, mely ezáltal lebegésbe jut. A láng lebegése megfelel a hangvilla rezgéseinek s a lebegő láng a forgó korongon különböző árnyalatu kormozást okoz. A kormozás árnyalatából következtetést vonunk a rezgés természetére. Ezen módszerrel nemcsak hangvilla rezgéseket, hanem ének és beszéd hangok rezgéseit is lehetne direkt módon leírni.

10. A hang keletkezésének vizsgálatára tükröt ragasztanak a dobhártýára s annak rezgéseit kívülről lefotografálják.

Ezekén kívül még számos különösen akusztikai eszközt láttunk. A labororium mellett gazdag könyvtár áll a frankfurti tanítók (kik leginkább látogatják a labororiumot) rendelkezésére.

Bonn. A Rajnán hajóval jutottunk Bonnba. A város nem oly élénk mint évközben, mikor mindenfelé látjuk a rajnai Burschok tarka deák sapkait. Az egyetem mögötti arboretum mintha kihalt volna. Az egyetem kapui is bezáródtak, tanárok és diákok ott hagyták a várost. Külpe tanár labororiumában dolgoznak most is fáradhatatlanul fiatal tanárjelöltek és tudósok.

Itt meggyőződtem arról, hogy ezen az egyetemen a pszichológiai eszközök valóban nem egyszerű demonstrációs készülékek, vagy muzeumi leltári darabok, hanem kísérletezésre használt berendezések. A labororium öt szobájában dolgoztak fiatal tanárjelöltek, mindegyik a maga kiválasztott tudományos kérdésén, pedig Külpe a labororium vezetője már nem is volt Bonn-ban.

Egyik helyen reakciós kísérleteket végeztek. A kísérleti alany ceruzájával nyomja le a kontaktust s midőn a látási ingerszó megjelenik, felkapja ceruzáját, hogy azt leírja. Abban a pillanatban megszakad a látási inger megjelenésekor megindult áram is. Az áram közbe kapcsolt Hipp-féle kronoszkop jelezi az időt. Ugyanilyen módon mérik az összetett reakciókat is.

Más helyen periméterrel végeznek kísérleteket. A periméter középpontja előtt tágítható és szűkíthető iris van, a különböző irányba elfordítható negyedköríven pedig apró színes elektromos lámpások tolhatók.

Ismét más helyen egy fiatal teológus esztétikai kísérleteket végzett gimnáziumi tanulókon. Többen dolgoztak ergográfal.

A kölni dom megtekintésére félnapot szántunk, fel is men-

tünk tornyába, hogy előre lássuk útunk irányát a Rajna mentén. Sikon haladunk, a szántóföldeket kisebb nádasok váltják fel, melyek partját vén füzek szegélyezik. Zevenár állomásán túl holland föl. dön járunk a határtalan pusztá lila erikáit itt-ott erdei fenyő váltja fel. Utrechtet elhagyva, a pusztát üde zöld rétek, legelésző feketetarka hollandi tehennel, váltják fel. A megszámlálhatlan csatornából árboctenger emelkedik, mintha a réten járna a hajó, úgy tűnik messziről s csak a vízmerő szélmalomok árulják el, hogy ott csatorna van. Mindez oly szokatlan, meglepő, de jellemző és festői.

Amsterdam. Az egyetemen szüneteltek az előadások, csupán de Vries kiváló botanikus fiziológiai laboratóriumát nézhettem meg.

A Nederl. Onderwijzers-Genootschap Commissie voor Kinderstudie második szünidei pedagógiai kurzusa akkor volt. (Júl. 31-től augusztus 8-ig tartott.) A kurzuson tanítók vettek részt. A kurzus előadói és tárgyai:¹⁾

J. H. Gunning egy. m. tanár a gyermektanulmányi társaság alelnöke: A gyermek büntetőjogi fogalmai s a gyermek büntetése.

L. C. T. Bigot arnhami tanítóképző igazgatója: Nehány gyermektípus.

G. A. M. Van Wayenburg a pedagógia magántanára az amsterdami egyetemen: Az általános és részletes gyermekpsychológia főbb fejezetei pl. A gyermek önálló szellemi fejlődése veleszületett hajlamai alapján. A gyermek fejlődése mások hatása alatt. A gyermek érzelmi élete. A gyermek nyelvének kifejlődése.

K. H. Bouman pszichiáter: Abnormális gyermekek testi és lelki rendellenességeinek okairól.

M. C. Schuyten az antwerpeni gyermektanulmányi laboratórium vezetője: A gyermeki munka ritmusa.

J. Klootsema alkmaari igazgató: A gyenge tehetség okairól.

L. J. Thijssen amsterdami tanító és a „De Nieuwe School” szerkesztője: Józanság a tanításban.

H. Veen Kral utrechti tornatanító: A német és svéd tornáról.

W. Jansen middelburgi iskolafelügyelő: Erkölcsei nevelés.

I. F. Niemeijer az utrechti egyetem nemzetgazdaságtan tanára: A föld legnagyobb ipara vetített képekkel. (A Yorkshire-i gyapjúipar, a Lancashire-i katunipar.)

C. Winkler az amsterdami egyetem idegkórtan tanára s a

¹⁾ A kurzus Syllabusát a Secretariaat: C. M. Soeters, Rodof Hartstr. 16. Amsterdam — adta ki.

gyermektanulmányi társaság elnöke: A népiskolai tanító teendője a gyermekeknél leggyakrabban előforduló lelki rendellenességeknél. A tanfolyam berekesztése.

A tanfolyammal kapcsolatban több kirándulást is rendezett a vezetőség. Megtekintették a Blauwholdenweem kereskedelmi kikötőt, a királyi palotát s a Nederlandsch School-muzeumot, Asscher cég gyémántköszörülőjét, a hollandi szerszám- és vasgyárat és a Meerenberg melletti gyengeelméjűek intézetét. Vasárnap, augusztus 6-án pedig egész napra kirándultak Markenba. Ezen kiránduláson részt vettünk mi is. Az állomás közelében levő Ruyterkade rakodóról elindultunk s Buiksloot, Schouw és Brock in Waterland-on át Monnikendamba értünk, mely a Zuidersee holt városai közt a legismeretebb. Kiszálltunk s bementünk a faluba. Itt a népviseletet tanulmányoztuk. A férfiaknak jellemző bő gyapjunadrágjuk s szűk blousuk van. A nők hollandi főköntője alul laza hajfonat csüng le a halántékon. A város régi temploma és épületei dicsőbb időkre emlékeztetnek.

A csatornában tovább haladtunk, egyik partján automobilk s biciklik, a másikon gőzvasutak haladtak el mellettünk. A réten helyenként frieslandi és kövérfarku juhokat láttunk. Edam takaros kis városkán számos felvonóhid alatt áthaladtunk s láttuk a nagy faraktárakat száradó edami sajtokkal. Volendam halászfalu megtekintése után a Zuiderseeben fekvő Markenszigetre hajóztunk. A mocsaras szigeten csaknem teljesen cölöpökre épített halásztelepítvény van. A faházak belseje igen csinos, a falat csaknem teljesen ellepi a sok tarka tányér. Az ágyak beépített fülkékben vannak, melyek a szoba felől függönnyel eltakarhatók. A csontos, erőteljes, sárgahaju nép durva arcvonásaival, cserepes, szélfujta bőrével s vizszinű, kifejezéstelen szemével nem mondható szépnek. Élete nyomorúság s örökös küzdelem a tengerrel, mely táplálja. Visszafele a Zuiderseen át mentünk Amsterdamba.

(Folytatjuk.)

Quint Főzsef.

A slöjd új tantervének végrehajtásáról.¹⁾

II. rész.

A homok- és kavicsmunkákkal eddig eléggé kimerítően foglalkoztam. A csillagászat köréből igen sok dolog feldolgozható a kavicsmunkák¹ keretében, pl. a föld keringése, a hold járása stb.

Az *agyagmunkák* alkalmával a növénydékek *sorokra* (egymás mellett egy sorban ülők) és *oszlopokra* (egymás mögött ülők) vannak felosztva. A baloldali oszlopszárny a szerszámosak, a jobboldali oszlopszárny az anyagot kiosztók szárnya. Mindegyik szárny-oszloptag számon tartja a megfelelő sorban ülőket. Ezen vezényszó: „fedezz,” után elmondjuk, hogy egy-egy növénydeknek mely szerszámokra és mely és mennyi anyagra van szüksége.

Adott jelre a fent jelzett oldalszárnyak indulnak a szerszámokhoz és az anyaghoz, pár pillanat alatt minden növénydek a megfelelő anyag és szerszám birtokában van. Kezdjük az alapgyakorlatokkal (előgyakorlat). Különféle nagyságu golyók, félgolyó, a golyóból fejlődik a henger, a korong, a hasáb, kocka, a kúp, gúla, csonka kúp és gúla. Megjegyzendő nem csak jobbkézszel készítik ezeket, hanem *balkezszel is*, a *balkezés* felkarolása természetesen több szempontból nagyon lényeges. Ezen előgyakorlatok után áttérek a tanterv szerint is a játéktárgyakra. Nézetem szerint azon tárgyak kinagyolása bir legnagyobb értékkel formai képzés szempontjából, melyekkel a tanuló éveken át naponként találkozhat pl. a szappan, csésze, tányér, palack, pohár, gyertyatartó, a ruhája, butor stb. Rávezetjük a növénydékeket *saját otthonának a megfigyelésére*. Ezután átmegyünk az *udvaron, kertben és környéken* található és megfigyelhető tárgyakra; a tapasztalat azt mutatja, dacára annak, hogy a növénydekeink ezeknek a társaságában éltek és élnek, megfigyelni még sem szokták. Erre nagy körültekintéssel és kitartással rá kell őket vezetni.

Az agyag slöjd mondhatni az összes tárgyakkal kapcsolható. Egy néhány bizonyos arányok szerint készített hasábból pl. összerakható Petőfi szülőháza. Milyen más ez, ha nem csak geometriai szempontból készítenek hasáboakat. Ha Petőfi szülőházát készítik, az egyik felsőhajt, miért is kellett Petőfinek oly korán meghalnia, a másik meg egy-egy szép versét kezdi szavalni stb. stb. A csillagászat nagyon rövid idő alatt feldolgozható stb. A többi rész a

¹⁾ Az első közleményt lásd a januári füzetben.

tantervben található. Testtani dolgokat nem csak a IV. osztályban, hanem az I. osztályban is célszerű feldolgoztatni.

A papir- és kartonmunkáknál a növendékek szintén sorokra és oszlopokra vannak felosztva. A szerszámok és anyagok kiosztása hasonló módon történik mint az agyagnál. A tantervünk a papiros munkáknál kiindul a négyzetlapból; nézetem szerint jobb a téglalapból kiindulni, ismeretesebb forma, különben a négyzetlapot is téglalapból hajtogatva készítik.

A fűzésnél nem szabad kihagynunk (a tantervünk nem említi) 1 centiméter szélességű papírsávokból (két színben) 1 dm²-t fűzni; első rendű szemléltető eszköz, szépen lehet ezen szemléltetni, hogy 1 dm² = 100 cm² s ha sorban 1—100 megszámozzuk, meg van a szorzási tábla. A kartonmunkák keretében a geometria feldolgozandó.

A tantervünk szerint a famunkák ág és galy munkákkal veszik kezdetüket. Ez évben kezdtem ennek következtében először e munkákat bevezetni. Haladtam az utasítás szerint. Mult alkalommal jeleztem, hogy több ízben adok alkalmat a növendékeknek, ha már az előgyakorlatokkal és fogásokkal tisztában vannak, hogy önállóan tervezzenek egyes tárgyakat. E terveket papíron megrajzolva bemutatják és ha megfelelőknek, értékeseknek találtatnak, feldolgozhatják. Megjegyzendő, hogy a rajzon bemutatott dolgok és a kész tárgyak *bírálatába* a növendékeket is belevonom, ami különösen egy leendő tanítóra nézve nagyon szükséges. Anyagnak a mogyoróvesszőt használom, nagyon alkalmasnak bizonyult és emellett nagyon olcsó. Készítünk az előírt tárgyakon kívül számológépet, madáretetőt, ingatartót, emelőgépeket, mérleget, lejtőt, hidmintát, kerítést stb. stb.

A galy- és vesszőmunkáknak nagyobb jövőt jósolok, mint ahogy azt az első pillanatban képzeltem, különösen mert nem kell gyalupad, elég egy 40 cm hosszú 20—25 cm széles keményfa deszka, egy jó kés, kalapács, apróbb szegek. Sok szemléltető eszköz készíthetünk, amiket a növendékekkel együtt terveztünk, illetőleg úgy mondhatnám, kisütöttünk. A közgyűlés alkalmából lefénképezve fogom a sorozatot és készített tárgyakat bemutatni. Ami a famunkákat illeti, célszerű, ha csak lehetséges (nálunk igen) előbb kirándulni az erdőbe, megtekinteni és megfigyelni a magról szaporított fácskáktól egészen a teljesen kifejlődött fáig. Megfigyelik a különféle fanemeket, a favágást, s elmennek a fűrészmalomba. A többire nézve az utasítás szépen fejti ki az elveket és a kövendő eljárást. A részleteket a szakülésem fogom előadni.

(Modor.)

Bergmann József.

Az alkotó munkára nevelő kézimunka.

Az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézeti tanterv és tantervi utasítás megszabja a kézimunka (szlőjd) tananyagát és nagy vonásokban a módszerét, azonban nagyon helyesen hangsúlyozza, hogy az előírt munkasorozatok elkészítésével nem akarják megkötni a tanár kezét, hanem az egyéniség érvényesülését és a módszer tökéletesítését kívánja előmozdítani. A tanterv tehát nem kívánja, hogy az osztályonként felsorolt tananyag sorrend és számszerint készíttessék el, hanem csak mintául szolgál, hogy miként lehet a tananyagot feldolgozni. Nem kívánja, hogy minden részletében másoltassék, mert ezáltal az önállóságra való törekvés és egyéni felfogás érvényesülésének kerékkötője lenne. S éppen ezért a tantervben foglalt eme alapelvet nagyon fontosnak tartom.

Külföldön a pedagógia terén megindult reformmozgalmak hatalmas eredményei fényesen igazolják, hogy a jövő kézimunkája az értelmi készségek fejlesztője s az alkotó munkára való nevelés egyik hatalmas eszköze; ellentétben a pusztán utánzó munkával, amely értelemnélküli gépiességre vezet.

„A tanítóképző a cselekvő szemléltető készség kifejlesztésének szakiskolája“ és éppen a nevelő kézimunka által válik igazán azzá. Azért kell a tanítóképzőben a kézimunkának a tanítás központjában állani, különösen a reál tárgyaknál. A műhelyi és pusztán utánzó kézimunkánál csak kézügyességek fejlesztetnek, ellenben a szellemi készségek, a dolgok mélyére ható gondolkozás, a találékonyság nem jutnak érvényre. Nem állítom azt, hogy a kézimunka tanítás minden részlete kiválóan alkalmas a szellemi készségek érvényesülésére, (mert vannak technikai részletek is, mint pl. eszközökkel való bánásmód elsajátítása, gyakorlás, fogások), de szükséges, hogy ott ahol erre alkalom kínálkozik, — ami mind a négy évfolyam anyagában bőven akad — felhasználtassék.

Elvitázhatatlan igazság az, hogy minden munkának úgy van igazi értéke önmagunk és mások előtt, ha küzdelmes, kitartó munka árán értünk el eredményt, ha nem kaptuk készen, de fáradnunk kellett érte. Nem azt akarom mondani, hogy most már mindenben hagyjuk magukra növendékeinket, hogy önmaguk jöjjenek rá hosszú és fáradságos, sok fölösleges, esetleg meddő munka után valamely igazságra; hanem az alkalmas feladatoknál adjunk módot egyéniségök, találékonyságuk megnyilatkozására, érvényesülésére. Egy típuson mutassuk meg az elvet s tüzzük ki a feladatot; így

minden növendéknek módjában lesz tanulmányozni a föladatot, kérdést, tervet készíteni és leleményessége segítségével megoldani. A növendékek kísérletek alapján ismernek fizikai törvényeket. Föladatul tűzhetjük ki ugyanazon fizikai törvényen alapuló s ugyanazt a törvényt demonstráló eszközök elkészítését. Minden növendék tervet készít egy kis vázlatos rajz alakjában. Anyagot gyűjt hozzá, azután hozzáfog a kivitelhez a tanár irányítása mellett. Rendkívüli érdekes, hogy ugyanazon föladat megoldási módja milyen változatos. Készíthetnek különböző eszközöket emlékezetből is. Egyik harmad éves növendékem emlékezetből már készített fűrészmalmot, most pedig szövőszéket készít. Olyan optikai készülékeket is csináltunk, amilyeneket még eddig nem ismertünk s jöllehet nem világra szóló alkotósok ezek, de létrejöttét csakis annak köszönhetjük, hogy nem kizárólag sablonos minták után készítjük tárgyait, hanem kísérletező, alkotó munka alapján.

Önállóságra kell növendékeinket nevelni már csak abból a szempontból is, hogy az életben nem lesz közelükben a tanár, aki mindenben gyámolítsa. Erre való szoktatásra, nevelésre jó alkalom az olyan föladat elkészítése, mint pl. miként lehet valamely vonatkozást a legegyszerűbben szemléltetni. Az ilyen föladatokat a növendékek a legnagyobb örömmel készítik, egymással nemes versenyre kelnek, megbeszélik a készítés módját, az ügyesebbek segítenek a gyengébbeknek. Már pedig az eléggé meg nem becsülhető, ha a növendékek a kézimunkát is jó kedvvel és szeretettel gyakorolják.

A kézimunka tanításának a tanítóképző-intézetekben kettős a célja. Az egyik célja az, hogy a növendékek elsajátítsák azon technikai és módszertani készségeket, amelyek képessé teszik őket a tárgynak az elemi népiskolában való sikeres tanítására; a másik, hogy olyan képességekre, önállóságra tegyenek szert, hogy iskolájukat a legfontosabb és legszükségesebb általuk készített taneszközökkel szerelhessék fel és bennök a cselekvő szemléltetéshez szükséges készségek kifejlesztessenek.

E kettős célt tartva szem előtt a tanítóképző-intézeti kézimunka tanmenete akként állapítandó meg, hogy mindkét cél megvalósíttassék.

Az első cél megvalósításának módja ismertebb dolog, mert az 1905-ben kiadott népiskolai tanterv és utasítások részletesen tárgyalják s több év tapasztalataival rendelkezünk. Mégis úgy hiszem, nem végzek fölösleges munkát, ha erről is szólok röviden.

Az elemi népiskolai kézimunka tanítás kezdetben játszi módon

történik, mert tekintetbe kell venni, hogy a gyermek főoglalkozása a szülői háznál az ösztönszerű játék. Játszik kész játékokkal, de alkotó fantáziájával maga is készít játéktárgyakat. S azt tapasztaljuk, hogy az önmaga által feltalált játékot többre becsüli a vett, drága játékoknál. Ennek oka, hogy az alkotás (bármily primitív legyen is) örömmel tölti el szívét. A gyermeknek az alkotásra való hajlandóságát s játszi feltalálási készségét föl kell használni már az elemi népiskolában is, különösen a kézimunkánál.

Az I—II. osztályban a gyermekek föld, kavics, agyag és papirosból egyszerű tárgyakat, de nagyobbbrészt játékokat készítenek. Láng Mihálynak „A munkaszeretetre való nevelés“ c. nagyon figyelemre méltó és értékes illusztrált könyve (Athenaeum kiadása) úgy az elemi népiskolák, mint a tanítóképző-intézetek kézimunka tanításánál a legjobb szolgálatot teszi.

A gyermek értelmének fejlődésével mint fokozottabb igényekkel lépünk fel a kézimunka oktatás terén is. A III—IV. osztályban a gyermekek már természet után való megfigyeléseik alapján dolgoznak, sőt teret engedünk arra, hogy önálló felfogásuk is érvényesüljön.

Az V—VI. osztályban oda kell fejleszteni a gyermekek értelmét és ügyességét, hogy a kézimunkánál még nagyobb önállóság és produktív munkásság jusson kifejezésre.

A népiskolai tanterv is előírja a kézimunka keretében fizikai eszközök készítését, fel is sorol néhányat, de ezt a kézimunka kedvéért teszi. Vagner Jánosnak úttörő és kiváló kis természettan-j könyvében (Singer és Wolfner kiadása) a kézimunka szervesen kapcsolódik bele a fizikai tanításba. E könyvben említett fizikai kísérleti eszközök közül az elemi iskolai tanulókkal néhányat elkészíttettem s azt tapasztaltam, hogy a természettan tanításának a cselekvő munkássággal való kapcsolata vezet alapos tudáshoz; s ha még a gyermekek találékonyságának is adunk teret, akkor a gyermek érdeklődése fokozódik és a tanítás is gyümölcsözőbb lesz. Azt tapasztaltam, hogy a gyermekek ezen munkákhoz szükséges anyagot örömmel gyűjtik. Csak olyan anyagot használtunk fel, amely pénzbe nem kerül, mert minden háznál vannak értéknélküli halladék-anyagok. (Mint pl. cérnaorsó, fadarabkák, különböző dobozok, kötőtű, hajtű, drót, szög, üveg, bőr stb.)

Határozottan állíthatom, hogy az alkotó tevékenységnek felhasználásában a tanítás sikerének új rugója rejlik!

A kézimunkatanításnak fentemlített másik célja a tanító-

képzőkben még nem igen lett tárgyalva, mivel e feladat egészen új, azért természetesen én magam azt egyedül nem oldhatom meg. E kérdéssel azonban most részletesebben foglalkoztam és a következőkben látom a megoldást.

a) A kézimunkatanítás módszerének a tantervi utasításokba foglalt az alkotó munka elve szerint való kiépítésével kifejlesztjük a tanítói hivatás által megkívánt készségeket.

b) Az alább felsorolt típusok által próbáljuk kijelölni azt a teret, amelyben a tanítóképzői kézimunka hivatásának megfelelően legcélszerűbben és leghasznosabban mozoghat. E típusok olyanok legyenek, hogy a kézimunkát úgy az elemi népiskola, mint a tanítóképző-intézet összes tárgyaitak szolgálatába állítsák. Mert akkor valósulhatnak meg azok a követelmények, melyeket úgy a népiskolai, mint tanítóképző-intézeti tanterv és utasítások előírnak.

Most a tanmenetek készítésének idején alkalmoszerű az a feladat, hogy az összes tantárgyak között lévő kapcsolatot megteremtjük. A kézimunkára vonatkozó tantervi utasítások egyik részlete nagyon helyesen mondja, hogy a testvérintézetekkel való kölcsönös érintkezés az egységes gyakorlat kialakulására jótékony hatást fog gyakorolni. Ez a célszerű gondolat, meg az egymástól való tanulás és kölcsönös ösztönzés által szükséges gyorsabb fejlődés vezetett engem arra, hogy a Kiskunfélegyházán tartandó közgyűlésünkön a kézimunkából tanmenetszerű kiállítás rendezésére vállalkoztam.

E kiállításon mutatom be azokat a típusokat, amelyek a kézimunkát a többi tárgyakkal összekötik. Különösebben a papiros munkákat kívánom lehetőleg a maga teljességében bemutatni.

A kézimunka kapcsolatát az egyes tárgyakkal a következőképen terveztem.

Testi élet ismertetése :

A vérkeringés, a vérerek billentyűinek bemutatására szolgáló készülékek. Mellkas működésének modellje. Rekeszizom működése. (Kísérleti berendezés.) A kar ízület modellje. Lábujjhegyre való ugrás fontossága (fa modell) stb.

Lelki élet ismertetése :

A kísérleti lélektan körébe vágó eszközök : Alapszin sorozatok szemléltetésére, szimultán szinkontraszt tünetenyekre készülékek. Stoboskopok, optikai csalódás bemutatására szolgáló készülékek. Hajesztiozómér stb.

Magyar nyelv, történelem:

Irók arcképeinek, történelmi, a festészet, szobrászat és építészet köréből gyűjtöt szemléltető képek felkasirozása, izléses összeállítása.

Földrajz:

A csillagászati alapfogalmak szemléltetésére szolgáló eszköz. Föld és Nap viszonylagos nagysága (Papirmunka). Földünk és a Hold viszonylagos nagysága. Belső és külső bolygók (Transparens). A Hold és fényváltozásai (Transparens). A nap- és holdfogyatkozás szemléltetésére készülék (Papirmunka). A Földünk sarkainak lapultságát feltűntető készülék. Delejtű. Napóra. Sikló modell. Térkép-kasirozás vászonra és papírosra stb.

Mennyiségtan:

Törték szemléltetésére szolgáló eszközök. Sikidomok kartonból. Mértani tantételek. Transformatiók. Fejtörő, szórakoztató alakzatok. Mértani testek. Kör kerülete és átmérője között lévő viszony szemléltetése. Gömb felülete stb.

Növénytan, állattan:

Lepke és bogárszáritó dobozok. Növények felkasirozása. Madár szárnyának működése (Modell). Állatok láb működésének szemléltetése (Modell). Macskakarom működése (Modell). A koponya metszetei (Karton). A madár miért nem esik le alvás közben a fáról? (Modell) stb.

Fizika:

Súlypont meghatározás. Egyensúlyozó készülékek. Egyenlő, különböző karu emeltyűk. Mérleg, levél mérleg, decimal és milligramm mérlegek. Álló, mozgó csiga, csigasor, lejtő. Centrifugál gép. Ingák. Sengner kerék, szökőkút, turbina. Közlekedő csövek, vízszintező. Szivattyú szerkezetek (papir és fa modell). Szilárd cseppfolyós és légnemű testek kiterjedésére készülékek. Gőzgép szerkezetek (papir és fa modell). Fénytan körébe tartozó eszközök: fényvisszaverődés, kaleidoskop, tükörképek, bűvös doboz, sötét kamara. Mágnesség és villamosság körébe tartozó készülékek:

Villamos ingák, leydeni palack, különféle elemek, delejes doboz, Franklin táblája; villamos csengők, telefonok, telegrafok, motorok, repülő gépek (monoplán biplán) stb.

Gazdaságtan:

Fából faragott gazdasági eszközök kisebbített mintái. Nagyobb gazdasági eszközök.

Az itt felsorolt tananyag mellett a képző-intézeti növendékek elsősorban szükséges, hogy az elemi népiskola egész tananyagát módszeresen feldolgozzák. Ez az I—II. osztályokban (illetőleg a III. osztályban a kézimunka módszerének tárgyalása) történik. A tanítóképző-intézet fenti kézimunka anyagának feldolgozását már az I—II. osztályu növendékek megkezdik, azonban a III—IV. osztályu növendékek folytatják és fejezik be.

Az agyagmunkák végzése mind a négy évfolyam tananyaga, tanmenetét a tanterv részletesen kijelöli.

Amely tárgyak elkészítésénél újabb technikai eljárásokra van szükség, az egész osztállyal végeztetjük; míg a csoportos tanítás a már feltételezett és elsajátított kezűgyességek alapján történik. Természetes, hogy az egész tananyag minden egyes tárgyát minden növendék nem készítheti el, de ezt a tantervi utasítások sem követelik.

Örömmel látjuk, hogy közgyűlésünk programjában a szakértekezletek fel vannak véve, amelyek fontosságát elismerjük. Kíváncsú, hogy ezeken a szakértekezleteken a kézimunka tanárai közül is minél többen jelenjenek meg és beható eszmecsere után hatalmas lépéssel vigyék előre a kézimunka-oktatás ügyét; mert külföldön nemcsak a kézimunka elméletének van már kötetekre menő irodalma, hanem gyakorlati értékét a nemzetközi kiállítások szép eredményei is fényesen igazolják.

(Sárospatak.)

Diviaczky Rezső.

Az internátus ujjá szervezése.

A magyarországi közoktatásügyről szóló 1909-ik évi miniszteri jelentés szerint az állami tanító- és tanítónőképzőintézetek internátusaiban 2093, a felekezetiekben 2302, összesen 4395 tanuló nevelkedett, ami az azon évi létszámnak (9015) 49%-át teszi. Ezen tekintélyes vizonyszám már magában véve elegendő, hogy figyelmünket az internátus intézménye érdekében állandóan lekösse és miként a tanterv és képesítés komplexuma, úgy az ezekkel *koordinált tanítónévelés* nagy, de mondjuk őszintén, hogy elhanyagolt kérdése, kell hogy állandó napi problémáink legeleje közé fölvétessék. Nem tartom szükségesnek most, hogy a hazai tanítóképzői internátus intézményének előrenyomulási históriáját vázoljam, de tény, hogy tanítóképzés internátus nélkül nálunk alig volna lehetséges. És bár ezt mindnyájan valljuk, az internátusi nevelés témája mégis vagy 15 éve kiszorult egyesületi életünk programjából. A millenáris évben nyújtotta be az egyesület választmánya a *tanítónévelés*-re vonatkozó „Emlékirat“-át (Sztankó Béla, akkori egyesületi titkár munkája), mely az 1894. évi közgyűlés e tárgyú javaslatait tartalmazza. Nem mondhatjuk, hogy ezen kérdést azóta más helyütt is pihentették. Ezen másfél évtizedet jellemzi a közoktatásügyi kormánynak ama tervszerű munkája, mellyel a tanítónévelés jövőjét megalapozta, mert az utolsó tíz év alatt az állami tanítóképzők épületei vagy egészen újakkal pótolta vagy célszerűen kibővültek és ezzel az internátusi nevelés anyagi keretei meg is lettek. Magának a nevelési szervezetnek, rendszernek, dolga azonban előbbre alig jutott. Annyit megállapíthatunk, hogy a szorosabban vett házi nevelés gondjai, melyek régebben a tanári testület valamennyi tagját illették, most kizárólag az igazgatóra és a nevelőkre nehezednek; de hogy ezen mai rendszernek fénye és árnyéka országosan megállapíttassék, hogy a tanítónévelés rendszere egységes elvek szerint felülvizsgáltassék, esetleg ujjá alakíttassék, eddig csak halk óhajnak maradt. Ezen óhajt a nyilvánosság előtt megszólaltani ezen sorok célja.

A magyarországi állami tanítóképzésnek multja átlag 40 éves, internátusai pedig még fiatalabbak¹⁾ és ez az oka, hogy a tanító-

1) Az 1868. évi június 23-án benyújtott népoktatási törvényjavaslatban br. Eötvös József minden képzőt internátussal el akar látni, melyben 80—80 növendék (40—40 szobában, tehát a cellarendszert követve) el lett volna helyezhető,

képzői tanárságot évtizedeken át elfoglaló rendtartási, tantervi, képesítővizsgálati, statusrendezési stb. problémák, a külföldi internátus, illetve externátus ellenes háboru tanulságait nálunk eléggé udvarképossé nem tették. Tény azonban, hogy tradíciói a magyarországi tanítóképzői internátusoknak nincsenek, és túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az igazgató egyénisége képviseli az internátusnak rendszerét és szellemét. Ha azonban a férfi-tanítóképzői internátusokat mégis jellemezni kellene, úgy ezeket a francia, illetve német középiskolai internátusok utánpótlásának kell minősítenünk, ahol a *szakadatlan, tehát túltengő felügyelet* akar minden erkölcsi veszedelem megelőzésének *egyedüli arkánuma* lenni! Pedig aki internátust vezetett, meggyőződött, hogy a felügyelet, mert nem belülről ható természetű nevelési eszköz, és 14—19 éves magyar fiukkal szemben bizonyosan a legutolsó, mert türhetetlen nyűg gyanánt nehezedik növendékre és nevelőre egyaránt. Ha egyéniségeket akarunk nevelni — pedig ez a jelszó, — időt kell engedni az ifjunak, hogy szabad percei legyenek, amelyekben lelki hajlamainak magát átengedheti, impressziói fölött zavartalanul tépelődhetik, és a felelősség tudatában impulzusokat gyűjt iniciálásokra! Ne feledjük, hogy a folytonos felügyelet azért is majdnem olyan rossz, mint a teljes magára hagyatás, mert a tanár személyét, ha egyéni tulajdonságai (különösen temperamentuma és gyöngéd modora) bármilyen előnyösek, *zsandárrá sülyesztik*, aki a növendéket állandóan azért őrzi, mert megbizhatatlannak tartja, miáltal a *serdülő* növendék önértékét sérti és ezáltal a renitenskedést lépten-nyomon provokálja (ennek a lehetősége a mi internátusainkban különösen meg van, mert a *nevelők* maguk nagyon is fiatalon, kiforratlanul jutnak ezen *bizalmi* állásokba). Meg vagyok győződve, hogy azon jellembeli hibák u. m. a képmutatás, alattomoság, gyávaság, dac, engedetlenség, hazudozás, sztrájk, lázadozás a túltengő külföldi rendszer hajtásai, amelyeket semmiféle felügyelet el nem nyom, sőt minél állandóbb és erősebb ez, annál jobban törnek elő ezen rossz hajlamok, mert hiszen a folytonos felügyelet a rabság érzetét váltja ki az ifjúból, ez tereli az ifjakat a téves erkölcsi fölfogások felé és jellemüket gyakran egész életükre bemocskolja.

de az internátus ellenes német sajtó hatására a javaslat oda módosult, hogy internátust csak tanítónőképzőkkel kapcsolatosan állítanak, míg a tanítóképzőket illetőleg az externátus álláspontja győzött és csupán a köztartás állítása foglaltatott törvénybe (1868. évi XXXVIII. t.-c. 107. §.); csak a későbbi fölhatalmazási törvények létesítik a férfi internátusokat.

A nagyon is szervezett, intenzív felügyelet tehát csődöt mondván, mit tegyünk egyáltalában? Az internátus a külső, nagy társadalomból toborozza tagjait, kik annak erényeivel és fogyatkozásaiival az intézetbe kerülnek és itt egy miniatűr-társadalmat alkotnak. Amint a nagy társadalom erkölcsi rendje fölött a polgárok maguk őrködnek, azonképen az internátus tagjai is *társadalommá szervezendők*, ahol az ifjoknak szellemi érettségük szerint, bizonyos kötelességekkel járó jogokat, hatásköröket gondozás céljából át kell engednünk. Azzal, hogy az ifju önértetére apellálunk és természetes becsvágyát az internátusi társadalom őrizetében foglalkoztatjuk, az önállóságra való szoktatás, a maga fegyelmezés legtermészetesebb eszközeivel élünk. Sajnos, hogy ennek tanítóképzői internátusainkban alig van halvány nyoma, pedig lett volna erre bőségesen sok hazai példánk. Ha a magyarországi internátusokat általában kategóriákba osztanók, két típust állíthatnánk föl, nevezetesen:

az állami középiskolai internátusok és a kath. konviktusok típusát, hol ugyan mintaszerű fölszerelést, kényelmet találunk, de ahol a szervezet, felügyelet pedáns, rideg, katonás modorban van keresztül vive, ahol a nevelendő ifjunak csak passzív szerepe van, ahol tehát *nagy a felügyelet, de rossz a szellem*;

a másik típus a protestáns jellegű internátusokban keresendő, amelyek keletkezésük óta az internátus lakóit társadalomnak tekintették, azt autonomikus alapon a benntlakó ifjakkól választott tisztviselőkkel igazgattatták és ezzel oly tradíciókat, illetve internátusi közszellemet létesítettek, mely az önfegyelmezésnek, az egyéniségek kialakulásának leghathatósabb előmozdítóiul beigazolódott. Ezen szervezetnek csirái a külföldi egyetemeket látogató protestáns ifjoknak önképző egyesületének szervezetében keresendők. Ilyen egyesületbe, *Coetus*-ba, verődtek a wittenbergi magyar ifjak először 1555-ben és gondoskodásuk nemcsak az önképzésre, hanem a segélyezésre és a fegyelmezésre is kiterjedt. Alapszabályaikat haza hozták és nemcsak a kollegiumok, hanem a gimnáziumok rendtartási és fegyelmi törvényeinek megszerkesztésénél is mintául szolgáltak. A *Coetus*-t (Schulstadt) a főiskola ifjusága alkotta. A választás útján összeállított tisztviselői kar a *senior*-ból és helyetteséből, a *contrascribá*-ból, 4—5 *cantor*-ból és 5—6 *collegá*-ból állott. Mindnyájan a kollegiumi tanfolyamot bevégzett tanulók voltak, kik vagy külföldi egyetemekre voltak menendők, vagy már onnan visszatérve, az avatást (*academica promotio*) várták és addig is a

gimnáziumi osztályokban rendszeren tanítottak; A *contrascriba* (ellenőr), a senior helyettese; ellenőrzése mellett osztotta ki a senior a *Coetus* alapítványából és más befolyó adományból, a segélyeket. Ezek mellett felügyelt a nagyobb temetéseken vagy isteni tiszteleteken testületileg megjelenő főiskolai ifjúságra. A *cantor*-ok és az általok vezetett diákság, énekével temetéseken (halottvirrasztás) és házi mulatságokon (ha legalább 2 asztal vendég volt együtt) vigasztalta és mulattatta a közönséget. Ennek anyagi elismerése a *Coetus*-t illette. A *cantor*ok és *collegák* közül választottak a *collaborator*-ok (a főiskolai professzorok asszisztensei), majd a *publikus-praeceptor*-ok, kik a kisebb tanulók tanításával foglalatoskodtak. Egyéb tisztviselők még: az *oeconomus*, ki a házirendre (fölkelés, lefekvés, pontos iskolalátogatás, kapuzárás) felügyelt; a *coquus* mindennap a *szolgotanulókkal*¹⁾ („dárdások“) a polgárok által adományozott ételt a kollegiumba szállíttatta és az üres fazekakat visszavitette, ezenkívül ő hajtotta be a gyenge tanulók külön oktatásáért a kialakított díjat; — az *explorator* nyilvántartotta, hol tartanak lakodalmat, vendégséget, hol készülnek temetésre; — a *lotor* felügyelt az evődények tisztán tartására, az ételmaradékok eltakarítására, éberségével megakadályozta a falopást (kerítések, kapuszárnyak, sőt fejfák eltüntetése *virtus* volt); — volt két *vigil* is, kik közül az egyik éjfélig, a másik éjfél után a kollegium udvarán virrasztva, a köztisztaság élet- és vagyonbiztonság fölött őrködött.

E két típusu internátusból kell a tanítóképzőknek egy megfelelő autonomiájú internátusi szervezetet létesítenünk, melynek végrehajtásánál az ifjúság önbizalmára kell elsőrendűleg támaszkodni. Jogokkal és kötelességekkel járó hatáskört kell az internátus minden tagjának biztosítani. Ha emellett felügyeletünkkel ezen hatáskörök kölcsönös tiszteletben tartására tudjuk ifjainkat rászoktatni, idővel olyan hagyományok kialakulását biztosítjuk, amelyek a tulajdonképeni egészséges internátusi élet nevelő hatásának velejét, szellemét teendik.

Az agyonfelügyelt, betegszellemű internátus gyógyítását, reorganizálását célzó áramlat Északamerikából indult ki *School-city-System*, *iskolaközség* címén. Ezen mozgalom megindítója Mr. Gill,

1) A nagylétszámú iskolák tanulói közt elég sok szegénysorsu találkozott, kiknek az alapítványokból már nem jutott. Ezek tandíjmentesség, ingyen lakás és némi szegényes táplálék ellenében a kollegium helyiségeit tisztogatták, ételt hordtak, vagy a jobbmodu főiskolai hallgatóknak személyes szolgáltatokat tettek.

gazdag telepítvényes, ki az ifjuság nevelésének leghatalmasabb módjául az *önfegyelmet* — magafegyelmet — hirdeti, és ezen elv érvényesítésénél magának a nevelendő ifjunak, demokratikus formák közt aktiv közreműködést biztosít.

Az iskola ifjuságát ugyanis, mint a társadalom kicsinyített kiadását, községnek, *iskolaközségnek* nevezi el, melynek házirendjét, erkölcsi életét a saját kebeléből választott ifjusági tisztviselők a legteljesebb felelősség kötelezettsége mellett, ellenőrzik, gondozzák, irányítják. Ezen irányzatnak európai uttorói: Dr. Fr. W. Foerster Zürichben és Dr. P. Prodingen Polában, kiknek irodalmi mozgalmát most már igen gazdag tapasztalat is támogatja. Így pl. a württembergi vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1911. évi február 21-én 1337. számú rendeletével a tanítóképzőkben ilyen szellemű házirendet léptetett életbe, melyet még az internátusellenes osztrák tanítóképzői tanárság is lelkes figyelemmel fogadott (az osztrák állami tanítóképzők elvből nincsenek internátusokkal ellátva, csak a katolikus jellegűek és a bécsi állami tanítónőképző internátusosak; az osztrák tanítónövendék pénzbeli ösztöndíjat kap). Ezen házirend a növendéknek az internátusi élet intézésében bizonyos aktivitást biztosít. Az ifjusági tisztviselőket félévenként választják.

Mielőtt az *iskolaközség*-es rendszer ellen és mellett szóló érveket felsorolnám, meg kell állapítanom azt, hogy az *önfegyelmzés* elvét a 16. ik században Trozendorf Valentin a goldbergi (Szilézia) gimnáziumban már alkalmazta. Az ő iskolaközsége (gyülekezet = coetus) a római köztársaság szervezetét utánozta, melyben konzulok, senatorok, seniorok, quästorok a Dictator perpetuus-sal az élén ezen nevelési rendszert lehetőleg kifejlesztették. Igaz, hogy kortársai ezen autonomikus rendszert nemcsak lekicsinyelték, hanem a tanítói tekintélyre ártalmasnak minősítették, magát az eszmét azonban meg nem ölhették. Ugyanis a wittenbergi egyetemet a 16-ik században látogató magyar protestáns ifjak, kik „Melanchton lábainál” képezték magukat részint papi, részint az ezzel még akkor majdnem azonos tanítói pályára, a coetus mintáját haza hozták. Az idevaló, bár szegényes viszonyok közt évszázadokon virágzott ezen szervezet a hazai protestáns fő- és középiskolákban, csak a 19-ik század 40-es évei óta kezd ezen aklimatizált rendszer gyengülni, majd a Bach-korszakban senyvedni, úgy hogy az 1867-iki kiegyezést követő évtizedek a coetusnak még a fogalmát is a köztudatból majdnem eltüntették. A School-city-System tehát, mely most világhódító útjára indul, nem új nevelési rendszer, már a

humanisták művelték, sőt a magyarországi protestáns iskolák egészséges szelleme talajából átlag 300 éven át táplálkozott, csak mi, a jelenkor társadalma ejtettük és felejtettük el. Ezért kellett azt egy laikus amerikainak újra fölfedezni. A história megint ismétlődik!

A *School-city*-rendszer hívei általában azt tartják, hogy a növényeknek *állampolgárrá* való nevelésének ez a leghathatósabb módja, mondhatni a gyakorlati közjognak tanfolyama. A helyes szerveztű és következetesen vezetett iskolaközségeken belül megismeri a serdülő ifju, — az iskolaközség polgára, — a szavazati jog fontosságát, átérzi a céltudatos agitálás becsét és átéli egy helytelen választás minden következményét. Elsajátítja a gyűlések vezetésének technikáját, ügyességet szerez jegyzőkönyvek, felebbezések megfogalmazásában, próbál szabályzatokat vagy legalább vázlatokat készíteni, vagyis szervezési és fogalmazási képességének kifejlesztésére az a legelőnyösebb tér. A közösen megalkotott és önként elfogadott iskolai törvényekkel szemben tartozó tisztelet, a bizalmi állásokkal járó felelősség, a személyes előnyöknek és egyéni hajlamoknak a közérdek alá rendelése, az erkölcsi akarat megalapozásának, az alkotmányos közgondolkodás kifejlesztésének ideális módjai itt kínálóznak. Természetes, hogy az egyeseknek a közügyektől és a társaktól, szóval a társadalomtól való visszahuzódása (individuális izolálás), amit a közéletben éppen a tanult elemeknél elég gyakran, de sajnosan tapasztalunk és aminek az alapját a mostani internátusi illetve iskolai nevelési rendszer megveti, — itt ki van zárva. — Az eddigiek is már eléggé jelzik, hogy az iskolaközségi rendszer a fegyelem szempontjából is fölötte fontos újításoknak a megindítója, mert ha tanulók érdeklődését a háziszabályok javára le tudjuk kötni, fegyelmezési gondjaink a minimumra szállnak. A mostani fegyelmezési eljárások mellett az ifjuság a tanárnak természetes ellenzéke. A tanárt mint a fegyelem és köteleességteljesítés órét, a tanuló, — sokszor a szülői ház is, — ellenségének, zsandárjának tartja, kinek kijátszására mindnyájan összefognak. Ezen beteg testületi szellem a hazudozásnak melegágya, ami az ifju jellembeli kialakulását a legnagyobb mérvben veszélyezteti. Ezzel szemben az iskolaközségi rendszer a tanár tekintélyét emeli, mert a fegyelmi szabályok betartásának ellenőrzése most már az ifjuság választotta *tisztviselők* dolga, és az az ellenzékiek, sőt sokszor ellenséges hangulat, mely a tanári állást kísérte, magától nemcsak elül, hanem a tanár személye most már

szimpátiákat vált ki növendékeiben. Mivel a vétkeiséget az ifjusági tisztviselők alkotta törvényszék (akár az esküdszék) állapítja meg, az az ellenszenv, sőt gyűlölet, mely a megbüntetett tanulóban a büntető tanárral szemben, kit mindig igazságtalannak tudnak, felébredt, a tanárt most már nem éri. Sőt ott, ahol az iskolaközségi rendszer be van vezetve, a tanár most már az ifjuság barátjának minősíttetik, ki a tanulók kihágásait koránál és tudásánál fogva enyhébben ítéli meg, mint a tanulóársak alkotta törvényszék, „kiknek fejlett igazságérzete az enyhítő körülmények mellőzésével átlag szigorubban ítél, mint a tanár“. — Ezen megváltozott fegyelmezés lélektana szerint a tanár a növendék bizalmát nemcsak könnyebben biztosíthatja magának, de a törvények iránti tisztelet, sőt azok fölötti önkéntes, közös örködés, természetesnek tetsző dolog. A köztudat mondja, hogy minden alsó osztályos *idővel* tisztviselővé lesz, azért ki-ki jövendő hatásköre számára kezdettől fogva bizonyos tökélet kíván gyűjteni. Különben az intenzivebb felügyelet folytán a kihágás összehasonlíthatlanul ritkább. — Hazudozás, képmutatás, alakoskodás most csak az esetben használ, ha az ifjusági tisztviselők maguk is támogatják, ami alig tehető fel. Ennek ellenkezője vagyis a törvénytisztelet, kötelességtudás, a botlások nyílt beismerése és ezzel az iskola jóhírnevének kivívása, most az ifjuság közös ambíciójának tárgya lesz, vagyis ami helytelen a kollektív szuggeszció, a testületi szellem addig védett és tenyésztett, azt a jövőben közös erővel ki fogja küszöbölni. — Nyilvánvaló, hogy az iskolaközség eddig vázolt hatásai az önfegyelemnek és ezzel az erkölcsi függetlenségnek, mint általában a szellemi fejlődésnek a megalapozója. Önfegyelemre csak gyakorlással tehetünk szert. Az akarat edzésére az iskolaközség állandóan alkalmakat nyújt, az ifjút aktíve fókalkoztatja, míg a mostani fegyelmezés a tanulót passzivitásra, a természetes cselekvőösztön elnyomására készíti, és leginkább a folytonos felügyelet által minden kihágáslehetőséget kizár (az úgynevezett megelőző fegyelmezés azonban a serdülő ifjunál már idejét multa). A mostani rendszer mellett az ifju azért nem hágya át a törvényt, mert fél a büntetéstől; az iskolaközség tisztviselői közös erővel törekszenek arra, hogy fiatalabb társaikat a jobbnak megkedvelésére reábirják, amit csak úgy érhetnek el, ha erkölcsi tartalmukkal imponálni tudnak. Nem utolsó előnye az iskolaközségi rendszernek az sem, hogy az önértetnek ápolása és az autonómia iránti érzék fejlesztése itt különösen lehetséges. Az iskola erkölcsi problémáiba való mélyebb

betekintés, az iskolaköztség egész életének nyilvános megbeszélése, a leköszönt iskola tisztviselők bírálása, az ifju erkölcsi önállósításának legbiztosabb eszközei. Ezen előnyök egybevetéséből következik, hogy az iskolaköztségi rendszer a tanítónövendék nevelésénél elsőrendű beccsel bírhat, mert az aránylag igen fiatalon önálló hatáskörhöz jutó tanító, erkölcsi önállóságának kialakulására igen alkalmas, sőt semmivel sem pótolható. Ha pedig számon tartjuk, hogy már a kezdő tanító is ifjusági egyleteket vezet, a köztség mozgalmának irányításában részes, ami bizonyos szervező érzéket, társadalmi rátermettséget, a tömegek lélektanában való tájékozottságot, a kicsinyességek fölé való emelkedni tudást és előnyös modort föltételez, mindenki valószínűnek fogná tartani, hogy a tanító majdani iskolán kívüli érvényesülésének az iskolaköztség pótolhatlan előkészítő (gyakorló-) iskolája.

Természetes, hogy az iskolaköztség rendszerének, mely a mai despotikus iskolai fegyelmezés demokratizálását jelenti, számos, igen kitartó ellenesei is vannak. Aggályaik alábbiakban foglalhatók össze:

Szerintük *ezen rendszer nem más, mint a meglett ember életformáinak az iskolai életbe való mesterséges átplántálása*, am talán az amerikai viszonyok közt, ahol a demokratizmus minden társadalmi molekulát is teljesen szaturált, — lehetséges, nálunk azonban legalább is merész ujtítás. Ezen aggályt ellensúlyozhatja az iskolának az a köztudomásu hivatása, hogy az életnek is nevelvén, a felnőttek életformáit az ifjuságnak megvilágítani és azokra szoktatni tartozik. Hogy ez a törekvés a fiatalságnak mennyire természetes lelki szükséglete, azt azon rajongó készségen tapasztalhatjuk, mellyel az iskolaköztség rendszerét, tehát az önfegyelmezés ezen *új módját* fogadják, ami nem más, mint a tömegnek a tömörülést kívánó ösztöne (melynek elfajult alakja a *klikk kotteria*), és amely a kiváló kvalitásu, de kellően nem foglalkoztatott egyéneknél, az uralomra való vágyódásban, a cezárizmusban megnyilatkozik. Erős egyéniségeknek legtermészetesebb fegyelmezési módja, ha őket a kormányzás munkájába bevonjuk (triviális hasonlattal élve „zsványból lesz a legjobb zsandár“). — *Az iskolaköztség ellenesei azt is tartják, hogy a tanuló ifjuság ekkora autonomiára még éretlen.* Ezzel szemben nyugtasson meg mindnyájunkat az a tudat, hogy a növendékség nincs magára hagyatva és hogy a nevelő, illetve igazgató az iskolaköztség minden életjelenségét a leggondosabban irányítja. Nincs lényegesebb elintézni vagy elrendelni való, amiről az előljárónak tudomása nem lenne, vagy

amihez előzetes hozzájárulása nem lenne kikérendő; az autonómia minden részének legegységibb megmagyarázását, az abba való türelmes bevezetést pedig az előljáró úgyszeretete, lelkiismerete garantálja, ami különösen eleinte legkövetkezetesebb munka. Az előljáró még a büntetőtanács működését is irányítja, elfajulásának pedig a tanári szék, hová az elítélt felebbez, gátat állít. A legnyomatékosabban megnyugtathatnak minket azonban azon eredmények, melyeket még a népiskolában is az önfegyelmzés ezen rendszerével értek. — Sok pedagógus azt tartja, hogy az iskolaközségben az individualitás elfajul, más szóval, hogy az innen kikerült növendékek fegyelmetlenek. Aggályaiknak azonban semmi alapja nincs. Hiszen az iskolaközségnek mindenre kiterjedő szabályzata van és az újítás abban áll, hogy ezen szabályokat az ifjuság maga a saját számára megalkotta és azokat nem azért tartja tiszteletben, mert a büntetés-től fél, hanem mert betartásukat becsületbeli kötelességének tudja. — Az önfegyelmzés ezen új módja szerint a büntetés kiszabása az ifjakból álló fegyelmi tanácshoz tartozván, ezzel sokan a tanítói tekintélyt veszélyeztetettnek gondolják. Hiszen a tanító tekintélye nemcsak büntető hatalmából sarjadzik, de ez tudvalevőleg szakképzettségének, kötelességtudásának, erkölcsi tartalmának virága. Az előbb beigazoltak szerint pedig a büntetésnek ezen demokratikus kiszabása éppen azért, mert a tanár személye aktivitáson kívül maradt, a megtorlás jellegét elvesztette, és betűszerinti értelmében nevelőleg érvényesül.

Kiválóan hangsúlyozom, hogy az iskolaközségi rendszer életbe léptetésének biztosítéka a nevelő úgyszeretetében keresendő. Ha az iskolaközségi rendszer eleinte bizonyos tekintetekben hiányosnak tetszenék, a hiányok okai teljes tárgyilagossággal állapítandók meg, mert hiszen ne feledjük, hogy az iskolai társadalmat is a legheterogénebb elemek alkotják, kiknek szívét a szeretet melegével, értelmüket hosszas, lankadást nem ismerő oktatással kell a magasabb erkölcsi eszmék befogadására előbb előkészíteni.

Az eddigiek után kísértünk meg az iskolaközségi rendszert a tanítóképzői internátusokra vonatkoztatni.

Internátusainkban a jelenben is az angol szenior-rendszernek egy bizonyos eltorzult formáját találjuk, amennyiben az igazgató, illetve tanár, a felsőbb osztályosokat a házi- és iskolai rend felügyeletével megbizsa. Ennek igen gyakori elfajulása abban nyilatkozik meg, hogy a felügyelők megbízatásukkal visszaélnék, amennyiben önmaguknak és kedvesebb társaiknak *mindent megengednek*, azokat

pedig, akikkel nem szimpatálnak, állandóan nyomják, velök képzelt felsőbbiségüket éreztetik, az első éveseket meg éppen mindenre felhasználják (pennalizmus). Nyilvánvaló, hogy ezen rendszer mellett az a várakozás, mellyel a felügyelők érvényesülését reméltük, csak csalódást eredményezett és legföljebb a külső rend betartásában némi kényelmet biztosított. Nagyon természetes, hogy ezen rendszer a tanítónövendékek erkölcsi tökéletesedését elő nem mozdítja, de annál alkalmasabb a közszellem megrontására, mert ez az a légkör, melyben az internátusi élet dudváit pompáznak. Tiszta sor, hogy ilyen internátustól a nagyközönség is megvonja szimpátiáját, meg az egykori növendékek nagy része sem emlékszik meg valami szeretetteljes módon.

Ha azonban a nevelést az iskolaközségi rendszer alapjaira fektetjük, vagyis ha ifjainknak önkormányzatot adunk, akkor a saját alkotta törvényeik betartása fölött önválasztotta felelős tisztviselők őrködnek, ami az *egész rendszernek új etikai tartalmat ad!* Ezen önkormányzatos nevelési rendszer bevezetésének egyes fázisai körülbelül a következők lehetnek.

Az év elején az igazgató az ifjuságot összegyűjti és megmagyarázza ezen rendszer lényegét és előnyeit, ami nálunk könnyű, mert a magyar ifjunak az autonómia iránti érzéke (és a protestáns felekezetiükénél a tudás is) elég fejlett, a kilátásba helyezett önrendelkezés iránti lelkesedése tehát könnyen fölébreszthető. Ennek hatása alatt megválasztják titkos szavazással és általános többséggel a *szervező választmányt*, melyben minden osztály képviselve van. Ezen ideiglenes szervnek rendelkezése az önkormányzati szervezet tervezetét megalkotni. Magától értetődő, hogy ennek első fogalmazványát az igazgató készíti el és azt javaslat formájában a szervező választmány első tanácskozásán tárgyalás alapjául ajánlja. Ezen első ülésen a létesítendő önkormányzat lényege, fontossága, még a részleteiben is megmagyarázandó és az igazgatói javaslat alkotmányos formák közt napirendre tűzendő. Magától értetődik, hogy az elnök a tanácskozást nagy körültekintéssel vezeti és védi az elfajulástól. A letárgyalt és elfogadott *szervezeti tervet* most már minden ifjunak egy-egy példányban kiosztandó és a szervező gyűlés ideje kihirdetendő, melynek tárgya a szervezeti tervetnek *szervezeti szabályszattá való emelése és a választások megejtése*. A tisztviselőjelöltek névjegyzékét is ezen ülésen állapítják meg. Amennyiben a választás tisztaságának megóvása legelsőrendű etikai érdek, azért kellő kioktatás mellett az előljáróság a választó füg-

getlensége fölött a legéberebben figyel és a külső társadalomból becsempészni szándékolt mindenféle visszaélési módokat (terrorizmust, megvesztegetést stb.) erélyesen irt. Amennyiben a tisztviselő-jelöltek közül kifejlődő korteskedés személyeskedéssé elfajulhat, kiváló gondunk legyen, hogy az ilyenkor használatos fogások a tisztesség mértékét megüssék.

Tájékoztatóul egy *iskolai önkormányzati szervezeti szabályzatot* mutatok be.

Bevezetés.

A .....i állami tanítóképző tanári testülete ezen intézet növendékei részére az alábbi önkormányzati szabályzatot megerősíti és őket ennek erejénél fogva az abban megállapított jogok és köteleességek határain belül az intézet igazgatásának ellátásában munkatársakul fogadja. Ezzel a tanári testület a tanítónövendékeket az önévelésre, önfegyelmezésre és cselekvési elhatározásokra akarja szoktatni, a felelősség tudatát bennök fejleszteni. Amennyiben őket fiatalabb társaik nevelésével is megbizsa, alkalmat nyújt nekik arra, hogy jövőendő nevelői hivatásukra kellően előkészüljenek és embertársaik becsülésére, jogaiknak tiszteletben tartására, saját kötelesegeik mindenkorli lelkiismeretes teljesítésére szokjanak. Ezen önkormányzati szabályzat további célja a tanítójelöltnék bizonyos közigazgatási jártasság elsajátítására módot nyújtani és alkotmányos érzületét lehetőleg kifejleszteni, más szóval jövőendő és társadalmi polgári hivatására is képesíteni.

I. Szakasz.

1. §. Ezen szabályzat a .....i állami tanítóképző mind a négy osztályára kiterjed.¹⁾

2. §. Minden osztály külön kerületet képez.

3. §. Az iskolaköztség jogai és köteleességei.

Jogai:

a) Iskolai szabályzatokat alkotni;

b) tisztviselőket választani.

¹⁾ A gyakorlóiskola külön önálló iskolaközséget alkosson, melynek szervezése, a gyakorlóiskolai tanító fővezetésével, a IV. évesekre bizandó, de csak akkor, amikor az önkormányzati keretek a képzőben teljesen megerősödtek és az óhajtott szellem megnyilvánulása kétségtelen.

A szabályzatok, választások az intézeti igazgatónak megerősítés céljából benyújtandók. Enélkül jogerőre nem emelkedhetnek. Kötelességei:

a) A tanítónövendékek jellembeli nemesedésének minden erővel való előmozdítása;

b) csak olyan rendelkezések bocsáthatók ki, melyek a növendék erkölcsi érdekeit szolgálják;

c) minden sérelem igazságosan orvosoltassék.

4. §. A tanítónövendékek jogai és kötelességei.

Jogai:

a) Minden megengedett cselekvési téren belül szabadon érvényesülni és ehhez esetleg a szabályok védelmét is igénybe venni.

Kötelességei:

a) Az iskolai szabályokat megtartani és másokkal is megtartatni;

b) minden képességük és tudásuk a közérdeket szolgálja;

c) minden törvényes lehetőség igénybe veendő, hogy bármely növendék sérelme minden körülmények közt a legteljesebben orvosoltassék;

d) minden szavazásban tartozik résztvenni, elhatározásaiban azonban, minden egyéni mellékérdek mellőzésével, kizárólag lelkiismerete szavát kövesse.

II. Szakasz.

Tisztviselők.¹⁾

a) Az elnök²⁾, alelnök, főjegyző, aljegyző, az ügyész, három (?) bíró és 6 (?) pótlóbíró.

Az elnök, a főjegyző, az ügyész és a 3 bíró a 4-ik évfolyamból választandó; a II., III. és IV. osztály 2—2 pótlóbíróat választ.

b) Minden félév első napján tisztújító gyűlés van. A tisztség ugyanazon napon elfoglalandó. Senki egynél több hivatalt el nem láthat. Betegség, vagy az intézetből való eltávozás esetében a tisztség megüresedettnek tekintendő és azonnal betöltendő.

c) Hanyag, vagy alkalmatlan tisztviselők hivatalaiktól fölmentendők. Az erre vonatkozó írásbeli, megokolt beadványok a növendékségnek legalább $\frac{1}{5}$ -e vagy a tisztviselők $\frac{2}{3}$ -a által alá-

¹⁾ Ezek nemét és számát az iskola viszonyai, (internátus, externátus, gazdaság) határozzák meg.

²⁾ A főfelügyelő elnevezés talán nem eléggé alkotmányos hangzásu.

irandó. Azon csoport, amely a fölmentést célzó beadványt aláírta (tisztségviselők vagy növendékek), teljes számmal ülésezik és a kérdés fölött titkos szavazással dönt.

III. Szakasz.

A választás mindig titkos. A jelöltek névsorát az ügyész a választást előzőleg 3 nappal, a hirdetési táblára kifüggeszti. Szótöbbség határoz. Egyenlő szavazatok esetében az elnök dönt.

Minden osztály külön-külön választja a maga pótlóbiráit és a választmányi tagokat.

IV. Szakasz.

A választmány.

Ezt minden osztálynak 2 vagy 3 képviselője (választmányi tagok) alkotja. Hivatalból tagja az elnök és a főjegyző.

A választmány első ülésén a bíróság tagjai is részt vesznek. Ekkor állapítják meg a rendes ülések idejét (kéthetenként) Megalkotja a főrendező és rendezők részére a szolgálati utasítást. Úgy a főrendező, mint a rendezők csak IV. évesek lehetnek. Egy-egy rendező a kert, udvar, tornaterem, zenegyakorlófülkék, háló- és nappali szobák, ebédlő stb. ügyeit gondozza. A főrendező választja meg a rendezőket.

A választmánynak szervezett ügymenete van; rendelkezéseit határozat alakjában, hivatalos szám alatt a hirdetőtáblán kifüggeszti. Hatáskörébe tartozik az iskolarendet, az internátus házirendjét megállapítani. Szervez felügyelői állásokat és más szükségeseknek mutakozó munkaköröket. Határozatokat csak $\frac{2}{3}$ szótöbbséggel hozhat. Az elnöknek veto-joga van.

V. Szakasz.

A tisztségviselők hatásköre.

1. Az elnök jogai és kötelességei.

A választmányi üléseket vezeti és azokon elnököl; a szabályzatok végrehajtása és szelleme fölött őrködik; a szabályzatok módosítására, újak alkotására, tisztségek szervezésére javaslatokat tesz. Csak a választmány határozata értelmében intézkedhetik.

2. A főjegyző szerkeszti a választmány jegyzőkönyveit, a határozatokat a következő napon a hirdetőtáblára kifüggeszti; a

tisztviselőjelöltek névsorát kifüggeszti, gondozza a választások technikai részét. — A főjegyzőt írásbeli teendői végzésében 1 vagy 2 aljegyző támogatja.

3. Az ügyész vádat emel és a nála tett panaszokról jegyzőkönyvet vesz föl.

VI. Szakasz.

A bíraskodásról.

Az iskolaköztség panaszait háromféle bíróság intézi el.

a) Az alsó bíróság 3 szavazóbíróból áll, mely hetenkint egyszer törvényt ül. Óhajtandó, hogy tárgyalásain az elsőfoku bíróság tagjai is jelen legyenek, hogy a főlebbezést mindjárt elintézhessék.

b) Az elsőfoku bíróság tagjai az összes tisztviselők.

c) A másodfoku bíróság a tanári testület.

A tanu tartozik a tárgyaláson megjelenni. A vádlott vagy maga védekezik, vagy védőt vehet igénybe. Védő bármely intézeti növendék lehet.

Minden büntetésnek célja a javítás lévén, az elnöklő bíró az ítélet kimondása előtt az igazgatóval a büntetés neme felől tanácskozni tartozik. Éppen azért csak olyan büntetés szabandó ki, amely vagy az elítéltre, vagy az iskolaközségre nézve tanulságot nyújtó, hasznot hozó. Erre alkalmas pl. a kerti munka, jegyzőkönyvek, hirdetések, szabályzatok másolása, fogalmazások memorizálása, küldönccszolgálatok, beteg társak látogatása stb. A büntetésből kiszabott munka precíz végrehajtása szigoruan ellenőrzendő, mert ellenkező esetben az erkölcsi akarat edzésére alkalmatlan. Önértet sértő ítélet nem hozható.¹⁾

Az iskolaközség eszméje ilyen formájában nálunk sehol sincs realizálva. Természetesnek tudnám, ha szkeptikusan fogadnák. De ha a mai egészségtelen, elernyed internátusi szellem fölfrissítéséhez olyanformán látnánk, hogy a hovatovább szaporítandó bizalmi munkakörök fokozatos életbeléptetésével magával az eszmével lassankint megbarátkoznánk, 2—3 év alatt az új rendszerre zökkenés nélkül átevezhetünk.

Határozzunk, mert a mai állapotokat fönntartani nem lehet.
(Kassa.)

Hegedűs János.

¹⁾ Ezirányu aggályok megelőzése okából a bíróság — a mai esküdtszék mintájára — csak a vétkeesség megállapítására szorítkozik, a büntetés kiszabása legyen az igazgató, illetve tanári testület joga.

Irodalom.

„Alkotó munkára való nevelés“ címen az Athenaeum kiadásában egy igen figyelemreméltó könyv jelent meg. Szerzője *Lechnitzky Gyula* sárospataki tanár. A szerző tudatában van annak, hogy mily fontos nemzetnevelő tényező lehetne az iskola. Az újkor megváltozott létföltételeibe kívánja beleilleszteni az iskolát azáltal, hogy céljául az alkotó energiának növesztését tűzi ki és a produktív teremtő munkára való nevelés módszereit kutatja. Tudjuk, hogy az egész világon mily hatalmas reformpedagógiai mozgalom indult meg, melynek hullámai már hozzánk is eljutottak. A szerző nemcsak hogy feldolgozza a külföldi pedagógia ide vonatkozó eredményeit, de azáltal, hogy az intuitív és tudatos produktív alkotó munka forrásait, törvényeit, módjait vizsgálja és a teremtő ötlet és ihlet lelki jelenségek lélektanát kutatja, bizonyára általános érdeklődésre számíthat. Nem elégszik meg elméleti fejtegetésekkel, hanem mindenütt gyakorlati utasításokat igyekszik adni a feltaláló és alkotó munkálkodás számára. E könyv egyes részeiben a heurisztika titkaira kíván rávilágítani és az új könyv fel fogja kelteni minden gondolkozó és saját fejlődésén munkálkodni szerető ember figyelmét és érdeklődését. A kötet ára fűzve 5 korona. Minden könyvesboltban megrendelhető. Egyik közelebbi számban bővebben is foglalkozunk vele.

Egyesületi élet.

Jegyzőkönyv.

A T. I. T. O. E.-nek 1912. március hó 7-én tartott rendes választmányi üléséről.

Jelen vannak: Dr. Baló József elnök, Nagy László, Somogyi Géza, Pataki Vilmos, Dékány Mihály, Répay Dániel, Horvay Ede, Kun Alajos, Mészáros Jenő, Quint József és Nagy Ferenc.

1. Elnök az ülést megnyitva, felkéri a főtitkárt jelentésének megtételére.

2. *Mészáros Jenő* főtitkár jelenti, hogy *Náray-Szabó Sándor* ő méltóságát államtitkárra történt kinevezése alkalmából az egyesület nevében feliratilag üdvözöltük.

Lépés történt továbbá arra nézve is, hogy Országos Egyesületünk erre az évre is 2000 korona államsegélyben részesüljön.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak országos köz-

gyűlésünk programja megküldetett, azzal a kéréssel, hogy Ő excellenciája ott magát képviseltesse.

Tagjaink sorába belépett Vaskó László dévai gyakorlóiskolai tanító s továbbra is bennmaradt Sinai Vilmos félegyházai hitoktató, kit a mult gyűlésen tévedésből sorolt a kilépők közé.

3. Elnök a közelgő tisztujításra vonatkozólag tesz pár előterjesztést.

Horvay Ede pénztárosról, az ő buzgó és lelkes egyesületi működéséről tesz említést igen meleg hangon s kéri, az egész választmány helyeslésével, hogy a már bejelentett lemondását vonja vissza.

Somogyi Géza szintén kísérletet tesz erre nézve, de *Horvay* elhatározásánál visszavonhatatlanul megmarad.

Ugyancsak benyújtotta az alelnökségről való lemondását *Sztankó* Béla s így e két megüresedett tisztségre az elnök kénytelen az előértekezleten két új tagot ajánlani, mégpedig: alelnöknek *Wagner* János és pénztárosnak dr. *Novy* Ferenc tagokat.

Javasolja ezenkívül, hogy a megüresedett tagsági helyekre lehetőleg több ifju kollegát juttassunk be, olyanokat, kik az egyesület iránt eddig is nagyobb érdeklődést tanusítottak és ebben munkálkodtak.

A választmány a javaslatokat elfogadja s ugyancsak örömmel helyesli elnöknek a státusrendezésre vonatkozó következő megjegyzéseit is.

Státusrendezésünk megtörténte alkalmából a miniszter ur Ő excellenciájának köszönetet mondunk, de kifejezést adunk ezzel kapcsolatban egy-két általános kíváncsalmnak is. Így:

1. A *harmadolás* a mindenkori létszám szerint történjék.
2. A X. fizetési osztály s ezzel a segédtanári intézmény törültessek el.
3. Az igazgatók a rangsorban külön vétessenek.
4. Ugyancsak külön csoportban legyenek a gyakorlóiskolai tanítók is.

5. A felsőipariskolai igazgatók a VI. fizetési osztályban is megtartják a korpótléket, legyen úgy nálunk is.

4. Elnök a következő indítványokat terjeszti a közgyűlés előtt utolsó választmányi ülés elé.

Snasel Ferenc a temesvári közgyűlésnek a szociológiai kérdésekre vonatkozó határozatait az új tantervben megvalósítva látja, ezt szolgálja a Gál Jenő szétküldött kitűnő műve is, s épen ezért a kérdéssel egyelőre feleslegesnek tartja foglalkozni.

Lechnitzky Gyula:

1. Sürgeti az egyes tárgyak szerinti *szakosztályoknak* (egy pedagógiai, magyar nyelvi, biológiai stb.) felállítását megfelelő tiszttal, kiknek hivatásuk lenne az osztály működéséről, a szakokba vágó hazai és külföldi mozgalmakról lapunkban és a választmány előtt beszámolni.

Quint József a tárgykörök szerinti osztályok szervezését is megfelelőnek találná, sőt egyelőre ezt tartaná helyesebbnek.

2. Indítványozza még az „Országos tanítóképző-intézeti tanári szeminárium” felállítását, melyet *Dr. Baló* József úgy tekint, mint egy új fegyvert kezünkben a tanítóképző-intézeti didaktika és pedagógia tovább fejlesztésére.

Elnök, *Somogyi*, *Nagy* László és *Répay* hozzászólása után, kik elsősorban a külföldi hasonló intézmények szervezésére hívják fel a figyelmet, az indítvány tanulmányozását ajánlja, hogy a közgyűlés a célnak megfelelő forma és tartalom megtalálása céljából e kérdés tanulmányozására s esetleg a kezdő lépések megtételére utasítsa a választmányt.

Különben *Lechnitzky* álláspontját a választmány általánosan helyesli.

Balogh Kálmán ismételten felveti a gyakorlóiskolai tanítóképzés kérdését s különösen a két gyak. isk. tanító szükséges voltát kéri a közgyűlés által megszavaztatni.

Elnök szerint az új tantervben találhatunk ez indítvány támogatására érveket s a választmány helyeslésével e két kérdést is a közgyűlés szavazata alá bocsátja.

Dékány Mihály újból sürgeti a szakfelügyelet megteremtését a mostani tanfelügyelet helyett.

A választmány egyhangu helyesléssel ezt újból kimondandónak találja s elhatározza még, hogy az igazgatói értekezletek felállítását újból kérni fogja a minisztériumtól s nemkülönben a gyakorlóiskolai tanítók 30 éves szolgálatát is.

Mohar Józsefnek a V-ik évfolyamra vonatkozó indítványa az erre már megtett indítványokhoz csatoltatott. A második indítványára pedig, hogy t. i. a nevelők úgy fizetessenek, mint az állami tanítók, a választmány kimondja, hogy a nevelői fizetés fokozatos előlépéssel emeltessék bár 1200 koronáig.

Dékány még azt szeretné, hogy az államnál alkalmazott nevelők bizonyos szolgálat után az állam által, mondjuk mint áll. tanítók, az eddigi szolgálat folytatásaként alkalmaztassanak.

Végül *Nagy* László indítványára a választmány javaslatba hozza, hogy a következő jubiláris közgyűlés 1914. ápr. 14-én Budapesten tartassék meg.

Elnök miután kimondja, hogy ezek az indítványok a közgyűlés elé bocsáttatnak, a kiskunfélegyházi országos közgyűlést még egyszer a tagok meleg érdeklődésébe ajánlva, a gyűlést bezárja.

K. m. f.

Dr. Baló József
elnök.

Nagy Ferenc
titkár.

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete“ bevételeinek és kiadásainak ki- mutatása az 1911. évről.

Bevételek :

1. Áthozat az 1910-ik évről	18 kor. 87 fill.
2. Államsegély 1911-re	2000 „ — „
3. Tagsági díjak 1907-re	8 kor. — fill.
1908-ra	20 „ — „
1909-re	53 „ — „
1910-re	249 „ 64 „
1911-re	2255 „ 84 „
1912-re	164 „ 90 „
1913-ra	8 „ — „ 2759 „ 38 „
4. A „M. Tanítóképző“ kiadójától szerk. tisztelet- díj fejében	600 „ — „
5. Takarékpénztári időleges kamatok	45 „ 76 „
Összesen	5424 kor. 01 fill.

Kiadások :

1. A „M. Tanítóképző“ 1911-ik évi kiadása	2329 kor. 50 fill.
2. „ „ „ „ 15 ¹ / ₂ ívtöbbs- lete á 54 korona	837 „ — „
3. Nyomtatványok	158 „ 68 „
4. Írói díjak 1911-re	830 „ — „
5. Az egyesület „Segítő Alapja“-nak (a befolyt tagsági díjak 5 ⁰ / ₀ -a)	140 „ — „
6. Szerkesztő tiszteletdíja 1911-re	600 „ — „
7. A főtktár „ „	200 „ — „
8. A titkár „ „	100 „ — „
9. A pénztáros „ „	100 „ — „
10. Elnökségi, titkársági és pénzkezelési apróbb kiadások	78 „ 03 „
11. Vegyesek	46 „ — „
12. Pénztári készlet mint átvitel 1912-re	4 „ 80 „
Összesen	5424 kor. 01 fill.

Fegyzet. Az egyesületnek kétszáz (200) kor.-nyi alaptőkéje, továbbá a Kolozsvári „Tanítók Házá”-ban létesítendő „szoba-alapítvány”-ra begyűlt 288 70 kor., nemkülönben a T. I. T. O. E. Segítő-Alapja, valamint a Nádas-Alapítvány is takarékpénztárban gyümölcsözik.

Budapest, 1911. december hó 31-én.

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

Az 1911. évi számadásokat az 1—443. tételig átvizsgáltuk, a bemutatott bevételi és kiadási okmányokkal összehasonlítva az összes bevételeket 5424 kor. 01 fillérben, az összes kiadásokat 5419 kor. 21 fillérben feltüntetve helyesnek, s a pénzkészletet 4 kor. 80 fillérben kimutatva megfelelőnek s így az összes számadást rendben találtuk.

Szintügy rendben találtuk a Segítő-Alap számadásait (1911. évi 1—22. tétel) s helyesnek a Segítő-Alap vagyonának 400 (négy-száz) kor. névértékű 4⁰/₁₀-os kor. járadékkötvényben és 624 kor. 02 fillér készpénzben való kimutatását.

Budapesten, 1912. február hó 17-én.

Bittenbinder Miklós s. k.
a vizsg. bizotts. tagja.

Miklós Gergely s. k.
a vizsg. bizotts. elnöke.

Répay Dániel s. k.
a vizsg. bizotts. tagja.

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete” bevételeinek és kiadásainak előirányzata az 1912-ik évre.

(Elfogadtatott a választmánynak f. é. február 17-én tartott ülésén.)

Bevételek:

1. Áthozat az 1911-ik évről	4 kor. 80 fill.
2. Államsegély 1912-re	2000 „ — „
3. Folyó évi és hátralékos tagsági díjak	1800 „ — „
4. A „M. Tanítóképző” kiadójától szerkesztői tiszteletdíj fejében	600 „ — „
5. Takarékpénztári időleges kamatok	30 „ — „
Összesen	4434 kor. 80 fill.

Kiadások :

1. A „M. Tanítóképző” 1912. évi kiadása	2300	kor.	—	fill.
2. A „ „ „ „ 10 ívtöbblete				
á 54 korona	540	„	—	„
3. Nyomtatványok	100	„	—	„
4. Írói díjak 1912-re	300	„	—	„
5. Az egyesület „Segítő-Alapja”-nak (a befolyt tagsági díjak 5 ⁰ / ₀ -a)	90	„	—	„
6. Szerkesztő tiszteletdíja 1912-re	600	„	—	„
7. Főtitkár	200	„	—	„
8. Titkár	100	„	—	„
9. Pénztáros	100	„	—	„
10. Elnökségi, titkársági és pénzkezelési apróbb kiadások	60	„	—	„
11. Vegyesek	40	„	—	„
12. Pénztári készlet mint átvitel 1913-ra	4	„	80	„

Összesen 4434 kor. 80 fill.

Budapest, 1912. január hó 1-én.

Horvay Ede
egyes. pénztáros.

Vegyesek.

A közgyűlésen teendő indítványok március hó 25-ig jelentendők be az elnöknél.

Kinevezések. A vallás- és közokt. m. kir. miniszter a fennálló szerződésből kifolyólag kinevezte *Móczár Miklós*, kassai kir. kath. tanítóképző-intézeti segédtanárt a IX. fizetési osztályba rendes tanárrá. — *Vizhányó Károly*, kassai kir. kath. tanítóképző-intézeti tanárt a IX. fizetési osztályba rendes tanárrá. — *Kötsz István*, sárospataki állami tanítóképző-intézetű rendes tanárt a VII. fizetési osztályba.

Szerkesztői üzenet. A matematika tanításának ez évi átmeneti intézkedéseire vonatkozó tudakozódásokra általánosságban csak annyit mondhatunk, hogy a II. és III. osztályokban mindent el kell követni, hogy a miniszeri rendelkezéseknek, amennyire csak lehetséges, elég tétessék. Mindenesetre nagy baj, hogy több helyen csak január második felében kapták kézhez a november 2-án kiadott rendeletet s így majdnem három hónap veszett el az engedélyezett 1—1 óratöbbletből. Ha ily körülmények következtében tényleg nem lehetne teljesen elvégezni a kívánt anyagot, a tanár mentsege csakis a túlkésőn érkező rendelet lehet. Egyébként ez az eset is csak azt

bizonyítja, hogy a tanfelügyelőségek tanítóképzői felügyelete, nemcsak tanulmányi szempontból, de még az egyszerűbb adminisztráció tekintetében is sok kívánni valót mutat.

Kérelem. A Gyermektanulmányi Múzeum elnöksége a tavasz közeledtével felkéri a gyermekek gondozásával, nevelésével foglalkozó egyéneket: szülőket, óvókat, tanítókat és tanárokat, hogy a gyermek ösztönszerű játékkészítményeit összegyűjteni s a Gyermektanulmányi Múzeumba (Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9.) beküldeni szíveskedjenek. A gyermekek önkészítette játéakai bármily korú gyermekek megismeréséhez szolgáltatnak becses adatokat, s épen ezért nemcsak a fejlettebb, hanem a legszegébb korban előállított játékeszközöket is össze kell gyűjteni. A gyűjtésnek azonban csak akkor lesz tudományos értéke, ha a gyűjtött játékeszközök hitelesek és úgy küldetnek be a Gyermektanulmányi Múzeumba, ahogyan az a gyermek kezéből kikerült, minden javítás és simítás nélkül. Az összegyűjtött tárgyakhoz, úgy, mint minden más tárgyhoz, amelyet Múzeumnak szántak, a következő adatokat tartalmazó cédula melléklendő: 1. A tárgy neve, esetleg használatának leírása. 2. A gyermek neve, életkora, anyanyelve, atyjának foglalkozása (állása), lakóhelye; 3. továbbá a lakosok nyelve; a vidék rövid földrajzi jellemzése; 4. a készítés kelte s itt azon motívumok is feljegyzendők, amelyek a gyermeket a tárgy elkészítésére indították. Ezt legjobb, ha a gyermektől megkérdezzük: miért csináltad így, vagy ezt? 5. végül a gyűjtő neve, állása, lakhelye s a gyűjtés dátuma. Megjegyzendő, hogy csak a gyermekek korhatára, ameddig tőlük az ösztönszerű játékkészítmények gyűjtendők, a betöltött 15. év.

Tanítói továbbképző tanfolyamok. A folyó iskolai évnél befejezése után a f. évi július 1-től 20-ig terjedő időben több állami képző-intézetnél a korábbi évekhez hasonlóan három hétre terjedő tanítói és tanítónői továbbképző tanfolyamok fognak tartatni; még pedig: tanítók számára a bajai, kiskunfélegyházai, stubnyafürdői és temesvári állami elemi iskolai tanítóképző-intézetekben; tanítónők részére pedig az eperjesi és a szabadkai állami elemi iskolai tanítónőképző-intézetekben.

E tanfolyamok egységes programja a következő:

1. Tájékoztató a szociális pedagógia legújabb törekvéseiről és alkotáiról a külföldön és hazánkban, 10 óra.
2. A rajz és kézügyesség a szemléltetés szolgálatában, 4 óra.
3. A magyar nyelv tanítása nem magyarajku népiskolában (az új tanterv és utasítások magyarázatával), 10 óra.
4. Az ének, rajz és kézügyesség tanítása a népiskolában (a népiskolai tanterv és utasítások magyarázatával), 8 óra.
5. A természettudományi és mennyiségtani tárgyak tanításában a szociális vonatkozások gyakorlati érvényesítése, 5 óra.
6. Gyakorlati minta-tanítások a 2., 3., 4. és 5. alatti előadásokkal kapcsolatban, 12 óra.

7. A gazdasági szövetkezetek és a néptanító, 6 óra.
8. A gazdasági számtartás legegyszerűbb módjai, 2 óra.
9. Gyakorlati foglalkozások a rajzból és kézimunkából, 24 óra.
10. A patronage ismertetése, 3 óra és
11. Kirándulások, közintézetek stb. meglátogatása a délutáni órákban a helyi körülmények szerint.

Mindegyik tanfolyamra 50—50 hallgató vétetik fel, akik közül tanfolyamonkint 30—30 hallgató állami költségen kap az intézet internátusában szállást és étkezést és ezenfelül 15—15 korona utazási költségben is részesül. A saját költségükre jelentkező hallgatók ingyen szállást és mérsékelt áron étkezést is kapnak a képzőintézetben.

A fent felsorolt tanfolyamok bármelyikére való felvételért folyamodhatnak az ország bármelyik részében lakó és bármilyen jellegű elemi népiskolánál működő okleveles tanítók és tanítónők.

A felvételért való bélyegtelen kérvények annál az illetékes királyi tanfelügyelőnél nyújtandók be, akinek tankerületében a folyamodó működik.

A pályázat határideje 1912. évi április hó 1.

Kimutatás

a f. évi március hó 10-ig befolyt tagsági díjakról.

1905-re: Kóródy Miklós (2 kor.).

1906-ra: Kóródy Miklós (8 kor.).

1910-re: Sinay Vilmos (6 kor.).

1911-re: Sinay Vilmos (2 kor.).

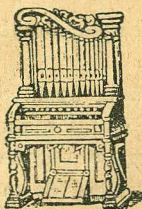
1912-re: Kóródy Miklós, Demjén Ilona, Őrs. tanítóképző Esztergom, Szerb tanítónő-képző Zombor, Áll. tanítóképző Sárospatak, Pethes János, Bobok Carola, Guzsvenitz Vilmos, Áll. tanítóképző Igló, Tóth Árpádné, Pataki Vilmos, Áll. tanítónőképző Pozsony, Horváth A. János, Csepreghy Endre, Fejes Áron, Fejérmegyei Tanítótestület (8—8 kor.), ifj. Krecsmárik Endre (4 kor.), Hegedüs János (4.40 kor.).

1912. I. felére: Belányi Tivadar (4 kor.).

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

◆ AMERIKAI COTTAGE-SZIVÓLÉGRENDSZERŰ
 ◆ HARMÓNIUMOKAT ◆ VALAMINT EURÓPAI
 RENDSZER SZERINT LEGOLCSÓBBAN SZÁLLIT
PAJKR REZSŐ ÉS TÁRSA BUDAPEST,
X. DELEJ-UTCA 25. (TISZTVISELŐTELEP.)

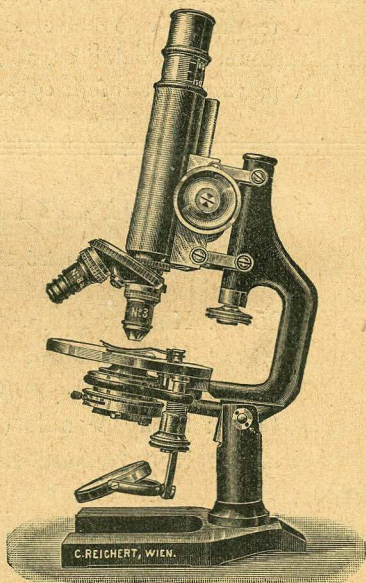
Készpénz fizetésnél bérmentes szállítás az utolsó vasúti állomásig. PEDÁLOS HARMÓNIUMOK mindkét rendszer szerint és minden nagyságban, pontos orgonaméretekkkel templomok, szemináriumok részére s mint gyakorló orgonák. Árjegyzék ingyen és bérmentve! Öt évi jótállás! Lelkészeknek és tanítóknak külön százalékgengedmény! Részletfizetésre is. Elismert kitűnő árak! Kérjen árjegyzéket pianók és pianínókról.

Tanári górcsövek

mindenféle tudományos vizsgálathoz. Stativ VI (30) Abbe-kondensorral és iris-ellenző. — Finom mikrometeresavar 90°-ra áttehető. Revolver két objektív részére. Objektívek 3, 7a. Okulárok II, IV. — 40–650-szeres nagyítás, ára ... 185 korona. Ugyanaz az összeállítás, csak a kondensor helyett egy forgatókorong-ellenző ... 150 korona.

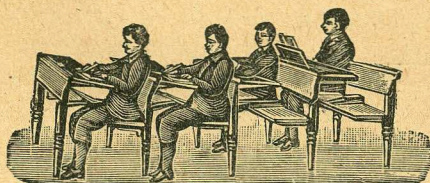
Lupe-k, Preparáló górcsövek, iskolai vetítő és mikrofotografiai készülékek. Különleges árjegyzékek díjtalanul

REICHERT K.
 BUDAPEST, VIII. ÜLLŐI-UT 12

Feiwel Lipót utódai

BUDAPEST, IX. IPAR-UTCA 4.

Mindennemű iskolapadok, iskola-torna- és óvoda-berendezések és szabad. gyermekpadok gyártása. Árjegyzékkel készséggel szolgálunk ingyen és bérmentve.

A hajhullás oka és megakadályozása.

A haj kihullásának sokféle oka lehet. Oka lehet: fertőző betegség, vérszegénység, idegesség. Leggyakrabban oka azonban a fejbőr megbetegedése. A fejbőrnek pedig különösen az a betegsége, melyet *korpázásnak* neveznek. A fől szaporodott korpá összenyomja, elsorvasztja a hajszálakat. A korpás fejbőrön azonfelül baktériumok is telepednek meg, melyek ugyancsak pusztítják a hajgyökerét. Ha tehát a haj kihullásának elejét akarjuk venni, fejkorpá képződését kell megakadályoznunk. Ha pedig a már megindult hajhullást meg akarjuk állítani, a korpától kell a fejbőrt megtisztítanunk. Legjobbnek bizonyult erre a célra **Petrol Egger**. Aki rendszeresen használja ezt a hajszeszt, annak soha fejkorpája nem lesz és így

nem is fog soha hullani a haja. Akinak pedig korpás a bőre és azért hull a haja, az csak dörzsölje be párszor a fejbőrt ezzel a szeszszel és rövidesen el fog tűnni fejeéről a korpá és el fog állni a hajának a hullása. A *Petrol Egger* minden más eredetű hajhullást is megszüntet, mert erősíti, edzi a fejbőrt és alkalmassá teszi arra, hogy új hajszálakat növelessen.

Petrol Egger a legalkalmasabb hajápolószer állandó használatra,

Ára 2 kor. 40 fill.

Készíti: Gyógyszertár a „Nádor”-hoz, Budapest, VI., Váci-körút 17. sz.

FOLYÉKONY LEVEGŐT szállít és
kísérleti edényeket
kölesőn is ad a cég.

Új tanítási ág!

Psychologia (lélektan)
tanulmányozásához szükséges
laboratoriumi felszerelések, ki-
sérleti eszközök stb. stb. a leg-
előnyösebben szerezhetők be:

Erdély és Szabó
laboratoriumi felszerelések
és tanszerek gyárában
Budapest, VIII. Baross-utca 21.

Első magyar villamos erőre berendezett hangszergyár

Stowasser János

esász. és kir. udvari szállító.

A m. kir. operaházi tagok, a m. kir. zeneakadémia, a
budapesti színházak stb. szállítója, a hangfokozó-
gerenda és a Rákóczi tárogató feltalálója.

Főüzlet: **Budapest** Gyár: **Öntőház-utca 3.**
II. Lánchíd-u. 5.

♦♦ E szakban Magyarország
legnagyobb hangszergyára.
Ajánlja saját gyárában ké-
szült hangszereit ♦♦

ugyszintén hurokat és hangszer alkat-
részeit. Iskolahegedűk 4 forinttól. Har-
móniumok 35 forinttól. Árjegyzék kívá-
natra ingyen és bérmentve.